

HUGONIS GROTTII
ANNOTATA
AD VETUS
TESTAMENTVM.
TOMVS II.

LV-TETIÆ PARISIORVM,
Sumptibus { SEBASTIANI CRAMOISY, Regis }
& Reginae Architypographi, } viâ Iacobæâ,
ET } sub Ciconiis.
GABRIELIS CRAMOISY. }

M. DC. XLIV.

IN HOC TOMO II.

S V N T A N N O T A T A A D

<i>Esaïam.</i>	1	<i>Jonam.</i>	551
<i>Ieremiam.</i>	155	<i>Micheam.</i>	558
<i>Ezechielem.</i>	287	<i>Nabumum.</i>	579
<i>Danielem.</i>	407	<i>Habacucum.</i>	589
<i>Oseem.</i>	476	<i>Sophoniam.</i>	601
<i>Ioelem.</i>	516	<i>Aggaum.</i>	611
<i>Amosum.</i>	528	<i>Zachariam.</i>	617
<i>Abdiam.</i>	548	<i>Malachiam.</i>	657

AD DANIELEM.

METRODORUM Scepsium aiunt Græci virum fuisse raræ eruditionis & eloquentiæ, pervenisse autem ad eum amicitia gradum apud regem Mithridatem, ut rex eius maximè consiliis uteretur: sed æmulorum artibus incidisse in iram regis, prænuntiam mortis, ut loquitur Solomon: itaque eum malo fato periisse. Daniel ingenio valens, omnibus institutus quæ apud Chaldæos valebant artibus, prætereà magnis à Deo donis egregius, in flagrante fuit gratia apud reges Chaldæos: sed is quoque offensam incurrit, quæ ei certam attulisset mortem, nisi Dei potentia intervenisset. *Τὸ πᾶν ἔστι πᾶν ἐπὶ χειρὶ τῆς τυραννικῆς φιλίας*, aiebat Aratus Sicyonius. Cur Daniele Prophetis non accenseant Hebræi, causam alibi diximus, nempe quòd vitam egerit non Propheticam, sed satrapicam, ut David regalem. quare eos aiunt scripsisse quidem per Spiritum sanctum, sed Prophetas non fuisse. Attamen & Christus & Iosephus Daniele vocant Prophetam, & sic eum dici posse significatu generaliore affirmat Maimonides parte secundâ Ductoris dubitantium. Utitur autem Ecclesia, ut Hieronymus nos monet, in Daniele non LXX Interpretum versione, sed Theodotionis, quòd ea sensum rectius expressisse videatur, quod & Origenes lector versionum diligens iudicaverat. Ait idem Hieronymus, ad intelligendas extremas partes Danielis, multiplicem Græcorum historiam esse necessariam: Sutorij videlicet Callinici, Diodori, Hieronymi, (nempe Ægyptij, qui res Phœnicum scripsit) Polybij, Posidonij, Claudij, Theonis, & Andronici cognomento Alypij, quos, addit, & Porphyrius secutum se dicit, nempe in explicando Daniele, cuius ille auctoritatem ut eluderet, scriptos dixit libros post eventum: quod quàm sit impudens alibi diximus. Pergit Hieronymus, & inter eos quos dicit necessarios, etiam Iosephi ponit libros, & eorum quos ponit Iosephus: præcipuèque, ait Livij, & Pompeij Trogi, atque Iustini, qui omnes extremæ visionis narrant historiam, & post Alexandrum usque ad Cæsarem Augustum, Syriæ & Ægypti, id est, Seleuci & Antiochi & Ptolemæorum bella describunt. Horum omnium quos nominat Hieronymus, cum ad nos nihil pervenerit, præter Iosephum & Iustinum, his nobis utendum est: addendúque his Strabo & Appianus, qui haud dubiè etiam illorum qui perierunt usi sunt libris. Tum verò pro Porphyrio, & tot illis libris Porphyrio lectis, utendum nobis iis quæ ex Porphyrio nos docet Hieronymus. Inter Græcos autem ad sensum horum vaticiniorum proximè accessit Polychronius Porphyrij lector

diligens, & Chrysostomus. Bene autem intelligi hæc vaticinia refert plurimum : primum ut eo lucidiùs appareat Dei providentia & præscientia : deinde ne prava interpretatio tempora confundens impediatur Iudæos Messia tempora agnoscere : quod vel maximè illi faciunt, qui quæ de Antiocho Illustri dicta sensum habent manifestum, ad Antichristum trahunt, ut Hippolytus, multique alij.

C A P U T I.

1. **A** NNO TERTIO REGNI IOACIM REGIS IUDÆ] Exeunte. quia hoc iter Nabuchodonosori maximâ sui parte in annum quartum Ioachimi incidit. ideò quartum annum nominat Ieremias XXI. 1. At undecimus hic annus est regnantis Ioachimi in Regum historia, nempe quia ab eo tempore regnum à Chaldæis acceperat. At Hebræi cum pro rege non habuerunt, nisi post fratris Ioachazi, qui in Ægyptum avectus fuerat, & rediturus sperabatur, mortem.

2. **TRADIDIT DOMINUS IN MANU EIUS IOACIM REGEM IUDÆ, ET PARTEM VASORUM DOMUS DEI]** Convenit cum II. Paralip. XXXVI. 6. 7.

ET ASPORTAVIT EA IN TERRAM SENNAAR] Quæ etiam in Græco Σεννααρ, Plinio & Ptolemæo Singara, ut diximus Annotatis ad primum librum de Religione Christiana.

IN DOMUM DEI sui] Præcipui dei, id est, Beli. Vide Hecataei locum priore Iosephi libro contra Appionem, & Ierem. LI. 44.

3. **PRÆPOSITO EUNUCHORUM]** Talium opera in domo sua utebantur reges Orientis ad servandam mulierum pudicitiam.

ET DE SEMINE REGIO] Ut prædixerat Esaias XXXIX. 7.

ET TYRANNORUM] פרתים Parthos vertit Symmachus, non appositè : inclytos vertit hic idem interpretæ Estheræ I. 3 : tyrannos, ut hic, Estheræ VI. 9. In quibus Estheræ locis Chaldæus interpretæ habet פרתים. an hoc ex Græca voce *παρσι*;

4. **PÜEROS]** νεανίσκους Græci, id est, iuvenes, quod benè convenit cum sequentibus.

IN QUIBUS NULLA ESSET MACULA] מום omne vitium significat, ut membri defectum, aut luxatum, distortumve aliquid. Vide Levit. XXI. 6. Solent Græci interpretes vertere *μωμ* : nam & hæc Græca vox ex illa est Orientali.

DECOROS FORMA] Nam,

Formosa facies muta commendatio.

Et solet inde etiam de ingenio iudicari.

ET ERUDITOS OMNI SAPIENTIA, CAUTOS SCIENTIA, ET DOCTOS DISCIPLINA] Nempe iis quæ in Iudæa disci potuerant. Per sapientiam videtur intelligenda lex Moysis : per prudentiam (ita enim Hebræi vertunt נָחֵם) monita illa de moribus, re familiari, ac civili, qualia multa apud Solomonem : Per disciplinam verò, id est, מִדָּה, artes metiendi, numerandi, & historiarum cognitio.

ET

ET QUI POSSENT STARE] In Hebræo: *quibus robur ad standum*: *iqv* Græcè; nam certè etiam firma corporis constitutio requiritur ad longas illas in aula stationes.

UT DOCERET EOS LITERAS] Literaturam. Ita Saadia & Aben-
esdra.

ET LINGUAM CHALDÆORUM] Quæ ab Hebræa non parùm differebat. Vide II. Reg. xviii. 26. Jerem. v. 15. Hoc autem eò pertinebat, ut ea quæ ipsi domi didicerant regi possent exponere, & addiscere artes Chaldaïcas, Astrologiam, Architecturam, ac rem militarem.

5. CONSTITUIT EIS REX ANNONAM] Dimensum.

DE CIBIS SUIS ET DE VINO UNDE BIBEAT IPSE] Nempe ut ex alimentis optimis & formæ & ingenio aliquid accederet.

DANIEL, ANANIAS, MISAE ET AZARIAS] In quibus nominibus omnibus inest Dei nomen, additis vocibus iudicium, gratiam, contactum & auxilium significantibus.

7. ET IMPOSUIT EIS PRÆPOSITUS EUNUCHORUM NOMINA] Nempe de diis sumpta Chaldaïcis, ut hic notat Iacchiades.

BALTASSAR] Scribitur hic בלשצר, infra verò x. i. בלשאצר una litera differens à regis nomine. infra v. i. & vii. ii. significat autem ita ut hic scribitur בלשאצר, *Belus servat opes*.

ANANIÆ SIDRACH] *Sad lenis supple sit*. Sad nomen dæmonis nocentis. Usurpant Rabbini in singulari, Interpretes Chaldaei & Talmudici in plurali שרין. Est ergo hoc nomen *δαιμόνιον*.

MISACH] Retentâ parte nominis Hebræici, pro מלך positum שך, quæ dea Babyloniorum, unde *מלכא*. Jeremiæ plenius שך Jerem. xxv. 26. & li. 41. ubi dicta vide.

ET AZARIÆ ABDENAGO] *Servus Luciferi*. ננ Chaldaïs, quod ננא in Chaldaïco Estheræ x. i. ננא in versione Chaldaïca, Esaiæ xiv. ii. ננא pari formâ dicitur quâ עבד עליונים Abdolonymus apud Curtium lib. iv.

8. NE POLLUERETUR DE MENSA REGIS, NEQUE DE VINO POTUS EIUS] Pro *de mensa regis*, rectiùs dicebatur *de pane eius*. Est enim פתן non aliud quàm *πίττας*, panis genus in Oriente, ut ex Dionis III Persicorum nos docet Athenæus lib. ii. Causa verò cur Daniel pane vinoque regio abstineret, non alia est, quàm quòd moris erat illis gentibus partem de pane & de vino iniicere in aram, aut si ara non adesset, in focum, vice aræ, atque eo modo diis suis consecrare totum illud quod erant comesturi. Id verò, sicut stultâ illorum opinione erat sanctitas, ita Hebræis, meliùs institutis, & certis talia dedicata esse falsis numinibus, erat pollutio. Sic Iacchiades & Theodoretus.

9. DEDIT AUTEM DEUS DANIELI GRATIAM ET MISERICORDIAM IN CONSPECTU PRINCIPIS EUNUCHORUM] Secundum preces Solomonis. I. Reg. viii. 50.

10. SI VIDERIT VULTUS VESTROS MACILENTIORES] Tristiores, *καὶ ὁμοιωμένοι*, quales solent esse facies eorum qui modicè pasti sunt. Vide Matth. vi. 16. id & in Hebræo & in Chaldaeo sonat vox נפץ.

11. AD MALASAR] Theodotion legit γ pro γ. eius enim versio habet Αμελσάη: alij codices habent Μολσάη. dubitatur nomen sit hominis, an muneris, sub primo illo eunuchorum inspectore. Ego potius hominis nomen esse credam, ut suprā Asphenez: ita ut η hic sit pars nominis: ita accepit & Iacchiades.

12. TENTA NOS OBSECO SERVOS TUOS] Id est, periculum facde nobis. Theodotio πείρασον. Symmachus, δοκιμασον.

DENTUR NOBIS LEGUMINA] ἐνυγνιδιον, ἀπὸ τῶν σπέρματων. sic vocantur herbae & legumina, quae vili pretio parantur, & vix digna sunt quae ferantur ad mensam regiam. Est quidem verum illud:

Ῥαχία γαστήρ λεπτόν οὐ πικτεῖ νόον.

Sed hic, ubi & de forma agitur, Dei opus apparet.

15. VULTUS EORUM MELIORES ET CORPULENTIORES] ἰδίαι αὐτῶν ἀγαθαὶ καὶ ἰσχυραὶ τῆς ὀφθαλμοῦ, id est, & colore erant vivido, & succosi.

16. TOLLEBAT CIBARIA, ET VINUM POTUS EORUM] Abstinebat illis dare de pane aut vino regio, ipsorum precibus morem gerens.

17. PUERIS AUTEM HIS DEDIT DEUS SCIENTIAM ET DISCIPLINAM] Scientiam & intellectum, id est, non cognitionem tantum, sed & sagacitatem ad alia ex aliis reperienda.

IN OMNI LIBRO] Literatura: ut suprā 4. ἐν πάσῃ γραμματικῇ habet textus Græcus, quod esse ex Symmacho docet nos hic Hieronymus. Ita sæpe misceri versiones videmus.

ET SAPIENTIA] In cognitione rerum naturalium, quae præcipua sapientia apud Chaldaeos.

DANIELI VERÒ] Insuper scilicet.

INTELLIGENTIAM OMNIUM VISIONUM ET SOMNIORUM] Id est, interpretandi visa & somnia ἑρμηνεία, quae non aperte, sed per imagines futura significant. Vide quae dicta Num. XII. 8. hoc est donum ἱερμηνείας. 1. Cor. XII. 10. XIV. 26.

19. ET STETERUNT IN CONSPECTU REGIS] Tanquam quotidiani ministri.

20. OMNE VERBUM SAPIENTIAE ET INTELLECTUS] In Hebræo est constructivè חכמת בעה, sapientiae intellectus, id est, earum partium Philosophiae, quae maximè perspicacem intellectum requirunt.

SUPER CUNCTOS ARIOS] Pro חכמים, τοὺς ἱπποκρίτους Græca habet versio: nec aliter Exod. VII. 11. 22. VIII. 7. 18. alibi φαρμακοὺς. erant physici, sed qui sæpe etiam dæmonum uterentur opera.

ET MAGOS] מַשְׁכֵּם quod hic legitur, crediderim vocem esse Græcam: nam ante Nabuchodonosori tempora celebris erat Thaletis & aliorum qui σοφοὶ dicti sunt, fama. erat autem Thales ex Ionia Asiatica. Syrorum est & vocibus præponere.

21. FUIT AUTEM DANIEL] Id est, vixit Babylone: nam postea in Iudæam ivisse ab Hebræis dicitur.

AD ANNUM PRIMUM CYRI REGIS] Ad finem usque septuaginta annorum, quos præstitutos exilio dixerat Ieremias.

CAPUT II.

1. **I**N ANNO SECUNDO REGNI NABUCHODONOSOR] Regni intellige constituti in partibus circum Iudæam, Syria, Ammonitide, Moabitide, & Ægypti magna parte. Ita hic Iosephus: sed & aliis Hebræis hanc placuisse interpretationem notat hic Hieronymus.

VIDIT NABUCHODONOSOR SOMNIUM] In Hebræo: *somnia*: nempe ob res multas quæ uno somnio continebantur.

ET CONTRITUS EST SPIRITUS EIUS] *Vicibus iactatus*, modò huc, modò illuc ferente se eius cogitatione. Confer Gen. vi.

ET SOMNIUM EIUS FUGIT AB EO] *Quia somnium eius fugerat ab eo*. Exactè non meminerat, sed manserant in animo velut lineamenta quædam, per quæ redire res in memoriam posset.

2. ET MALEFICI] מַכְשֵׁפִים Hieronymus interpretatur *totiæ rexpomaius*, ut & Iacchiades. Est eadem vox in feminino. Exod. xx. 16.

4. RESPONDERÚNTQUE CHALDÆI REGI SYRIACÈ] Id est, Chaldaicè. nam & Chalda pars Aramæorum. Abhinc usque ad caput viii omnia scripta sunt Chaldaicè, quòd Chaldaeos maximè tangant: inde verò rursum Hebraicè, quòd quæ ibi dicuntur maximè Hebræos respiciant. Cùm hic Chaldaei dicuntur, simul intellige cæteros illos supra nominatos.

5. PERIBITIS VOS, ET DOMUS VESTRÆ PUBLICAMIN-
TUR] In Chaldaeo: *Membratim laniabimini*, & domus vestra in latrinas mutabitur. Membratim laniari, grave supplicium, at non inusitatum Orienti. Vide 1. Sam. xv. Hac pœna affectus Orpheus à Thraciæ feminis, Bessus ab Alexandro Magno. Domos quoque in latrinas vertere, erat quædam in Oriente memoriæ damnatio. II. Reg. x. 27. Esdræ vi. 11, secundum Chaldaicum interpretem. Utamque habes & infra iii. 19. Rex iracundus, videri volebat eos esse impostores, qui cùm abditissima quæque nota sibi dicerent, id tamen non ostenderent in hoc facto.

6. ET DONA] נְבוּכָדְנֶצַּר est annua erogatio, ut apparet collatis locis Paraphrastarum Deut. xxxiii. 14, & Ierem. xl. 5.

8. CERTE NOVI QUOD TEMPUS REDIMITIS] Moras queritis: nam antequam eveniant quæ vos in somnio interpretando diceretis, multum intercedet temporis, quod vos à pœna liberet. Hunc sensum postulant sequentia. Græca hic versio, *καὶ ἐπεὶ οὐκ ἔστιν ὁ καιρὸς ἀποδοῦναι*: quæ locutio & apud Paulum Ephes. v. 16.

10. NON EST HOMO SUPER TERRAM, QUI SERMONEM TUUM, REX, POSSIT IMPLERE] Agnoscunt ipsi vanas esse suas antehac pollicitationes.

NEQUE REGUM QUISQUAM MAGNUS ET POTENS] Sunt in Chaldaico tres gradus: rex: *בַּר*, id est, princeps: *שַׁל*, id est, rector urbis, & regionis urbicæ.

22. ET NOVIT IN TENEBRIS CONSTITUTA, ET LUX CUM EO EST] Quanquam ipse in luce summa est, 1. Tim. VI. 16: tamen cuncta quæ tenebris involuta sunt videt. 1. Cor. IV. 5.

23. ET FORTITUDINEM DEDISTI MIHI] Facultatem & me & alios eripiendi periculo gravissimo.

SERMONEM REGIS] Rem illam quam rex quærit.

27. ET ARUSPICES] נִרְיָן, Chaldaicam hanc vocem retinuit Theodotio, ἱεραπλάωσι, ut sæpè faciunt Græci in obscuris. נִרְיָן Chaldaïs, ut & Arabibus, inter alia est profecare. Erant autem apud Chaldaeos etiam qui extis ad vaticinia uterentur. Ezech. XXI. 21. Symmachus ἱεραὶ verterat: ita enim apud Hieronymum legendum videtur pro ἱεραῖς. Eosdem ait Hieronymus Græcis vocari ἱεραποσκόποις. Alij fortè rectiùs à נִרְיָן, quod est decernere, accipiunt hîc decretorum custodes, qui infrà cum additamento אֲרִינְיָן.

28. EST DEUS IN COELO REVELANS MYSTERIA] Vide modestiam vatis, gloriam Deo tribuentis. Vide & infrà 30.

IN NOVISSIMIS TEMPORIBUS] Hæc locutio multos eius ignaros ad pravas sequentium interpretationes egit, cum nihil aliud significet, quam *posthac*. Vide Gen. XLIX. 1. Deut. IV. 30. Prov. XXXI. 25. Esaiæ II. 2. XLI. 22. XLVI. 10. Jerem. XXIII. 20. Ezech. XXXVIII. 8. 16. nam אֲחֵרִית non utique postremum est, sed omne quod est posterius.

VISIONES CAPITIS TUI] Hebræi affectus dant cordi, vim imaginatricem capiti.

29. COGITARE COEPISTI IN STRATU TUO] Antè somnum.

QUID ESSET FUTURUM POSTHAC] De Chaldaïs & aliis gentibus imperij tui, in quibus sunt & Syria, & Ægypti magna pars.

30. SED UT INTERPRETATIO REGI MANIFESTA FIERET] Sed ut essent qui interpretationem regi notam facerent. Enallage numeri, quæ sæpè modestiæ causa adhibetur, ut,

— & nos aliquod noménque decúsque

Gessimus.

Imposuimus populo, & oratores visi sumus. sic & infrà 36. dicemus, id est, dicam.

31. ECCE QUASI STATUA UNA GRANDIS] Nabuchodonosoro futura imperia ostenduntur sub facie humana, augusta, grandi, splendida, quia ille imperia magni faciebat & habebat quasi pro diis suis, qui per statuas coli solebant. At Danieli infrà eadem apparent sub ferarum imagine: noverat enim Propheta esse omnia ista imperia idololatriæ, ac proinde diaboli, instrumenta, per quæ tamen, ut & per ipsos diabolos, Deus sua decreta exsequeretur.

INTUITUS EIUS ERAT TERRIBILIS] Quia reges plerique timeri quàm amari magis curant. Oderint, aiunt, dum metuant.

32. HUIUS STATUÆ CAPUT] Pars statuæ quò superior, eò priora; quò inferior, eò seriora tempora significat.

EX AURO OPTIMO] Id est, maxima cum gloria. infrà 37.

BRACHIA DE ARGENTO] Minore cum gloria. infrà 39.

VENTER ET FEMORA EX ÆRE] Animo invicto. Tale illud:

Illi robur & es triplex

Circa pectus erat.

Et frons ænea Esaia XLVIII. 4: id est, firma, immobilis.

33. **TIBIÆ AUTEM FERREÆ]** Violentia quævis obvia frangens. infra 40.

QUEDAM AUTEM FICTILIS] Potentia fragilis. infra 42.

34. **DONEC ABSCISSUS EST LAPIS DE MONTE SINE MANIBUS]** Exercitus populi qui suæ esset spontis, nullique regi pareretur: cuius populi origo à monte, nempe Palatino. Vide Virgilium libro VIII. *Æneidos*, Livium libro I. idem lapis, & filius hominis. Gessit autem in hac re imperium Romanum non obscurum typum Evangelij, quod ortum de cælo ab exiguis initiis, in immensum crevit.

35. **QUASI IN FAVILLAM ÆSTIVÆ AREÆ, QUÆ RAPTA SUNT VENTO]** In Chaldæo: *Sicut paleæ de area æstiva, quas rapit ventus.*

FACTUS EST MONS MAGNUS, ET IMPLEVIT UNIVERSAM TERRAM] Latissimum imperium significatur. infra 44.

37. **DEUS COELI REGNUM, ET FORTITUDINEM, ET IMPERIUM, ET GLORIAM DEDIT TIBI]** Splendorem maximum, ita ut res Nabuchodonosori dicantur rebus Herculis illius antiqui, id est, Melcarti, fuisse maiores. Vide Berosi & Megasthenis & Strabonis loca in Annotatis nostris ad libros de Veritate Religionis Christianæ.

38. **ET OMNIA IN QUIBUS HABITANT FILII HOMINUM]** Loca culta plurima.

ET BESTIÆ AGRÍ] Deserta loca Arabiæ & Africæ.

VOLUCRES QUOQUE] Rupes invias, ubi solæ volucres se tenent.

ET SUB DITIONE TUA UNIVERSA CONSTITUIT] Ingentem tractum ad Herculis usque columnas. Vide Strabonis locum. Neque id mirum adeo videri debet, cum eousque postea reges Sarraceni processerint.

TU ES ERGO CAPUT AUREUM] Tu & successores tui ij estis qui per caput aureum significamini.

39. **CONSURGET REGNUM ALIUD]** Ex Medis & Persis coalitum, quæ duo brachia. Cyrus ipse Medopersa, Medus è matre, Persa à patre, unde dictus *ἡμίονος*. duo hæc brachia nominantur Esaia XXI. 2.

MINUS TE] Minus regno tuo: quia Cyrus & successores eius Africam non tenuerunt.

ET REGNUM TERTIUM ALIUD ÆREUM] Quod infra dicitur regnum *iii*, id est, Græcorum, Alexandri scilicet, qui viribus Græciæ totius subnixus, Persas ac Medos subegit.

QUOD IMPERABIT UNIVERSE TERRÆ] Nempe ei quam Medopersæ tenuerant, partim etiam ultra.

40. **ET REGNUM QUARTUM ERIT VELUT FERRUM]** Seleucidarum & Lagidarum unum dicitur regnum, sed divisum tamen, ut sequitur; unum, quia utraque domus è Macedonia, & fines incerti, bellisque sæpe turbati.

COMMINUET ET CONTERET OMNIA HÆC] Durè tractabit subditos, maximè verò Iudæos.

41. DE PLANTARIO FERRI] Ortus illis erit ex validis regibus.

42. EX PARTE REGNUM ERIT SOLIDUM, ET EX PARTE CONTRITUM] Modò hæc pars, modò illa prævalebit. Hæc fusiùs explicabuntur infrà cap. XI.

43. COMMISCEBUNTUR QUIDEM HUMANO SEMINE] Id est, per nuptias conglutinabuntur. Antiochus, deus à suis dictus, Laodicea & Berenice uxores duxit Ptolemæi Philadelphii filias. Testis Livius. Et Magas Philadelphii pater Apamen duxit filiam Antiochi, qui Seleuci fuerat filius: quod nos docet Pausanias in Atticis: & Antiochus Magnus Cleopatram filiam suam collocavit in matrimonium Ptolemæo Epiphani, ut infrà dicemus. Omnia hæc optimè explicavit Polychronius.

SED NON ADHÆREBUNT SIBI] Nempe quia, ut ait Tacitus, dominandi cupido cunctis affectibus flagrantior est. Plutarchus Demetrio: οὕτως τῇ πασι τοῖς Ἀλεξάνδρου ἡ γὰρ δόξαι ὅτι συνεχῆ πόλεμοι αἱ τῶν βασιλευσάντων καὶ τῶν ἑσπέρων συνέβαινον καὶ οὐκ ἐκείνοις ἐποιοῦν ὅτι φασὶ γενεὴ καὶ πολλοὶ ἐξέχον.

SICUTI FERRUM MISCERI NON POTEST TESTÆ] Sunt enim ista ἀσύσχεστα.

44. IN DIEBUS AUTEM REGNORUM ILLORUM] Stantibus adhuc Syriæ & Ægypti regnis.

SUSCITABIT DEUS COELI] Cuius est excitare, servare, ac dirigere imperia, ut suprà 37. & infrà IV. 29.

REGNUM QUOD IN ÆTERNUM NON DISSIPABITUR, ET REGNUM EIUS ALTERI POPULO NON TRADETUR: ET IPSUM STABIT IN ÆTERNUM] Imperium Romanum perpetuò mansurum, quod sedes erit Ecclesiæ. Ecclesia in Imperio Romano, ait Optatus, nempe maxima ex parte.

45. ET COMMINUIT TESTAM ET FERRUM] Syriam & Ægyptum Romani sibi subiecêre.

ET ÆS] Etiam Macedoniam & Græciam.

ET ARGENTUM] Etiam Attali, & Nicomedis, & Mithridatis regna, quæ Cyri fuerant.

ET AURUM] Armeniam, Cappadociam, Iberas, Colchos, Albanos, Tyrum, Iudæam, possessa Nabuchodonosori. Sensus sublimior, Christum finem impositurum omnibus imperiis terrestribus. I. COR. XV. 24.

46. CECIDIT SUPER FACIEM SUAM] προσέπιπεν, προσέπεσεν, ἵππεν ἐπὶ πρόσωπον, quæ idem valere diximus in ampliori explicatione Decalogi.

ET DANIELEM ADORAVIT] Veneratus est, quomodo loquitur Livius, pari modo quo Eliam aulæ magister. II. Reg. I. 13. signa enim illa honoris etiam inter homines usurpabantur: nec indignus eo honor tantus Propheta.

ET HOSTIAS ET INCENSUM PRÆCEPIT, UT SACRIFICARENT EI] In Hebræo: *Iussit ei offerri מאסא*, (id est, libum è simila) & odores. Iussit quidem, sed non sivit id Daniel: eos enim honores Deo, aut iis qui pro diis habentur, mos gentium sacravit. Ita hîc Iacchiades, & Hebræorum alij.

47. LOQUENS ERGO REX] Institutus scilicet à Daniele Deo honorem huius revelationis deberi.

DEUS DEORUM EST] Maior diis cæteris.

ET DOMINUS REGUM] Dominus hîc in Chaldaïco est כרא: unde in Etruria reges Murani, docente id Servio xii. *Æneid.* Hinc & Maranatha, & Syri Maranithæ, quòd Christum vocent כראנו, Dominum nostrum. Et Marnas idolum Gazæ, teste Hieronymo, qui Euripidi in Bacchis, & Nonno in Dionysiæis Μαῖων.

48. CONSTITUIT EUM PRINCIPEM SUPER OMNES PROVINCIAS BABYLONIS] In Chaldæo: *supra omnem provinciam Babylonis*: erant enim in illo imperio multæ provincie. Chaldaïca vox est כרנא, quam & Arabes usurpant; unde & multis locis in Hispania nomen Medinæ.

ET PRÆFECTUM MAGISTRATUUM] *Primum præfectum*: quia haud dubiè prima præfectura erat Babylonica.

SUPER CUNCTOS SAPIENTES BABYLONIS] Decet & fecit eum etiam principem consilij sui.

49. ET CONSTITUIT SUPER OPERA PROVINCIÆ BABYLONIS SIDRACH, MISACH, ET ABDENAGO] Id est, eos sibi substituit, rege volente.

IPSE AUTEM DANIEL ERAT IN FORIBUS REGIS] In Chaldaïco: *in porta regis*: id est, in aula, quomodo & Turcæ nunc loquuntur. Quia principem locum tenebat in consilio regio, ob id à rege non discedebat, sed ad res præfecturæ suæ peragendas amicorum utebatur opera.

C A P U T I I I.

1. **F**ECIT STATUAM] Regis, ut credibile est, Naboponnassari. mos enim erat regum parentes suos donare divinis honoribus, cui usui inserviebant statuae.

AUREAM] Plinius xxxiii. 4. *Aurea statua prima omnium nulla inanitate, & antequam ex ære aliqua illo modo fieret, quam vocant Holosphyrion, in templo Anaitidis posita dicitur.*

ET STATUIT EAM IM CAMPO DURA PROVINCIÆ BABYLONIS] Theodotion habet Δειρεα, aut Δειρεα. variant enim codices: unde multis creditur designari πειρεα Δειρεα, quod in Susiana ponit Ptolemæus. At alia est provincia Susianes, alia Babylonix, & כרנא pro toto imperio sumere exemplo caret: quare rectius arbitror accipere hoc nomen pro eo quod est Δειρεα Ptolemæo in Babylonix descri-

ptio-

ptione, còque id probabilius quòd Doraum hìc posuerat Symmachus, ut nos docet Hieronymus.

2. SATRAPAS] אהרפניא in singulari Σαράπης dixit Theopompus, ut notavimus ad Matth. xviii. 10. Alij Σαράπης, quam Persicam esse vocem putat Herodotus, & plerique Græci. Ego potius ab Assyriis eam vocem (ut & eas quæ sequuntur nihil Chaldaicum præ se ferentes) putem venisse primum ad Chaldaeos, deinde ad Persas. In Persica aula id nomen habes, nec apud Græcos tantum, sed & Estheræ ix.

3. Theodotion Ὑπάρις: Bassas interpretatur Iacchiades, sumptâ voce ex Imperio Turcico, sicut & sequentibus nominibus comparat Turcica.

MAGISTRATUS] כנניא est idem nomen quod suprâ 48. quos præfectos esse provinciarum ibi diximus. Θεοδotion, Beglerbeios dicit Iacchiades.

ET IUDICES] פחותא sunt Theodotioni ὑπαρχοί, ut & ii Regum xviii. 24. Esaiæ xxxvi. 9. Iacchiadæ Ἀγὰ. Apparet fuisse præfectos minores sub illis maioribus. Esdræ ii. 7. 9. v. 3. 14. vi. 6. 13. viii. 35. infra vi. 7.

DUCEs] ארצניא, id est, scribas decretorum custodes. Vide quæ suprâ ii. 27. hi sunt ארצניא in Græco.

ET TYRANNOS] נזבניא sunt pecuniarum dispensatores, ut apparet ex Chaldaica versione Ecclesi. ii. 7. Idem munus dicitur נזב Esdræ i. 8. & in Chaldaico fine Estheris, & in titulo Thalmudis de Siclis. nimirum facillè inter se mutantur נזב & נז: fortè Græca vox est ἀρχισυνταγμα. Theodotion dixit ὑπαρχοί. Iacchiades Turcico more Dephtar-daros.

ET PRÆFECTOS] דהבריא sunt Iurisperiti, quibus Iacchiades confert Alphakios Turcarum. His addit textus hic Chaldaicus דהבריא, quos ianitores interpretatur Saadia, Iacchiades doctores legum.

OMNESQUE PRINCIPES REGIONUM] שלטני sunt qui non præfecturis aut provinciis, sed urbibus & regionibus suburbicariis singulis præsunt. Vide suprâ ii. 10. Vox כרמה regionem significat, èstque modò amplior, modò restrictior. His Zangiahos comparat Iacchiades.

AD DEDICATIONEM STATUÆ] Voce usus est valdè propria, pro qua ἀνίσταται hìc habet Theodotion. Vide quæ dicta loh. x. 22.

3. STABANT AUTEM IN CONSPECTU STATUÆ] In loco unde conspici statua poterat.

4. POPULIS, TRIBUBUS, ET LINGUIS] Gentibus, nationibus, & linguis.

5. SONITUM TUBÆ] In Chaldaeo: Cornu, id est, buccinæ.

ET FISTULÆ] כשרוריתא שרק à כשרוריתא, quod in Chaldaeo & Hebræo idem est & sono & recum Græco σαγξ, vel σαγξίς.

ET CITHARÆ] קיתרים, Græca haud dubiè vox κιθάρα. Iam ante Danielem magnæ & Æolum & Ionum colonix in Asiam deductæ, Græcas voces illis in locis sparserant.

SAMBUCÆ] Hæc vox est Orientis: nam Sambuca Syrorum reper-

tum, teste Athenæo lib. iv. כַּבְכָּא, vel כַּבְכָּא, Dagesch Syrorum more in 3 resolutum, est כַּבְכָּא: N verò ante β Græci in μ mutant. Est instrumentum mulierum Syrarum, ut nos docent Porphyrio & Suidas. Addit Athenæus πτεράχορδον fuisse acuti soni.

ET PSALTERII] Etiam hæc vox פַּסְטֶרִי, vel, ut alibi scribitur, פַּסְטֶרִי, planè Græca est, λ mutato in 3. Docent nos & Hieronymus & Augustinus psalterium fuisse instrumentum citharæ non absimile, nisi quòd illum locum, unde sonum accipiunt, quod cavamen dicitur, cithara in parte inferiore, psalterium in parte superiore habet; percutiturque psalterium quidem sursum, cithara verò deorsum. Chrysostomus: ψαλτήριον τὸ ἐν τῇ αἰχμῇ μὲν ὡς, πλεὺς ἔρπον καὶ ἀνῶθεν εἶχε τὸ φθόγγον καὶ ἀφορμαί.

ET SYMPHONIE] Etiam hæc vox סַמְפֹּנִיָּה, vel ut infra סַמְפֹּנִיָּה, merè Græca, συμφωνία. Est autem Symphonia tibia obliqua, πλαγίως, interprete Servio ad xi. Æneidos. At Isidorus: Symphoniam vulgò appellant lignum cavum ex utraque parte pelle extensa, quod virgulis hinc & inde musici feriunt; sitque in ea ex concordia gravis, & acuti gratissimus cantus. Ubi & causam habes huius nominis.

CADENTES ADORATE STATUAM] In Chaldæo: *Procumbite.* Respondet Hebræo תַּחֲשׁוּ, ut Genes. xxxvii. 9. 10.

6. MITTETUR IN FURNACEM IGNIS ARDENTIS] Pœna non infrequens apud Chaldæos. Vide Ier. xxix. 22.

7. OMNES POPULI, TRIBUS, ET LINGUÆ] Aliqui ex omnibus imperij Babylonici populis.

8. VIRI CHALDÆI ACCUSAVERUNT IUDÆOS] Invidentes Iudæis, & ad eos opprimendos, aut suasores huius edicti, aut natæ occasionis seduli aucupes.

12. VIRI ISTI CONTEMSERUNT, REX, DECRETUM TUUM] In Chaldæo: *Non posuerunt, ô rex, rationem:* id est, rationem tui non habuerunt.

DEOS TUOS NON COLUNT] Nullum deorum quos colit Babylon, ne hunc quidem parentem tuum.

ET STATUAM AUREAM QUAM EREXISTI NON ADORANT] Ostendunt hoc, quod procumbere coram statua nolunt, quod signum est deum illum tuum invocantis.

13. IN FURORE ET IRA] Præ longa felicitate animi impotens.

14. VERENE] Sic illud נִרְצָה interpretantur, & Theodotio & Abenescdra, & Saadia: meliùs fortè, *an consulto?* ut נִרְצָה sit pro Hebræo נִרְצָה. Alij admirantis esse putant, quasi diceret, *Quid hoc potenti?*

15. NUNC ERGO SI ESTIS PARATI] *An estis parati?*

ET QUIS EST DEUS QUI ERIPAT VOS DE MANU MEA?] Quasi diceret: Vester ille Deus, cui frustra confiditis, id præstare non poterit. Confer verba Assyrij II. Regum xviii. 30. 33. 34. 35. Erat Nabuchodonosor ingenio, quasi Saül, vario ac mutabili in bonum malumque.

16. NON OPORTET NOS DE HAC RE RESPONDERE TIBI] In Chaldo : *Non solliciti sumus in hac re ad respondendum tibi.* Sic Cyprianus ad Proconsulem : *in re tam iusta nulla consultatio est.* Per hæc constantiæ exempla homines paulatim ad Evangelicam obedientiam parabantur.

17. ECCE ENIM DEUS NOSTER QUEM COLIMUS POTEST ERIPERE NOS DE CAMINO IGNIS ARDENTIS, ET DE MANIBUS TUIS, Ô REX, LIBERARE. QUOD SI NOLUERIT, NOTUM TIBI SIT, Ô REX, QUIA DEOS TUOS NON COLIMUS] Melius : *Sive Deus noster, qui potens est ad nos de fornace ignita eruendos, è manu sua nos liberet, sive non, illud, rex, pro certo habe, nos cultores deorum tuorum non futuros.* ¶ Sæpe est si aut sive. Spectabant hîc primum præceptum Decalogi.

18. ET STATUAM AUREAM QUAM EREXISTI NON ADORAMUS] Non exhibebimus ullum gestum honorificum coram statua, obstante Decalogi præcepto secundo.

19. ET ASPECTUS FACIEI ILLIUS IMMUTATUS EST] Excanduit.

20. VIRIS FORTISSIMIS DE EXERCITU SUO] Id est, de prætorianis cohortibus.

21. CUM BRACCIS SUIS] In Chaldo, *Saraballis.* Erant autem Saraballæ, quæ corruptè Sarabara, aut Saraba, non tibialia, ut Hieronymus existimat, sed mantella, ut hîc explicat Iacchiades & Abenescdra. Apparet id titulis Thalmudicis de Synedrio & de Septimanis. Verbum כרבל Chaldois & Arabibus est obtegere.

ET TIARIS] כטט videtur esse idem sono ac re quod τίτμος Græcis, quod non longè abit à tiara. At Abenescdras & Iacchiades hîc intelligi volunt subligaria.

ET CALCEAMENTIS] כרבלתא, est crista galli, & ab eius similitudine omne id quod capiti imponitur. Ita Saadia, David Kimchi, & Iacchiades. Alioqui כרבל Hebræis est amicare, ut apparet i. Paralipomen. xv. 27.

ET VESTIBUS] Interioribus, quæ sub mantello. Ita hîc Iacchiades. לבש ut Hebræis est induere, ita & Chaldois, ut patet infrà v. 7.

NAM IUSSIO REGIS URGEBAT] Moram non ferebat.

22. INTERFECIT FLAMMA IGNIS] Scintilla exsiliens è fornace. Ea causa fuit cur Nabuchodonosor rem omnem cognoscendi animo ad fornacem accederet. Hymnus trium iuvenum non est in Hebræo. est poëma factum à posteriorum temporum Hebræo aliquo, quasi rei conveniens.

21. COMPEDITOS] Benè ligatos, ut suprà 23.

22. SPECIES QUARTI SIMILIS FILIO DEI] Angelica : quomodo LXX hîc verterunt : ὁμοία ἀγγελῶ θεοῦ. Vide Iobum i. 6. Sic Hebræi interpretes.

23. TUNC ACCESSIT NABUCHODONOSOR AD OSTIUM FURNACIS] Propius nempe quàm antè, ut & alloqui illos posset.

SERVI DEI EXCELSI] Cultores illius Dei, quem antea quoque admiratus fuerat Nabuchodonosor II. 47. אלהא עליא Deus summus; ut illic אלהא אלהא Deus deorum.

94. ET MAGISTRATUS] Præfecti provinciarum, ut supra II. 48. III. 2.

ET IUDICES] Præfecti minores: ut supra 2.

ET POTENTES] דרברי, legitur & infra IV. 32. & VI. 7. Videtur idem esse quod כרבא in Chaldaeo: Prov. XI. 14. & מרבנא in Thalmude titulo de Contractibus. Est nomen commune magistratibus, quo significantur illi qui pluribus nominibus supra 3.

CONTEMPLABANTUR VIROS ILLOS] Nempe cum admiratione.

ET CAPILLUS CAPITIS EORUM NON ESSET ADUSTUS] Id est, ne minimum quidem de corpore. Vide Lucæ XII. 7. & XXI. 18.

ET SARABALLA EORUM NON FUISSENT IMMUTATA] Ne eorum quidem vestimenta.

ET ODOR IGNIS NON TRANSISSET PER EOS] Nihil de fumo olebant.

95. ET ERUMPENS NABUCHODONOSOR AIT] In Hebræo: Locutus est Nabuchodonosor, & ait: ut supra II. 16. & 47.

QUI CREDIDERUNT IN EUM] Qui confisi ei sunt. Gradus quidam ad Evangelicam fiduciam.

ET VERBUM REGIS IMMUTAVERUNT] Mutare, ut & solvere, legem dicitur qui contra legem facit. Matth. V. 17. VII. 23. X. 35. Iam tandem æquum iudicat Dei legem suæ anteferri; iuxta illud:

Οὐ γὰρ τί μοι Ζεὺς ὁ ἀπολλύων τοὺς θεοὺς.

ET TRADIDERUNT CORPORA SUA] Exposuerunt morti.

NE SERVIRENT] Id est, sacrificium facerent: id enim est עבד.

ET NE ADORARENT] Corporis gestu honorem exhiberent apud imaginem.

OMNEM DEUM] Ullum deum.

EXCEPTO DEO SUO] Opifice cæli & terræ.

96. QUÆCUMQUE LOCUTA FUERIT BLASPHEMIAM] In Chaldaeo: qui dixerit errorem: id est, qui loquendo peccaverit. Nondum ausus deos imperij sui exauctorare, interim, quod non parum est, vetat maledici Hebræorum Deo, quem tam potentem cognoverat.

NEQUE ENIM EST ALIUS DEUS QUI POSSIT ITA SALVARE] Belus suos cultores extra fornacem positos ab igne servare non potuit. Deus autem Hebræorum suos in medio igne incolumes præstitit.

DISPEREAT] Membratim lanietur.

ET DOMUS EUS VASTETUR] In latrinas vertatur. Eadem pœnā, & eadem verba quæ supra II. 5.

97. TUNC REX PROMOVIT SIDRACH, MISACH, ET ABDENAGO IN PROVINCIA BABYLONIS] הצלה, id est, opibus & honoribus auxit.

98. NABUCHODONOSOR REX] Rectius faciunt qui hæc tria commata connectunt cum sequentibus, quæ sunt in capite quarto. Ist enim hoc edicti sequentis præfatio. Daniel cum historiam trium iuvenum absolvisset, aliam historiam sanè mirabilem subiicit, non suis, sed ipsius edicti publicati verbis, ut de fide nemo dubitaret.

PAX VOBIS MULTIPLICETUR] Id est, omnia vobis prosperissima contingant.

99. SIGNA ET MIRABILIA FECIT APUD ME] *Mibi*. Nempe res futuras ad eò incredibiles præsignificando.

DEUS EXCELSUS] Summus Deus, ut suprà iii. 93. Ita appellat Deum quem colebat Daniel, & Hebræi.

100. REGNUM EIUS REGNUM SEMPITERNUM] Nempe expertus istud didicerat:

*Regum timendorum in proprios greges,
Regis in ipsos imperium est Iovis.*

CAPUT IV.

1. QUIETUS ERAM IN DOMO MEA] De victis gentibus.
ET FLORENS IN PALATIO MEO] Magnificentissimo, cuius descriptionem ex Beroso habemus.

2. VISIONES CAPITIS MEI CONTURBAVERUNT ME] Tale illud: *Anna soror, quæ me suspensam in omnia terrent?*

Et in Octavia:

*Confusa tristi proxima noctis metu
Visuque, nutrix, mente turbata feror.*

4. ARIOLI, MAGI, CHALDÆI, ET ARUSPICES] Vide suprà ii. 2. & 27.

5. DONEC COLLEGA INGRESSUS EST] Ex Chaldaico verti solet, *donec tandem ingressus est*. At אררן non est dubium quin alium eiusdem ordinis, id est, collegam significaverit: nam ita verterunt Theodotion, Aquila, Symmachus, teste Hieronymo; quanquam nunc in Græco ea vox abest.

SECUNDUM NOMEN DEI MEI] Beli. Vide quæ dicta i. 7.

QUI HABET SPIRITUM DEORUM SANCTORUM] Loquitur ut idololatra. Theodotion tamen vertit: *πνεῦμα θεῶν ἀγίων*, pro quo ἀγίων nunc malè scribitur.

6. ET OMNE SACRAMENTUM] Id est, arcanum, ut suprà ii. 18.

NON EST IMPOSSIBILE TIBI] *Non later tibi.*

VISIONES SOMNIORUM MEORUM, QUAS VIDI, ET SOLUTIONEM EARUM NARRA] Et, positum pro *id est*: nam somnij meminerat, sed quò id tenderet non intelligebat.

7. ECCE ARBOR IN MEDIO TERRÆ] Arbor secundum Indos, Persas, & Ægyptios virum excellentem significat. Achmetes capite cc. Sic apud Ezechielem xxxi, arbor est rex Assyrius, sub cuius similitudine ibi intelligitur & rex Ægyptius.

8. PROCERITAS EIUS CONTINGENS COELUM] οὐρανομήκης, quomodo & Græci de celsis arboribus loquuntur.

ASPECTUS ILLIUS ERAT USQUE AD TERMINOS UNIVERSÆ TERRÆ] Herodotus Polymnia simile quid habet : μὲν γὰρ πάντα τείτη ὄψις ἐν τῷ ὕπνῳ ἐδύετο, πλὴν οἱ μάλιστα ἐκρίνας ἀκούσαστες φέρειν τε ὅτι πᾶσιν ἡν, δουλεύειν τε οἱ πόρρως ἀνδράποισι. ἢ ὅψις ἡν ἦδε. Εδόκει δὲ Ξέρξης ἐπεφάνωσθαι ἐλαίης θαλάσσης. ἀπὸ δὲ τῆς ἐλαίης τοὺς κλάδους ἡν πᾶσιν ἐπιχεῖν.

9. ESCA UNIVERSORUM IN EA] Id est, pro universis.

SUBTER EAM HABITABANT ANIMALIA] Vide suprā II. 38.

VOLUCRES COELI] Vide ibidem.

10. ET ECCE VIGIL ET SANCTUS DE COELO DESCENDIT] Etiam hīc ὡς positum pro id est. Vox Chaldaea ܐܝܠܐ, ut scribit Theodotion, LXX ἀγγελον vertunt. Ceteri sensu eodem, sed propius ad vocem ἐγγύθεν, quæ vox eodem significatu est in libro Enochī nomen præferente, cuius partem Scaliger notis ad Eusebium inferuit. (est autem eius libri mentio & in Hebræo libro Zoar, & in Paradago secundo Clementis) Hieronymus hinc nomen habere putat Irin deorum nuntiam.

11. SUCCIDITE ARBOREM] Arboris excisio exsilium significat. Achmetes capite CLI.

12. GERMEN RADICUM EIUS IN TERRA SINITE] Regnum ipsi maneat.

ALLIGETUR VINCULO FERREO ET ANEO] Sit regnum firmum & inconcussum, ut quæ ære & ferro tenentur.

IN HERBIS QUÆ FORIS SUNT] Herbis agrestibus, supple pascatur. Hīc miscetur res significata cum signo, ut sæpe. Vide infrā 22.

13. COR EIUS AB HUMANO IMMUTETUR] Brutescat.

ET SEPTEM TEMPORA MUTENTUR SUPER EUM] Transcant. Tempora, id est, anni, ut semper in hac Prophetia. Est loquendi genus Chaldaicum.

14. IN SENTENTIA VIGILUM DECRETUM EST] Id est, maiores Angeli hoc consciverunt. Fingitur enim Deus tanquam rex agere ex senatus consilio. Confer quod infrā 21.

ET SERMO SANCTORUM, ET PETITIO] In Chaldaeo : ὡς in sermone sanctorum petitio. Id est, minores Angeli iam pridem id postulant, ut rem æquissimam. Sequitur in Chaldaeo עד דברת, donec adducatur, id est, donec res ipsa eveniat.

DONEC COGNOScant VIVENTES QUONIAM DOMINATUR EXCELSUS IN REGNO HOMINUM] Ut cognoscant. Vide infrā 22.

ET CUICUMQUE VOLUERIT DABIT ILLUD] Esseni : οὐδὲν ἄλλο δὲ πείνεται ὃ ἀρῶν. Homerus : πρὶν δὲ ἐκ Διὸς ἔσθαι. potestates fato dari est in Sexto Aurelio. Adde Augustinum libro V. de Civit. Dei c. 2.

ET HUMILLIMUM HOMINUM CONSTITUET SUPER EUM] Ut in Iudæa Davidem. Vide I. Sam. II. 8.

15. NARRA FESTINUS] In Chaldaeo non est festinus : nam totum illud ܕܝ ܕܝܢܝܢܐ nihil aliud est quàm quia.

16. TACITUS COGITARE] Obstupefcere, præ rerum quas videbat magnitudine ac diritate. In Græco, ἀπρεώς, id est, ἐξέπληξη, ait Polychronius.

QUASI UNA HORA] In Chaldæo, כשעת-הרה, id est, modico tempore. nam ערה Chaldæis qualemcumque partem temporis significat.

SOMNIUM ET INTERPRETATIO EIUS NON CONTURBENT TE] Id est, qualemcumque sit quod intelligis, id liberè eloquere.

SOMNIUM HIS QUI TE ODERUNT, ET INTERPRETATIO EIUS HOSTIBUS TUIS SIT] Hostibuseveniat quod portendit somnium. Frequensaversantibus loquendi genus, *hostibus eveniat*. Tale & illud Horatij:

*Hostium uxores puerique cecos
Sentiant motus orientis hædi.*

In Octavia:

*Ut expientur noctis & somni mina,
Terrorque in hostes redeat attonitus meos.*

19. TU ES REX] Tu is es, quem arbor ista significat.

MAGNITUDO TUA CREVIT ET POTESTAS USQUE AD COELUM] Ad summa montium iuga.

ET POTESTAS TUA IN TERMINOS UNIVERSE TERRÆ] Ad mare Caspium, ad pontum Euxinum, ad Oceanum Atlanticum.

21. QUÆ PERVENIT SUPER DOMINUM MEUM REGEM] Tristitiam rerum lenitate verborum quantum potest temperat.

22. EIICIENT TE AB HOMINIBUS] Id est, eiicieris. Sic mox ubi Latinus *infunderis*, in Chaldæo est, *tingent*, in Græcis quibusdam βαφίσται. Hoc est illud ipsum quod de Nabuchodonosoro dixit Megasthenes: ἀδαχθήμα ἡφάνιστο.

CUM BESTIIS FERISQUE ERIT HABITATIO TUA] Etiam aliis exatrabile id contigit, ut cum feris vellent vivere.

FOENUM UT BOS COMEDES] Herbam. Id enim כבש.

ET RORE COELI INFUNDERIS] Nudus sine lare ac tecto.

23. REGNUM TUUM TIBI MANEBIT] Non eligetur rex alius te vivente, & regiam potestatem recuperabis.

24. PECCATA TUA ELEEMOSYNIS REDIME] פקד Chaldæum respondet Hebræo פקד, quod hic in interpretatione posuit Iacchiades. Apparet id II. Sam. iv. 9. Esaia xxxv. 9. Num. iii. 49. xviii. 15. & alibi sæpe. Quare optimè vertit Theodotion λύτρωσαι. Neque offendere quenquam debet quòd operibus pœnitentiæ, in quibus excellunt ἐλεημοσύναι, tribuatur id quod pœnitentiæ propriè convenit: est enim talis μετανοία aut σπενκδοχή per frequens, de qua diximus ad Luc. xi. 41. Chrysostomus secunda ad Theodorum, pro λύτρωσαι citat καθαροί, sensu eodem. Obiicit hic Hieronymus: si prædixit sententiam Dei, quomodo hortatur ad eleemosynas & misericordias pauperum, ut Dei sententia commutetur? Reponit autem exemplum Ezechia & Ninivitarum, & dictum illud Ierem. xviii. additque: neque enim Deus hominibus, sed vitis irascitur, quæ cum in homine non fuerint, nequaquam punit, quod mutatum est.

FORSITAN IGNOSCET DEUS DELICTIS TUIS] *pro EN* Hebræo ponitur, & rectè hîc vertitur per *forsitan*. Theodotion: ἴσως ἔσται μακρὸς ὕμνος: & sic citat Chrysostomus. Non erat certus Daniel de venia, sed nec desperabat omninò, quomodo & Petrus se gessit in negotio Simonis Magi. Act. VIII. 22.

26. POST FINEM MENSIVM DUODECIM] Censent Hebræi, quos sequitur Hieronymus, Nabuchodonosorem, secutum consilium Danielis, per opera misericordiæ id consecutum, ut pœna per duodecim menses suspenderetur: verùm tunc iterùm insolescente ipsius animo, nihil ultra moræ ipsi datum, sed præsto fuisse pœnam.

IN AULA BABYLONIS DEAMBULABAT] Abydenus: ἀναβὰς ἐπὶ τὰ βασιλῆα.

27. RESPONDITQUE REX, ET AIT] *Locutus est, & dixit.* πλεονασμός, qualis suprâ aliquoties. Nam πῶς non de responsione utique, sed de quavis locutione dicitur.

NON EST HÆC BABYLON MAGNA QUAM EGO ÆDIFICA-
VI?] Veteri addidi urbem novam: singulis terna circumieci mœnia, portas magnificas. Vide Berosi locum.

IN ROBORE FORTITUDINIS MEÆ] Vi opum mearum. Id enim עֲזָרָא.

ET IN GLORIA DECORIS MEI] Ad gloriam nominis mei.

VOX DE COELO RUIT] καὶ ἤκουσεν ὁ κύριος ὁ θεὸς διὰ. Abydenus.

28. CUMQUE SERMO ADHUC ESSET IN ORE REGIS] καὶ ἔτι λέγων, ait Abydenus.

REGNUM TUUM TRANSIBIT A TE] *Abibit abs te.* Regnum, id est, regni functio.

30. EADEM HORA] Id est, illo ipso tempore.

CAPILLÆIUS IN SIMILITUDINEM AQUILARUM CRESCERENT, ET UNGUES EIUS QUASI AVIUM] Sensus est: plurimùm excrevisse ei capillos, barbam & unguis; quia nemo aderat qui refecaret, nec ipse de iis refecandis cogitabat, amans ob atram bilem ferarum similitudinem.

31. OCULOS MEOS AD COELUM LEVAVI] Deum cœli precatus sum. Vide de hac locutione Ezech. XVIII. 6. Adde quæ ad Luc. XVI. 23.

ET SENSUS MEUS REDDITUS EST MIHI] Plenus mentis usus.

ET ALTISSIMO BENEDIXI] Illi summo Deo cœli terræque opifici, quem Hebræi colunt, supplex egi gratias.

QUIA POTESTAS EIUS, POTESTAS SEMPITERNA] Non temporaria ac mutabilis, ut regum.

REGNUM EIUS IN GENERATIONEM ET GENERATIONEM] Idem sensus qui præcessit, verbis aliis.

32. ET OMNES HABITATORES TERRÆ IUXTA EUM] Si ipsi comparentur.

IN NIHILUM REPUTATI SUNT] *Pro nihilo habendi sunt.* Nam & participia talia per præteritum, quod & præsentis vim habet, expriment Hebræi & Chaldæi.

IUXTA VOLUNTATEM ENIM SUAM FACIT] Id est, quidquid efficere vult id efficit. Ierem. XXIII. 13. Psal. CXV. 3.

TAM IN VIRTUTIBUS COELI] Per illos vigiles *עֲרֵב עֵשֶׂת*. nam *אֵלֶּה*, ut saepe, est *per*.

QUAM IN HABITATORIBUS TERRÆ] Per homines etiam domesticos.

ET NON EST QUI RESISTAT MANUI EIUS] Potentia eius imensa.

ET DICAT EI, QUARE FECISTI?] Qui ius habeat ipsum ad rationes vocandi. Rom. IX. 20.

33. IN IPSO TEMPORE SENSUS MEUS REVERSUS EST AD ME] Sensus ille communis qui dicitur, mentis usus. In Chaldaeo, *כַּנְרֵעַ*; id est, vis cognitrix: *αἰσθησις μου*, Theodotioni.

ET AD HONOREM REGNI MEI DECOREMQUE PERVENI] Id est, ad functionem regni. Bene *הָרַרִי* Hieronymus accepit pro *הָרִיתִי*, aut *הָרָרָה*, Chaldaico verbo primæ personæ per apocopen usitatam. Theodotion non minus bene, *ἐπὶ τὸν βασιλεῖόν μου ἐκστασάμην*.

ET FIGURA MEA REVERSA EST AD ME] Ita & in Græcis, *ἡ μορφή μου ἐπέστρεψεν ἐπ' ἐμέ*. nec aliter sumitur ut infra v. 10. Iacchiades exponit *אֵרָא כִּנִּי*. Solent enim quibus atra bile mens est percita, etiam oculis & vultu toto præferre morbum. Pacuvius:

Sed quid oculis rabere visa est derepente ardentibus?

Plautus, Captivis:

Viden' tu illi maculari corpus totum maculis luridis?

Ita bilis agitat hominem.

ET OPTIMATES MEI] *הַרְבֵּרִי*, est nomen commune magistratibus, ut diximus suprâ III. 94.

ET MAGISTRATUS MEI] In Chaldaico *רַב־רַבֵּי*, magni magnorum. Theodotioni *μεγιστῶνες*, ut hic, ita v. 1. 2. 9. 25. VI. 17. fuere hi ordinum delegati, quos in talibus rebus adhibere mos est.

REQUISIERUNT ME] Pertaxi *πολυζητήσις*, & inde sequentis *ἀνὰρξας*.

ET IN REGNO MEO RESTITUTUS SUM] Simile quid evenit in Francia Ludovico Pio.

ET MAGNIFICENTIA AMPLIOR ADDITA EST MIHI] *μεγαλειών*: maior fuit mea quàm antè apud meos auctoritas ex hoc tanto Dei in me beneficio.

34. REGEM COELI] Illum quem alibi dixit Deum deorum & Deum summum.

QUIA OMNIA EIUS OPERA VERA] Id est, recta: ita enim saepe *עֲרֵב* sumitur apud Chaldaeos; & *אֵמֶת* apud Hebræos.

ET VIÆ EIUS IUDICIA] Omnes actiones eius iustissimæ.

ET GRADIENTES IN SUPERBIA] Qualis ob fortunam diu blandientem fuerat Nabuchodonosor. Vide eius *κατατροπὴν* suprâ II. 5. 12. III. 6. 19. IV. 7.

POTEST HUMILIARE] Deprimere. Ostendit id scilicet admiran-

do specimine. *ρεῖα δὲ δέξιναι μιν ἦ. Chæremon.*

Ὀλως δὲ κρείσσον εἶναι ἢ μέγα φρονεῖν.

Sophocles Aiace:

Τὰ γὰρ εὖ δεικνύει καὶ τὸ σῶμα.

Γίγνεται βαρείας πρὸς θεῶν δευροξίας.

Εφαχ' ὁ μέν τις, ὅστις αἰδέσθην φύσιν.

Βλαστῶν, ἔπειτα μὴ κατ' αἰδέσθην φρονεῖν.

CAPUT V.

BALTASSAR REX] *בֶּלְשַׁצְצַר*, id est, *Belus est, cuius opes*. Id est, in Beli potestate sunt opes & imperia. Græci ψ in τ mutant, ut & ipsi Chaldaei sæpe: itaque scribunt *Βαλτάσαρ*. Talia nomina assumebant ad imperium evecti, cum in minore fortuna aliis appellarentur. Hic autem Baltasar, qui in ipsa urbe Babylone à coniuratis interfectus est, non potest alius esse quam Laborosoarchodus, ut scribit Berosus, sive Laborossoarascus, ut scribit Abydenus, qui ambo eum vi interfectum memorant. Breve oportet regnum habuerit, quia omittit eius nomen Ptolemæus. Daniel Evilmeraduchi & Neriglassaris tempora transilit, quod per ea nihil contigisset ad Iudæos in pietate confirmandos pertinens. Fuit autem Laborosoarchodus Nabuchodonosoris nepos, sed ex filia, ut ex Beroso & Abydeno discimus. Vide Ieremiam xxvii. 6. & ibi dicta.

FECIT GRANDE CONVIVIUM] Solebant id interdum facere reges orientis, ut apparet ex Herodoto libro i. & Xenophonte libro vii.

OPTIMATIBUS SUIS MILLE] Qui eadem quidem in aula, sed scorsum à rege discumbebant. Statius de Domitiani epulo:

Hic cum Romuleos procera, trabeatæque Caesar

Agmina mille simul iussit discumbere mensis.

Vide carmen totum, ut huius rei imaginem capias.

ET UNUSQUISQUE SECUNDUM SUAM BIBEBAT ETATEM] PRÆCEPIT ERGO IAM TEMULENTUS] Longè hæc abeunt à Chaldaico. Theodotion verba sensumque benè sequitur: *καὶ κατὰ τὴν ἡλικίαν ὁ ὅτις. καὶ πίνων Βαλτάσαρ εἶπεν εἰς τὴν χύψην τῆς οἴου*. Sensus est: cuique mille convivarum antepositum fuisse poculum & hominem qui petenti vinum infunderet: ita poscente more regionis. Deinde inter potandum regi magis magisque allubuisse vinum.

2. UT ADFERRENTUR VASA AUREA ET ARGENTEA] In usus profanos, cum antehac in Beli templo aliquam adhuc sanctimoniam retinuissent, ut notat Hieronymus. Quod tunc piaculum fuit, sacra profanare, nunc & principum & profanorum lusus est. Et adhuc quaerimus cur bellis tam atrocibus vastitas passim fiat.

QUÆ ASPORTAVERAT NABUCHODONOSOR PATER EIUS] Id est, avus, ut hic rectè notat Iacchiades. Sæpe ita loquuntur Chaldaei & Hebræi, quomodo & nepotes & pronepotes filios vocant.

4. ET LAUDABANT DEOS SUOS AUREOS ET ARGENTEOS, ÆREOS, FERREOS, LIGNEOSQUE ET LAPIDEOS] Ita vocantur dii illi, quia ipsi reverà non exsistebant, sed tantùm eorum imagines. Tamen hisdus gratias laudésque canebat rex & proceres, de Deo vero quasi triumphantes.

5. IN EADEM HORA] Id est, in eo ipso tempore.

APPARUERUNT DIGITI QUASI MANUS HOMINIS] Moven- te eos digitos Angelo Gabriele. Ita Rabbinus Solomo.

SCRIBENTIS CONTRA CANDELABRUM] *E regione lychnuchi*, pensilis scilicet, qui proxime regem erat; quò rectiùs scriptio conspi- ceretur.

IN SUPERFICIE PARIETIS] In Chaldæo, *in calce*: id est, in te- ctorio, ἐν τῷ κλισίῳ; ut Theodotion.

ET REX ASPICIEBAT ARTICULOS MANUS SCRIBENTIS] In Chaldæo: *palmam*. Vide I. Reg. XVIII. 44. intellige autem partem palmæ averSAM.

6. TUNC FACIES REGIS COMMUTATA EST] Vultus, ut su- præ IV. 33.

ET COMPAGES RENUM EIUS SOLVEBANTUR] Id est, urina defluebat.

ET GENUA EIUS AD SE INVICEM COLLIDEBANTUR] Præ- tremore.

UT INTRODUCERENT MAGOS] Sophos.

7. ET ARUSPICES] Potiùs, *decretorum scriptores*. Vide supra II. 27.

QUICUMQUE LEGERIT SCRIPTURAM HANC] Credunt He- bræi, quamvis verba sint Chaldaïca, scripturam fuisse Hebræam vete- rem, id est, Cananæam, Phœniciam, Samaritanam.

PURPURA VESTIETUR] Quâ utebantur soli reges, & pauci qui- bus id rex pro singulari honore concesserat.

ET TORQUEM AUREAM HABEBIT IN COLLO] Magnus & hic honor. Vide Genes. XLI. 42. qui somniavit torquem se gerere, ma- ximam dignitatem consequetur, ait Achmetes.

ET TERTIUS IN REGNO MEO ERIT] Tertiam dignitatem ob- tinebit: ut infra 16. 29. Primus locus regis, alter filij regis, tertius primi Satraparum.

10. REGINA AUTEM] Avia regis, ut rectè Iosephus. Nitocris scilicet, prudens femina. Vide nostra ad tertium Annotatorum de Ve- ritate Religionis Christianæ.

DOMUM CONVIVII INGRESSA EST] Neque enim convivio interfuerat ob viduitatem.

QUI SPIRITUM DEORUM SANCTORUM HABET IN SE] U- surpat ipsa verba, quæ ex marito quondam suo Nabuchodonosoro intellexerat. IV. 5.

11. IN DIEBUS PATRIS TUI] Avi, ut supra.

ET IN DIEBUS PATRIS TUI SCIENTIA ET SAPIENTIA IN- VENTÆ SUNT IN EO] In Chaldæo: *Lux & intelligentia & sapientia*

par deorum sapientie intenta est in eo. Lux, spiritus lucidus, ἀσχροία; Intelligentia, rerum naturalium; sapientia, ad res agendas.

14. AMPLIORES] Quàm in ullo sapientum Orientis. Ezech. XXVIII. 3.

16. ET LIGATA DISSOLVERE] Nodos, in Chaldo. Sic Oedipus apud Senecam:

Nodosa fortis verba, & implexos dolos

Ac triste carmen alitis solvi fera:

17. MUNERA TUA SINT TIBI, ET DONA DOMUS TUÆ ALTERIDA] Quæ hic dona vertit, propriè sunt honoraria, erogationes annuæ, ut dictum suprà II. 6. Sapientis & hoc est, nosse quando acceptanda sint quæ dantur, quando non. Vide Gen. XIV. 23. II. Reg. V. 16.

26. Non erat cur Daniel tam tristis nuntij præmium acciperet.

18. REGNUM] Imperium latissimè patens.

MAGNIFICENTIAM] Maiestatem apud subditos.

GLORIAM] Ex victoriis.

HONOREM] Ex urbe aucta, structis mœnibus, templo, palatio.

19. UNIVERSI POPULI, TRIBUS, ET LINGUÆ TREMBANT, ET METUEBANT EUM] Etiam qui sub imperio eius non erant, eum metuebant.

QUOS VOLEBAT PERCUTIEBAT] כחא quidem Hebræis est percutere, sed rectiùs sentire videntur qui ב hic putant esse participij notam, & deesse post ח, ut sæpe. Est enim oppositio: Quos volebat, interficiebat, & quos volebat vivificabat: id est, vivos conservabat, etiam mortem meritos. Nemo erat qui voluntati eius auderet obistere.

20. QUANDO AUTEM ELEVATUM EST COR EIUS] Suprà II. 27.

22. NON HUMILIASTI COR TUUM] Sub Deo vero.

23. VASA DOMUS EIUS] Ex Templo Hierosolymitano deportata.

VINUM BIBISTI IN EIS] Tanquam in profanis. Meliùs cavit sibi Iustinianus, qui vasa Templi secundi à Vespasiano Romam portata, à Genserico Romæ expilatore Carthaginem, cum per victoriam nactus esset, non in suos vertit usus, sed in sacram basilicam misit, quæ erat Hierosolymis, narrante Procopio.

DEOS QUOQUE ARGENTEOS ET AUREOS, ET ÆREOS, FERREOS, LIGNEOS, ET LAPIDEOS, QUI NON VIDENT, NEQUE AUDIUNT, NEQUE SENTIUNT LAUDASTI] Ea quæ nihil sunt, nisi quantum hominibus lubet.

PORRO DEUM, QUI HABET FLATUM TUUM IN MANU SUA, ET OMNES VIAS TUAS] Deum illum qui non modò omnes actus tuos prosperare potest, aut evertere, verùm etiam spiritum ipsum vitalem tibi auferre ubi voluerit.

NON GLORIFICASTI] Ἀσέτης. nam & contemserat eum Baltasar.

24. IDCIRCO AB EO MISSUS EST ARTICULUS MANUS] Palma manus, ut suprà 5.

25. HÆC AUTEM EST SCRIPTURA QUÆ DIGESTA EST] Ex-

arata est. Idem verbum infra vi. 10. 12. Usurpant eam & Arabes.

MANE, TECEL, PHARÉS] Est in Chaldo: *Mene, mene, Thekel, Ulpharfin*. Mox tamen pro *Ulpharfin* est *Phares*, id est, singulare pro plurali, sensu eodem. In Græco utrobique *Φαρές*.

26. NUMERAVIT DEUS REGNUM TUUM, ET COMPLEVIT ILLUD] Id est, perfectissimè numeravit, quod bis repetitum *Mene* significat. Dies regni tui desinivit.

27. APPENSUS ES IN STATERA, ET INVENTUS ES MINUS HABENS] Causa cur tam breve futurum sit tibi regnum, est, quod in lance divinæ æquitatis repertus sis improbus, ut nummi adulterati.

28. DIVISUM EST REGNUM TUUM] Id est, avulsum à domo tua. fractum, ut Saadia & Iacchiades vertunt, id est, abruptum. Est autem in illo Pharsin duplex significatio. nam & *abruptum* significat, & ipsos Persas qui abruperunt. Persæ enim Chaldaïs Phars, vel Pharas, Pharusi olim, teste Plinio.

ET DATUM EST MEDIS ET PERSIS] Dabitur, sub Cyro. Vide Jerem. xx. 2. ubi Persæ dicuntur *מדי* ab Elymaïde, quæ Persidi annexa, quâ Mediam versus porrigitur, teste eodem Plinio v. 26. Impletum hoc annis post septendecim. Adeò autem coaluerunt duo isti populi in gentem unam, ut passim apud Græcos reperias Medos pro Persis dici, & *μεδισ* eos qui Persistudebant.

29. TUM IUBENTE REGE INDUTUS EST DANIEL PURPURA, ET CIRCUNDATA EST TORQUES AUREA COLLO EIUS: ET PRÆDICATUM EST DE EO, QUOD HABERET POTESTATEM TERTIUS IN REGNO SUO] Recuperavit dignitatem quam olim sub Nabuchodonosoro habuerat. Ita rex Baltasar homini gratiam habuit, non & Deo, ut hic notat Hieronymus.

30. EADEM NOCTE INTERFECTUS EST] *ἡ πόλις ἡ βασιλεία ἀπὸ τοῦ βασιλέως*, ait Berofus. Abydenus: *ἡ πόλις ἡ βασιλεία ἀπὸ τοῦ βασιλέως*.

31. ET DARIUS MEDUS SUCCESSIT IN REGNUM] *ἡ πόλις ἡ βασιλεία*, id est, regnum adeptus est: quod & infra ix. 1. *הַכֹּהֵן*, id est, rex fuit constitutus, electione populi, noménque sibi sumpsit Darij, cum Nabonnedus antè vocaretur. Ita enim eum appellat Berofus. Ptolemæo scribitur Nabonadius, Abydeno Nabonidachus, Herodoto Labynitus, n mutato in l, quod & in aliis nominibus reperitur. Habitabat quidem is Nabonnedus Babylone, sed Medus fuit origine, infra ix. 1. Nanque is est Medus qui prodidisse cives, id est, Babylonios dicitur in oraculis: non falsò. Nam ad Cyri adventum fugit Borsippa, ibique cum Cyro pepigit, ut præfecturam haberet Carmaniam. Darius ergo nomen fuit regis Medorum clari ac felicitis, cuius nomen sibi boni ominis causa imposuit, ortus & ipse ex Medis Nabonnedus. Iosepho magna fides haberi debet in rebus Herodis magni, ac deinceps. Item ubi externos auctores, non ubi ludæos, multa in historiis contra verum somniantes, sequitur.

CAPUT VI.

1. **P**LACUIT DARIO, ET CONSTITUIT] Id est, *constituere*.
 SUPER REGNUM SATRAPAS CENTUM VIGINTI] So-
 lent sæpe reges, ut & Romani Imperatores, pro suo arbitratu mutare
 numerum provinciarum.

2. ET SUPER EOS PRINCIPES TRES] Quales fuere in poste-
 riore Imperio Romano præfecti prætorio. In Chaldæo hi dicuntur, &
 hic & infra רבין, id est, ἑταρχοι. Est eadem vox de Iosepho Gen. XLV.
 41. in Ionathanis versione.

EX QUIBUS DANIEL ERAT] Loco principe, ut ostendunt se-
 quentia.

ET REX NON SUSTINERET MOLESTIAM] Ex Græco: ὅπως ὁ
 βασιλεὺς μὴ ἐνοχλήται. At Chaldæa vox magis significat: *ne rex damnum
 pateretur*: id est, ne quid detrimenti acciperet imperium per præsidum
 dolum aut culpam.

4. PORRO REX COGITABAT CONSTITUERE EUM SUPER
 OMNE REGNUM] Ut etiam ei subessent alij illi prætorio præfecti, es-
 sētque regi τὰ πρῶτα, quales multos esse & nostra & superiora sæcula vi-
 derunt apud reges aut parum fidentes ingenio suo, aut fugientes ne-
 gotiorum.

UNDE PRINCIPES ET SATRAPÆ QUÆREBANT OCCASIO-
 NEM] Livore enim in aulis regnat.

EX LATERE REGIS] Id est, quærebant crimen maiestatis, quod
 sæpe esse singulare & unicum eorum qui crimine vacarent, ait in Panc-
 gyrico Plinius. Hoc est quod Romanogræci dicunt ἑλέλημα βασιλείας.

NULLAMQUE CAUSAM ET SUSPICIONEM INVENIRE PO-
 TUERUNT] Ne in speciem quidem reperiri quicquam poterat. tanta
 erat eius & fides & existimatio.

5. NISI FORTE IN LEGE DEI] Quærendum est crimen læsæ
 religionis, ubi maiestatis deficit. Hieronymus ad hunc locum: *Felix
 conversatio in qua inimici nullam reperiunt occasionem, nisi fortè in legiti-
 mis Dei.*

6. TUNC PRINCIPES ET SATRAPÆ SURRIPUERUNT REGI]
 Scriptum puto fuisse ab Interprete, *subreperunt*. Ea enim vox huic loco
 propria. At Chaldæa vox non tam hoc significat, quàm concursum
 facere.

7. UT DECRETUM IMPERATORIUM EXEAT] In Chaldæo:
Edictum regium. Theodotio: ἐπιστολὴ βασιλική. In quo videtur respec-
 xisse vocem Romani Imperij, quæ est constitutio.

ET EDICTUM] In Chaldæo: *confirmare obligationem*. Græcè ἐν-
 γράσαι ὁρισμένον, id est, *facere legem sacratam*, ut Romani loquebantur,
 perpetuam, immutabilem; quam ad rem certa forma requirebatur.
 Non erat autem is mos apud omnes gentes.

UT OMNIS QUI PETIERIT ALIQUAM PETITIONEM A QUO-

CUMQUE DEO ET HOMINE USQUE AD TRIGINTA DIES, NISI A TE, REX] Speciem habebat hoc consilium, quasi post id maiestas regi conciliaretur amplior, si vivus iam diis æquaretur. De Augusto Horatius:

*Præsenti tibi maturos largimur honores,
Iuranda, que tuum per nomen ponimus aras.*

Virgilius:

*Namque erit ille mihi semper deus: illius aram
Sape tener nostris ab oculibus imbuet agnus.*

Et in Georgicis:

In medio mihi Cæsar erit, templumque tenebit.

MITTATUR IN LACUM LEONUM] בַּיְתֵּי חַלְדָּאִים, Hebræis, & Arabibus est omne depressum & cavum, ut puteus, cisterna, fovea. Fuit autem cavum hoc tam profundum ac præceps, ut inde ascendere leones nequirent. Feris homines obicere vetus est. Ostendunt id fabulis mixta historix de Andromede, de Diomede Thraciæ.

8. NUNC ITAQUE REX CONFIRMA SENTENTIAM] *Obligationem*: ut modò 7.

ET SCRIBE DECRETUM] *Et obsigna scripturam*: nempe non tuo tantum sigillo, sed & procerum, quibus id ius à regno tributum est.

UT NON IMMUTETUR QUOD STATUTUM EST] In Chaldæo est tantum: *ut non sit mutabile.*

A MEDIS AC PERSIS NEC PRÆVARICARI CUIQUAM LICEAT] In Chaldæo: *Secundum morem Medorum & Persarum* (in facienda lege) *quæ non pereat*. Babylonij morem talem faciendi leges, ne à rege quidem mutabiles non habebant, sed habebant cum antiquitus Medi & Persæ, & diu retinere, ut ostendimus ad Estherem 1. 19. ubi verba sunt his paria. Inde ergo adulatores isti exemplum petunt, satis callidè apud regem è Medis ortum. Videtur hunc sensum benè percipisse Iacchiades.)

9. PORRÒ] *Propterea*. Est in Chaldæo, כִּלְקַל דְּנָה.

PROPOSUIT EDICTUM, ET STATUIT] In Chaldæo: *Exaravit scripturam & obligationem*: id est, sanctionem illam additam, iuxta dictum morem. עָשָׂה hic & in commate sequente est idem verbum quod suprà v. 24.

10. ID EST CONSIGNATAM LEGEM] *Exaratam scripturam.*

INGRESSUS EST DOMUM SUAM, ET FENESTRIS APERTIS IN COENACULO SUO] כִּי הָיָה מְשֻׁבָּעִים, in locis domus supernis. Id enim חֲלִי Hebræis, & חֲלִי Chaldæis. Fecit omnia ut erat solitus, quasi edictum ad se, utpote Iudæum, ut rex ipse nōrat, non pertineret.

CONTRA IERUSALEM] *Obversâ ad Templum facie*, qui mos videretur natus ex verbis Solomonis 1. Reg. viii. 48.

TRIBUS TEMPORIBUS IN DIE] Id est, tertia, sexta, & nona, quem morem secuti & Christiani. Diximus ea de re ad Matth. xxvii.

45. Hieronymus in Commentario ad hunc locum: *Tria autem sunt tempora, quibus Deo flectenda sunt genua: tertiam horam, sextam, & nonam*

Ecclesiastica traditio intelligit. Denique tertiâ horâ descendit Spiritus sanctus super Apostolos: Sextâ volens Petrus comedere, ad orationem ascendit in cœnaculum. Nonâ Petrus & Iohannes pergebant ad Templum.

FLECTEBAT GENUA SUA] Qui mos orantium in luctu aut periculo. Vide quæ dicta ad Matth. VI. 5.

ET ADORABAT] Orabat. Idem *כעל*; unde hæretici Massaliani à continuis precibus.

CONFITEBATURQUE CORAM DEO SUO] Id est, Deo laudes dicebat; idem est *כעל*.

11. CURIOSIUS INQUIRENTES] In Chaldæo: *Concurfantes*, ut *suprà 6.*

12. VERUS EST SERMO] *Firmus*, in Chaldæo: id est, manebit quod dixi.

IUXTA DECRETUM MEDORUM ATQUE PERSARUM QUOD PRÆVARICARI NON LICET] Non minùs quàm illas leges Persarum & Medorum, quæ dicuntur immutabiles. Ita hîc Iacchiades optimè.

13. DANIEL DE FILIIS CAPTIVITATIS IUDÆ] Quasi diceret; & externus & bello captus, quales maximè decet modestia.

14. CONTRISTATUS EST] Pressus hinc legis necessitate, inde viri reverentia.

POSUIT COR UT LIBERARET EUM] In Chaldæo, *פסל*: posuit curam. nam sic *פסל* Arabes usurpant.

LABORABAT UT BRUERET EUM] Specie aliquâ iuris.

15. INTELLIGENTES REGEM] In Chaldæo: *Concurfu ad regem facto*.

SCITO, REX, QUIA LEX MEDORUM ET PERSARUM EST, UT OMNE DECRETUM QUOD CONSTITUERIT REX, NON LICEAT IMMUTARI] Verite: Scito, rex, tale esse ius Medis ac Persis, ut omnis obligatio, si eam rex constituerit, mutari nequeat. Obligatio hîc est, ut *suprà*, consensus procerum à regno in id delectorum, cui si accederet regis auctoritas, iam ius illud secundum Persas & Medos (quorum exemplum in hac re secuti fuerant) erat immutabile.

16. DEUS TUUS QUEM COLIS SEMPER] Etiam contra humanas leges. Hîc laudat quod vetuerat, ut *suprà* Nabuchodonosor III. 95.

IPSE LIBERABIT TE] Liberet te. Est optatum. Spem hanc conceperat rex ex trium iuvenum liberatione.

17. ALLATUSQUE EST LAPIS UNUS, ET POSITUS EST SUPER OS LACI] Hæc omnia res Christi obumbrant, ut diximus ad Matth. XXVII. 60. & 66.

OBSIGNAVIT REX ANNULO SUO, ET ANNULO OPTIMATUM SUORUM] Nempe quomodo & decretum ipsum signatum fuerat.

NE QUID FIERET CONTRA DANIELEM] Imò, ne immutaretur quod decretum erat de Daniele. Sic enim textus Chaldaicus.

18. DORMIVIT INCOENATUS] Ut in gravi luctu fieri solet.

CIBIQUE NON SUNT ALLATI CORAM EO] *Cantus musici adul-*
eti ad eum non fuere. Ita Rabbi Saadia, quem sequitur Iacchiades. Pu-
tant enim קָרַח, literâ transpositâ, dictum pro קָרַח.

INSUPER ET SOMNUS RECESSIT AB EO] *Fugit ab eo: ut valdè*
anxiis aut mœstis solet evenire.

19. TUNC REX PRIMO DILUCULO CONSURGENS] In Chal-
dæo: *Tunc rex manè surgens simulatque illuxerat.*

20. SERVE DEI VIVENTIS] Non imaginariorum deorum,
quales nos quotidie facimus. Sic ab idololatriis veri confessionem sæ-
pe Deus exprimit.

21. REX, IN ÆTERNUM VIVE] *Vivas diu.* Ita enim קָדַח אֱלֹהִים a-
pud Chaldæos, & similes voces apud Hebræos sæpe sumuntur.

22. DEUS MEUS MISIT ANGELUM SUUM] Unum ex illis vigi-
libus. *Suprà IV. 14.*

ET CONCLUSIT ORA LEONUM, ET NON NOCUERUNT MI-
HI] Vide I. Macc. II. 60. Hebr. XI. 33. Simile quid evenit Malcho, nar-
rante Hieronymo, & Afris Christianis in persecutione Hunerici, teste
Victore.

QUIA CORAM EO IUSTITIA INVENTA EST IN ME] Quia
Deum colui, sicut iustum & æquum est.

ET CORAM TE, REX, DELICTUM NON FECI] Nulla in re
tua læsi commoda. Exhibui tibi omnem fidem intra limites sacræ di-
sciplinæ.

QUIA CREDIDIT DEO SUO] *Confusus est Deo*, quomodo hîc
Iacchiades. Ingens fidei præmium, & ad Evangelium quædam præpa-
ratio.

24. ET FILII, ET UXORES EORUM] Ut participes sævi consilij.

ET NON PERVENERUNT AD PAVIMENTUM LACI] *Ad fundum.*

DONEC ARRIPERENT EOS LEONES] *Cùm arripuere eos leones.*

Tanta eorum erat fames.

25. TUNC DARIUS REX SCRIPSIT UNIVERSIS POPULIS]
Ut olim Nabuchodonosor III. 96.

26. TREMISCANT ET PAVEScant DEUM DANIELIS] Id
est, nec imaledicant, ut *suprà III. 96.*

ET REGNUM EIUS NON DISSIPABITUR, ET POTESTAS E-
IUS USQUE IN ÆTERNUM] Ut *suprà III. II.*

27. IPSE LIBERATOR ATQUE SALVATOR] *Ipsè eruit ac libe-*
rat, nempe quoscumque vult, ut olim tres iuvenes, nunc Danielelem.

FACIENS SIGNA ET MIRABILIA] *Suprà III. 100.*

28. PORRO DANIEL PERSEVERAVIT USQUE AD REGNUM
DARII, REGNÚMQUE CYRI PERSÆ] In Chaldæo: *Daniel autem*
prosperè egit, tum sub Dario (id est, Nabonnedi) regno, tum sub regno Cy-
ri. Cyrus enim fuit qui Babylona cepit, ibique regnavit post Na-
bonnedum, ipsius etiam Nabonnedi concessu. Sic & Theodotion: Καὶ
Δανιὴλ κατενόησεν ἐν τῇ βασιλείᾳ Δαρείου καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ Κίρου τοῦ Πέρ-
σαι.

CAPUT VII.

1. **A**NNO PRIMO BALTASSAR REGIS BABYLONIS] Hactenus historia. Sequuntur nunc visa Danieli oblata divinitus, quæ quia variis temporibus contingere, cogitur retrorsum ire & repetere tempora, quæ in historia iam erat prætervectus, quod & aliis Prophetis evenit. Pro בלשצר, quod supra habuimus, codices Hebræi emendatiores habent בלשצר, literâ transpositâ, sensûque mutato. Id enim significat, Belum esse ignis hostici, id est, urendum flammâ hostili, quod & Ieremias prædixerat L. 2. LI. 44. Ita Prophetæ nomina in honorem idolorum reperta levi flexu in eorundem contumeliam detorquebant. In historia Daniel eius nomen sumpsit, ita ut vulgò pronuntiabatur: in visis verò ita ut Prophetam decebat. De hoc more Iudæorum, nomina falsorum deorum in contumeliam vertendi, literis mutatis, aut transpositis, vide Mosem de Korzi, præcepto veterante XXXII.

SOMNIUM VIDIT] Ut olim Iosephus. Nam etiam eo modo non minùs quàm per afflatum, aut visa divina, aut vocem, Deus futura dilectis sibi aperit.

BREVI SERMONE COMPREHENDIT] In Chaldæo: *Caput verborum dixit*: id est, summam rerum scripto comprehendit.

SUMMATIMQUE PERSTRINGENS AIT] In Chaldæo: *Effatus autem Daniel dixit*.

2. ET ECCE QUATUOR VENTI COELI] Ingentis tempestatis descriptio: qualisilla:

*Unà Eurûsque Notûsque ruunt, crebërque procellis
Africus.*

Ovidius I. Tristium II.

Nam modò purpureo vires capit Eurus ab ortu,

Nunc Zephyrus sero vespere missus adest.

Nunc gelidus sicca Boreas bacchatur ab Arcto:

Nunc Notus adversa praelia fronte gerit.

Lucanus:

Primus ab Oceano caput exseris Atlanteo

Core, movens æstus: iam te tollente furebat

Pontus, & in scopulos totas erexerat undas:

Occurrit gelidus Boreas, pelagûsque retundit:

Et dubium pender, vento cui concidat, æquor.

Sed Scythici vicit rabies Aquilonis, & undas

Torsit, & abstrusas penitus vada fecit arenas.

Nec perfert pontum Boreas ad saxa, suûmque

In fluctus Cori frangit mare: motaque possunt

Æquora subductis etiam concurrere ventis.

Non Euri cessasse minas, non imbribus atrum

Æoli jaciuisse Notum sub carcere saxi

Crediderim.

Valerius Flaccus:

—fundunt se carcere lati
 Thraces equi, Zephyrūque & nocti concolor alis
 Nimborum cum prole Notus, crinēque procellis
 Hispidus & multa flavus caput Euris arena.

Per tempestatem autem bella intellige.

IN MARI MAGNO] Id est, non in lacu aliquo, qualis Asphaltites, & Genezarethanus, quæ maria vocant accolæ, sed in mari illo quod Syriam, Ægyptum, Iudæam alluit. Sic & Poëtæ:

Suave mari magno, turbantibus æquora ventis.

Item:

—sicut minuta magno

Deprensa navis in mari vefaniente vento.

Per mare populos intellige, ut Apoc. xvii. 15.

3. ET QUATUOR BESTIÆ GRANDES] Idcò bestiæ, quia idololatræ erant imperia, ut notat hîc Iacchiades. Aspicit hoc Propheta, quod non videbat Nabuchodonosor. Vide dicta suprâ ii. 31.

ASCENDEBANT DE MARI] A populis quisque suis magnam vim nacti in alios ferebantur.

DIVERSE INTER SE] Quæ diversitas in sequentibus explicatur.

4. PRIMA ERAT QUASI LEENA] *Quasi leo.* Regnum Babylo-
 nicum sub Nabuchodonosoro forte & sævum. Unde Nabuchodono-
 sor leo dicitur etiam Ierem. iv. 7.

ET ALAS HABEBAT AQUILÆ] Celerrimè sub illo movebatur: velo-
 ciùs aquilis, Ierem. iv. 13. Unde & aquilæ comparatur, Ierem. xlviii. 40.

ASPICIEBAM DONEC EVULSÆ SUNT ALÆ EIUS] Tardati
 cursus eius imperij sub Evilmeraducho, Negriglassorsoro, Laboro-
 soarchodo.

ET SUBLATA EST DE TERRA] Verre: per quas efferebatur supra
 terram. Sæpe enim Chaldæis, ut & Hebræis, copula vim habet relativi.

ET SUPER PEDES QUASI HOMO STETIT] Quietè se continuit.

ET COR HOMINIS DATUM EST EI] Cognitio veri Dei data
 Nabonnedo. suprâ vi. 20. Idcò Deus, cùm vellet destruere Babylo-
 nem, ipsi tamen pepercit.

5. ET ECCE BESTIA ALIA SIMILIS URSO] Ursus *ἄρς* παυδά-
 29, ait Aristoteles viii. 5. Sic Medopersæ raptores magni, prædones,
 Ierem. li. 48. 56. Ursus secundum Persas hostem significat opulentum,
 ait Achmetes.

IN PARTE STETIT] In Chaldæo: *Stetit ad latus unum*: id est, scor-
 sum, nempe à Iudæa. Sensus est. Iudææ nihil nocuit: quomodo Hieronymus hîc optimè interpretatur secutus Hebræos, ut ipse dicit.

ET TRES ORDINES ERANT IN ORE EIUS ET IN DENTIBUS
 EIUS] In Chaldaïco: *Et tres costæ erant in ore eius inter dentes.* Hæ tres
 costæ sunt, Imperium Persicum, Medicum & Chaldaïcum. Costæ vi-
 res hominis significant, Achmetes xii.

ET SIC DICEBANT EI] *Sic dicebatur.*

SURGE, COMEDE CARNES PLURIMAS] Nam ursus libenter
ἄρς 29. Aristoteles dicto loco.

6. ET ECCE ALIA QUASI PARDUS] Pardus varium animal. Sic Alexander moribus variis: modò clemens, modò crudelis: modò victus temperati, modò ebriosus: modò abstinens, modò indulgens amoribus. Pardus apud Persas & Ægyptios hostem significat irreconciliabilem: ait Achmetes.

ET ALAS HABEBAT QUASI AVIS QUATUOR SUPER SE] Id est, celerior erit hæc vis vi Chaldaicâ, quæ duâs tantùm habebat alas. Vide infrâ VIII. 5. Lucanus de Alexandro:

—fulménque quod omnes

Percuteret pariter populos.

Et mater eius somniaverat ex utero suo enasci fulmen.

ET QUATUOR CAPITA ERANT IN BESTIA] Quatuor capita succreverant loco unius. Hi sunt quatuor summi post Alexandrum duces, Perdicca, Seleucus, Ptolemæus, Meleager: quorum Perdicca equitatu Macedonico; externo Seleucus; Meleager satellitio regio; Ptolemæus peditatu præerant. Vide infrâ VIII. 22. & adde I. Maccab. I. 7. & quæ ibi dicuntur.

ET POTESTAS DATA EST EI] Ingens scilicet, à Deo regnorum arbitro.

7. BESTIA QUARTA TERRIBILIS ATQUE MIRABILIS] Cru-
ra imaginis: quæ hîc sub unius feræ nomine describuntur, quòd tam Syriæ quàm Ægypti reges Macedones essent, & incertis finibus, modò hi; modò illi latius regnaverint: prætereà Iudæam, quod hîc maxime respicitur, nunc hi, nunc illi tenuerint, aut vexaverint. Etiam nunc Hebræi ista imperia uno nomine appellant מלכות.

DENIES FERREOS HABEBAT MAGNOS, COMEDENS ATQUE COMMINUENS] Idem quod ferrum in imagine II. 40. Sævitia denotatur in Iudæos maxima, ut dixi.

ET RELIQUA PEDIBUS SUIS CONCULCANS] Si quos vivos reliquerat, eos fœdè tractabat.

DISSIMILIS AUTEM ERAT CÆTERIS BESTIIS, QUAS VIDERAM ANTE EAM] Id est, multò sævior.

ET HABEBAT CORNUA DECEM] Id est, decem erunt reges, ut infrâ 24 nempe qui sævituri sunt in Iudæos, tum ex Syria, tum ex Ægypto, quos omnes ex historia numeravit Porphyrius. Cornua eminent in animantibus; sic in populò reges. Videmur autem decem ista cornua reperire posse in capite infrâ undecimo, hos scilicet, Ptolemæum Lagi, Seleucum Nicatora, Ptolemæum Eupatora, Ptolemæum Evergeten, Seleucum Callinicum, Antiochum Magnum, Ptolemæum Philopatora, Ptolemæum Epiphanem, Seleucum Philopatora, Antiochum Epiphanem.

8. ET CORNU ALIUD PARVULUM ORTUM EST DE MEDIO EORUM] Parvulum cornu dicitur, quia etsi genere erat regio, nullum tamen ius habebat ad regnum, Antiochus scilicet Epiphanes. Vide XI. 21.

ET TRIA DE CORNIBUS PRIMIS EVULSA SUNT A FACIE

EIUS] Id est, per ipsum, aut ex ipsius iussu, Seleucus frater ipsius maior occisus; spoliatus verò Demetrius eiusdem Seleuci filius, Antiochi autem patruelis; spoliatus item Ptolomæus Philopator rex Ægypti. Demetrius fuit filius Seleuci, qui frater Antiochi. Ac proinde apud Iustinum, ubi filio huius Antiochi Demetrius dicitur patruus, legendum *patruelis*: quod nos docent Appianus, & Livij breviator libro XLVI. Vide quæ dicentur infra ad cap. XI.

ET ECCE OCULI QUASI OCULI HOMINIS ERANT IN CORNU ISTO] Id est, perspicax erit ad res agendas. Vide VIII. 23.

ET OS LOQUENS IN GENTIA] Erat enim arrogans admodum, unde & *Επιφάνης* dictus. Vide infra 10.

9. ASPICIEBAM DONEC THRONI POSITI SUNT] Sedilia iudicum, Dei scilicet, ut regis, & angelorum, ut satraparum regni. Vide quæ supra IV. 14. 21. Matth. XIX. 28. Apoc. IV. 2. 4. V. 1. XX. 4.

ET ANTIQUUS DIERUM SEDIT] Formam vidit viri provectæ ætatis, quo significabatur bene cocta fore Dei iudicia, qualia esse senum solent.

VESTIMENTUM EIUS CANDIDUM QUASI NIX] Non ipse tantum incorruptus, sed & omnia quæ circum eum sunt.

ET CAPILLI CAPITIS EIUS QUASI LANA MUNDA] Nullo colore tincta. Sic Dei iudicia pura à turbidis affectibus.

THRONUS FIUS FLAMMÆ IGNIS] Id est, tanquam flamma. Ignis res efficacissima: sic & Deus ad iudicia sua exsequenda potentissimus.

ROTÆ EIUS IGNIS ACCENSUS] Quasi ignis ardens. Sedilia in Oriente transportari solebant: ideo rotas habebant, ut sellæ curules Romanorum. Significatur potentia Deum comitari quocumque voluerit.

10. FLUVIUS IGNEUS RAPIDUSQUE ECREDIEBATUR A FACIE EIUS] In Chaldo: *Flumen igneum manabat, ab ore eius egrediens*. Omnibus decretis eius vis aderat perpetua.

MILLIA MILLIUM MINISTRABANT EI, ET DECIES MILLIES CENTENA MILLIA ASSISTEBANT EI] Non decem illæ quas Aristoteles comminiscitur intelligentiæ, sed immensus Angelorum ministrantium numerus.

IUDICIUM SEDIT] Id est, Angeli illi maiores assederunt in sellis minoribus. כִּסֵּי פְּרוּתָן pro כִּסֵּי דִּין, id est, *ὁ οὐρανός*.

ET LIBRI APERTI SUNT] Libri vocantur scripturæ litis omnes, accusatio, defensio, testimonia, instrumenta. Confer Apocalypsi. XX. 12.

11. ASPICIEBAM] Spectabam attentus.

PROPTER VOTEM SERMONUM GRANDIUM, QUOS CORNU ILLUD LOQUEBATUR] Etiam in Deum ipsum. infra 15. Avebam cernere quem exitum hæc res habitura esset.

ET VIDI QUONIAM INTERFECTA ESSET BESTIA] In Chaldo: *Spectari donec interfecta est bestia*. Tam diu substiti speculabun-

duſ, donec exitum cernerem imperij illius Syriaci & Ægyptiaci.

ET PERIISSET CORPUS, ET TRADITUM ESSET COMBURENDUM IGNI] Id eſt, ita deletum eſt, ut eius non magis quicquam appareret, quàm rerum quas ignis abſumit. Pompeius Antiocho Aſiatico Syriam ademit, Auguſtus Cleopatrz Ægyptum: ita regna deſierunt eſſe, factzque ſunt provinciæ populi Romani.

12. ALIARUM QUOQUE BESTIARUM ABLATA ESSET POTESTAS] Macedonia à Paulo victa, Græcia à Mummio & Flaminio, Mithridates à Dario Hyſtaſpis filio ortus, fractus à Sulla & Lucullo, à Pompeio devictus. Sic regna Aſiæ Pergamenæ, Ponti, Cappadociæ, Bithyniæ extincta, quæ olim Chaldæorum, deinde Perſarum fuerant.

ET TEMPORA VITÆ CONSTITUTA ESSENT EIS] *Quia ſpatium vitæ ipsis conſtitutum fuerat: nempe à Deo. Simile vide Apoc. xvii. 17.*

USQUE AD TEMPUS ET TEMPUS] In Chaldæo: *Uſque ad tempus, & quidem præſinitum.* Ultra terminum à Deo fixum non potuerat ſubſiſtere.

13. ASPICIEBAM ERGO] Iam modum deſcribit per quem contingit iſta mutatio. Eadem res ſignificatur quæ per lapidem, cuius incuſſu fracti ſtatuz pedes: II. 34. 45.

ET ECCE CUM NUBIBUS COELI] Id eſt, ſumma cum celeritate, ac motu rapido in partes omnes, ut Ierem. iv. 13.

QUASI FILIUS HOMINIS VENIEBAT] Populus Romanus nulum habens intra ſe regem, ut dicitur I. Macc. viii. 14. Filij hominum dicuntur privati, ut Pſal. lxxxii. 7. Privatum autem hîc ſume, quatenus ea vox regibus opponitur, ut apud Lucanum:

*Ne ciat hoc quiſquam, niſi tu quæ ſola meorum
Conſcia votorum es, me quamvis plenus honorum,
Et Dictator eam Stygias, & Conſul ad umbras
Privatum, fortuna, mori.*

ET USQUE AD ANTIQUM DIERUM PERVENIT, ET IN CONSPPECTU EIUS OBTOLEKUNT EUM] Id eſt, iuſſus eſt ſe ſiſtere coram Deo regum & regnorum iudice, velut ad accipienda mandata. Sic Cyrus ſervus Dei dicitur, quia Dei decreta exſequabatur. Eſt autem Populus Romanus non obſcurè Chriſti imago, cuius imperium ab initus minimis in totum orbem pervenit, ſed divino modo. Ita ſenſit & ſcriptor de Regimine Principum.

14. ET DEDIT EI POTESTATEM, HONOREM ET REGNUM] Deuſ ei dedit imperium maximum.

ET OMNES POPULI, TRIBUS ET LINGUÆ IPSI SERVIENT] Confer Apoc. xiii. 7.

POTESTAS EIUS POTESTAS ÆTERNA, QUÆ NON AUFERETUR, ET REGNUM EIUS QUOD NON CORRUMPETUR] Manet etiam nunc Imperij Romani, acciſi alicubi, ſed aucti in aliis partibus, & nomen, & maietas.

15. HORRUIT SPIRITUS MEUS: EGO DANIEL TERRITUS SUM IN HIS, ET VISIONES CAPITIS MEI OBTOLEBAVERUNT]

ME] Ob tantas mutationes, quas generaliter & confusè concipiebat animo; mox intellexit distinctiùs.

16. ACCESSI AD UNUM DE ASSISTENTIBUS] Ad Angelum unum, non ex adsidentibus, sed ex adstantibus & ministrantibus Deo. Vide Zach. iii. 4. 7. & quæ dicta à nobis ad Matth. xviii. 10.

ET VERITATEM QUÆREBAM] Id est, claram intelligentiam: τὴν ἀπλήθειαν, Theodotio.

DIXIT MIHI INTERPRETATIONEM SERMONUM] Rerum, quas videram in quiete.

17. HÆ QUATUOR BESTIÆ QUATUOR SUNT REGNA] Sic & Theodotio τέσσαρες βασιλείαι. In Chaldo est ܠܟܝܝܐ reges, id est, regum genera, sive reges quadruplices.

QUÆ CONSURGENT DE TERRA] Nihil nisi terrenum cogitant, agentque, utpote idololatrarum.

18. SUSCIPIENT AUTEM REGNUM SANCTI DEI ALTISSIMI] Imperium tandem maximum (id est, Romanum) perveniet ad unius Dei cultores. In hoc honore primas habuissent partes Iudæi, οἱ ἱερεῖς, si Messiam humilem recepissent: nunc cum ipsi eum repudiarent, translatus est is honor ad Iudæos mysticos, id est, ad Christianos, qui, quod præcipuum & perpetuum Iudaismi erat, retinent, unius Dei cultum, eo modo in arborem Iudaicam insiti: manente interim penes Iudæos hoc honore, quod is cui reges ipsi Christiani famulari se testantur, Iesus, Iudæus fuit ex Iudæis. Sancti autem revera Christiani si Christi præcepta sequantur, multum vincentia omnem Iudæorum, etiam optimorum, sanctitatem.

ET OBTINEBUNT REGNUM USQUE IN SÆCULA SÆCULORUM] Christiani perpetuò compotes erunt magnorum regnorum, & si quid de vetere imperio Romano eis decederet, id compensabitur adiectione terrarum, quæ Romanis nunquam parvêre, quales sunt Scania, Russia, Scotia, Hybernia, Polonia, Athiopia.

19. POST HOC VOLUI DILIGENTER DISCERE] Exactiùs discere.

DE BESTIA QUARTA] Quia ea res maximè ad Iudæos pertinebat, idèò specialiùs explicatur.

QUÆ ERAT DISSIMILIS VALDE OMNIBUS] Vide suprâ 7.

20. ET DE CORNU ILLO] Id est, de cornu illo. Nam hic, ut a libi sæpe, est ἐξ ὧν ἄρξεται.

21. ET ECCE CORNU ILLUD FACIEBAT BELLUM ADVERSUS SANCTOS] Id est, unius Dei cultores, quales eo tempore inter omnes populos soli erant Iudæi. Confer Apoc. xi 7.

ET PRÆVALEBIT EIS] Etiam urbe & Templo capto.

DONEC VENIT ANTIQVUS DIERVM] Bene cocta Dei iudicia.

ET IUDICIUM DEDIT SANCTIS EXCELSI] Vindictam suam mandabit Iudæis. Vide Ezech. xxxviii. 18. & sequentibus, xxxix.

ET TEMPUS ADVENIT, ET REGNUM OBTINUERUNT SANCTI] Et tempus veniet cum sancti obtinebunt regnum: id est, cunctis An-

tiochi militibus ipsi semet gubernabunt αὐτονομοί, αὐτοδικοί, αὐτοπελεῖς, ac præterea subigent Idumæam, Samariam, Ammonitidis & Moabitidis multa. Testantur hoc Maccabæorum libri & Iosephus. Prædixerant verò Esaias LXII. LXIII. Ierem. XXXI. Ezech. XXXVI. In hoc figura fuit imperij multò maioris, quod obtenturi erant Christiani.

23. QUOD MAIUS ERIT OMNIBUS REGNIS] In Chaldaïco: *Differet ab omnibus regnis*, nempe ob maiorem sævitiam & impietatem.

DEVORABIT UNIVERSAM TERRAM] Terra κατ' ἐξοχὴν, est terra Israël, terra promissa patribus, terra optima.

24. PORRO CORNUA DECEM EIUS REGNI DECEM REGES ERUNT] Modò Syriæ, modò Ægypti, qui Iudæam vexabunt.

ET ALIUS CONSURGET POST EOS, ET IPSE POTENTIOR ERIT PRIORIBUS] Non ita in Chaldæo: sed, *diversus erit à prioribus*: multa enim peraget non vi, sed astu. quod significant oculi hominis, suprâ 8. Vide infrâ VIII. 23. XI. 21. 25.

ET TRES REGES HUMILIABIT] Ptolemæum Philometorem, Seleucum fratrem suum maiorem, & filium eius Demetrium, ut dictum suprâ 8.

25. ET SERMONES CONTRA EXCELSUM LOQUETUR] Spernet Deum verum infrâ XI. 36. imitati dominum ministri ὑποτάξαντες ἑαυτοὺς τοῖς ἀνθρώποις καὶ τοῖς λόγοις ἀνθρώποις προσέειπον. II. Macc. X. 34. & XII. 14.

ET PUTABIT QUOD POSSIT MUTARE TEMPORA] Sperabit se in perpetuum abolere posse Sabbata, Paschata, Pentecostas, σκηνοπηγίας, dies propitiationis, novilunia. Hoc est quod dicitur I. Macc. I. 47. καὶ βεβηλώσαι τὰ ἁγία καὶ ἑορταί.

ET LEGES] *Et legem*, in Chaldæo: id est, circumcisionem, lectionem legis, ritusque alios: τὰ ἅρα τὰ νόμιμα, Macc. I. III. 29. qui eum sectati sunt, ἀπέστησαν ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἀγίας. I. 14. 15. 16. 17. 45. & sequentibus. Vide Iosephum XII. 7.

ET TRADENTUR IN MANU EIUS] Lex & dierum observationes proculcatæ iacebunt sub ipsius potestate, Deo id sinente.

AD TEMPUS ET TEMPORA, ET DIMIDIUM TEMPORIS] Quod hîc habemus Chaldaïcè, idem habemus Hebraïcè, infrâ XII. 7. Tempora, χρόνοι, per excellentiam anni, ut suprâ IV. 29. & apud Græcos sæpe. Iosephus de Bello Iudaïco libro I. capite I. de Antiocho agens: τὸν ναὸν ἐσύλησε καὶ τὸν ἐσδελεχισμὸν τῷ κατ' ἡμέραν ἐναγισματὶ ἔπαυσεν ἐπ' ἑτητεία καὶ μῆνας ἑξ. Paulò plus fuit, id est, dies mille ducenti nonaginta, ut habebimus infrâ XII. 11. mille ducentos nonaginta sex dixit Iosephus IX. 12. ἑτητεία καὶ ἡμῶν καὶ μικρὸν τι πλεονέξας, ait Chrysostomus: sed illud supercrescens insuper habetur ad rotundandum numerum. Apocalypsis in historia huic typo respondente dixit dies mille ducentos & sexaginta, XI. 6. & alibi menses XLII. XI. 2. & XIX. 5. Modicum nec Prætor curat, nec Propheta. Putatur autem hoc tempus ab urbe capta, & interdictis ritibus: nam ex quo Idolum fuerat collocatum erant tres tantum anni. Ita Iosephus, & II. Macc. X. 5. Item I. Macc. I. 62. collato

loco eiusdem libri IV. 51. Unde apparet dicto loco II. Macc. x. com-
mate 3. pro *ἀντὶ* legendum *κατὰ*.

26. ET IUDICIUM SEDEBIT] Idest, Deus cum Angelis velut af-
fessoribus (nam Deus Hebræis semper ob oculos ponitur, ad instar
maximorum regum) de Antiocho iudicium feret. Vide suprâ IV. 13
& hîc 9.

UT AUFERATUR POTENTIA] Nempe Antiocho, copiis fufis,
& morte ipsius. Vide Ezech. xxxviii. xxxix.

ET CONTERATUR, ET DISPEREAT USQUE IN FINEM] To-
to regno deleto, de quo antè II.

27. REGNUM AUTEM ET POTESTAS, ET MAGNITUDO RE-
GNI, QUÆ EST SUBTER OMNE COELUM, DETUR POPULO
SANCTORUM ALTISSIMI] Imperium Romanorum latissimè pa-
tens (est enim hîc *κυριαρχία*, aut *βασιλεία* frequens Prophetis) tandem
perveniat ad Christianos Iudaismi perfectores. Iudaismi enim substan-
tia est *ἡ μονοθεΐα*; Cætera accessoria. Vide quæ suprâ dicta ad 18.

CUIUS REGNUM REGNUM SEMPITERNUM EST] Nam &
nunc durat.

ET OMNES REGES SERVIENT EI, ET OBEDIENT] Ecclesiæ
Christianæ disciplinæ se subiicient, ut fecit Theodosius ille Magnus.
Quæ disciplina omnia habet quæ habebat Iudaica, (exceptis ritibus ad
tempus datis) & multa meliora.

28. HUCUSQUE FINIS VERBI] Illius sermonis quem ad me ha-
buit unus ex Angelis ministrantibus.

ET FACIES MEA MUTATA EST IN ME] Ita turbatus fui, ut fa-
cies expallesceret. Vide suprâ IV. 33. V. 6. 10.

VERBUM AUTEM IN CORDE MEO CONSERVAVI] Nempe
ut ea accuratè perscriberem, & relinquerem posteris, ingens docu-
mentum divinæ providentiæ, præscientiæque.

CAPUT VIII.

HINC rursus incipit sermo Hebræus, quia quæ sequuntur ad He-
bræos directè pertinent, cùm ea quæ præcesserunt sufficerent ad
Chaldæos instruendos. Itaque præteritis iam rebus Chaldæorum, tan-
tùm de imperiis & rebus agit post ruinam Chaldaïci imperij exstuturis.
Sæpiùs autem res easdem Deus ostendit Danieli, primum quò ex res
hærerent animo firmiùs, quam ob causam & magistri apud discipulos
ea sæpe repetunt quæ maximi usus esse existimant: deinde quòd pau-
latim res eas cognoscit, velut distinctiùs cum suis circumstantiis. quod
Deum & in aliis Prophetis fecisse apparet.

1. ANNO TERTIO REGNI BALTASSAR] Laboroso archodi, ut
suprà diximus.

VISIO APPARUIT MIHI] Non iam secundum quietem; sed *ἐν
ὕπνῳ*, qui gradus revelationis habetur perfectior.

POST ID QUOD VIDERAM IN PRINCIPIO] Nempe regni eiusdem regis. *suprà VII. 1.*

2. CUM ESSEM IN SUSIS CASTRO] Videtur enim Daniel ante summum illum honorem, quem consecutus fuit sine Laborosoarchodi, munus aliquod habuisse in Susiane: atque eò rediisse post regis Laborosoarchodi mortem: creditur enim Susi sepultus. quâ de re vide narrationem Beniamini Tudelensis. Iosephus autem in Ecbatanis Mediæ urbe structam ab eo ait Barin, (id verò est turrim, ut ad octavum Osee interpretatur Hieronymus) cuius structura ad suam ætatem recens visa fuerit; eique, in Danielis honorem, præfuisse Iudæum è sacerdotum genere, eoque in loco sepultos Medorum ac Persarum, & post Parthorum reges. Hieronymus verò ad hunc locum turrim eandem ponit, non Ecbatanis, sed Susi, errore fortè memoriæ.

QUOD EST IN ELAM REGIONE] Susiane, quanquam satrapia per se fuit, (ut ostendunt & alij & Curtius libro v.) Persidi tamen accenseri solet. Persidem autem *פֶּרְסִידָא* Hebræi vocant, ut Esaiæ xxi. 2. & alibi. Quâ de causâ etiam Benjamin Tudilensis Susa ponit in terra Elam. Plinius v. 27. *Infra Eulæum Elymaïs est in ora iuncta Persidi.* Iosephus i. 7, *Ελυμαίους* vocat *Περσῶν ἀρχηγέας*.

SUPER PORTAM ULAI] Græci quidam *Οὐλαί* retinuere, & sic citat Chrysostomus ii adversus Iudæos. Symmachus rivum vertit, ex Hebræo *בַּי* Esaiæ xxx. 25. & xlv. 4. At Chaldæis *אֵלַי* est porta, ut apparet in Ionathane Deuteron. xxviii. 52. & in Thalmudicis non semel. Daniel autem, quanquam Hebræicè loquens, nomina locorum servat Chaldæis usitata. Solent portæ à fluminibus nomen accipere. Ulai est Straboni, Plinio, & Ptolemæo Eulæus. De eo Plinius vi. 27. *Susianen ab Elymaïde determinat amnis Eulæus ortus in Medis, mediòque spatio cuniculis conditus ac rursus exortus per Mesobatenen, lapsus circuit arcem Susarum.* Aquæ eius tanta credita salubritas, ut non aliam reges Persarum biberent, & eam ad longinqua loca apportari sibi facerent. Iosephus hoc visum Danieli ait obtigisse in campo, nempe extra portam flumentanam.

3. ET ECCE ARIES UNUS STABAT ANTE PALUDEM] *Ante portam.* Est enim & hîc *אֵלַי*, quod & Hieronymus notavit. Aries secundum Persas divitias significat, teste Achmete ccxlii. 2. nempe ob lanam. Idem ergo quod antè ursus: regnum Medorum & Persarum, ut *infra* explicatur.

HABENS CORNUA EXCELSA] In Hebræo, quo nos utimur, est forma dualis. At Iosephus pluraliter legit: ait enim *κέρνα ἐκπιφυκότα πολλά*: & id rectius. Multi enim reges fuere, qui hîc per cornua indicantur.

ET UNUM EXCELSIUS ALTERO, ATQUE SUCCRESCENS] *Verte: Primum celsius erat secundo, & excelsius (illo) id quod atrollebatur.* Nam primum Cyrus maximas sibi opes pepererat, plus quàm successores. Cyrus devictâ Asiâ (ait Plinius) pondo xxxiv millia invenerat, præter vasa aurea, aurumque factum, & in eo folia ac platanum, vitæque. Quâ

victoria argenti 10 millia talentorum reportavit, & craterem Semiramidis, cuius pondus xv talentorum colligebat. Talentum autem Ægyptium pondus lxxx p. t. re Varro tradit. Postremus regum Persarum fuit Darius Codomannus. Is præter quod in urbibus aliis fuit, in sola Persepoli habuit cxx millia talentorum: Persagadis, sex millia, Curtio teste. At Strabo libro xv Persepoli & Susis reperta ait xl, aut, ut alij volunt, l millia talentorum. ab aliis tradi, Ecbatanis fuisse comportata ex variis imperij Persici locis lxxx millia talentorum, viii millia direpta ab iis qui Darium occiderunt. opes sanè mirandas.

4. VIDI ARIETEM CORNIBUS VENTILANTEM CONTRA OCCIDENTEM] Nam Persæ sub Dario Hystaspis filio & Xerxe bellum Græciæ intulerunt.

ET CONTRA AQUILONEM] Darius idem Scythis bellum intulit. Meminere Herodotus, Iustinus, & alij.

ET CONTRA MERIDIEM] Cambyfes Ægyptum & Æthiopiam invasit.

ET OMNES BESTIÆ NON POTUERUNT RESISTERE EI: NEQUE LIBERARI DE MANU EIUS: FECITQUE SECUNDUM VOLUNTATEM SUAM, ET MAGNIFICATUS EST] Nempe capta à Persis Babylon cum omni suo imperio, Lydia, Ionia, Asia minor, Ægyptus.

5. ET EGO INTELLIGEBAM] Dum ego hæc considero: & opulentiam scilicet miror.

HIRCUS CAPRARUM] Hircus de caprugno genere. Hircus rapaces significat Achmeti cxxlii. Hircus hic omnes Græcos significat, quorum portio Macedones. Respondet ergo hircus hic & ventri & curibus statui. Item pardo & feræ quartæ.

VENIEBAT AB OCCIDENTE] Respectu Persidis.

SUPER FACIEM TOTIUS TERRÆ] Nempe Asiæ.

ET NON TANGEBAT TERRAM] Volatus celeritatem indicat. Vide suprâ de aliis vii. 6.

HABEBAT CORNU INSIGNE INTER OCULOS SUOS] Regem non minùs ingeniosum quàm fortem, Alexandrum magnum, qui non tantùm Macedoniæ, quæ bona pars Græciæ, rex erat, sed & ab omni Græcia (exceptis Lacedæmoniis) belli in Persas electus imperator. Vide Iustinum libro xi, Plutarchum Alexandro, & alios. Adde quod infra 21.

6. CUCURRIT AD EUM IN IMPETU FORTITUDINIS SUÆ] Expeditiones Græcorum in Asiam id significavit: de toto enim hircu, non de uno tantùm eius cornu agitur.

7. ET COMMINUIT DUO CORNUA EIUS] Priùs Artaxerxem Mnemonem, missis ad Cyrum eius fratrem auxilium, in quibus fuit Xenophon: deinde Darium Codomannum. Cornua ubique hic sunt reges.

ET NON POTERAT ARIES RESISTERE EI] Imperium Persicum resistere Græcis non potuit ad Granicum, ad Issum, & alibi.

CUMQUE EUM MISISSET IN TERRAM] Planè debellasset ad Arbela.

CONCULCAVIT, ET NEMO QUIBAT LIBERARE ARIETEM DE MANU EIUS] Totum imperium Medorum Persarumque ad Græcos pervenit.

8. HIRCUS AUTEM CAPRARUM MAGNUS FACTUS EST NIMIS] Adiectis ad imperium illud Hyrcanis, Paropomisadis, Indorum parte.

FRACTUM EST CORNU MAGNUM] Mortuus est magnus Alexander.

ET ORTA SUNT QUATUOR CORNUA SUBTER ILLUD IN QUATUOR VENTOS COELI] Etiam hîc primos illos quatuor duces intelligit, qui sub nomine filiorum & fratrum Alexandri rerum summam ad se traxere: unde postea orta sunt regna tum alia, tum præcipuè Syriæ & Ægypti. Illi duces ad æs, hi reges ad ferrum ac testam pertinent. Illi sunt cornua pardi: hi bestia quarta.

9. DE UNO AUTEM EX EIS] De Antiocho Magno.

EGRESSUM EST CORNU UNUM MODICUM] Antiochus modicæ primùm fortunæ, privatus, & Romæ obses.

ET FACTUM EST GRANDE CONTRA MERIDIEM] Contra Ægyptum: oppugnavit enim Ptolemæum Philometora.

ET CONTRA ORIENTEM] Nam & Armeniam devicit.

ET CONTRA FORTITUDINEM] In Hebræo: נִצַּח. Sic vocatur Iudæa II. Sam. I. 19 & Ezech. XX. 6. 15. nempe quòd amœnissima esset terrarum. Psal. XLVIII. 3.

10. ET MAGNIFICATUS EST USQUE AD FORTITUDINEM COELI] *Adversus exercitum cæli*. Sic dicuntur Levitæ, qui in Templo excubias agebant, militantes suo modo regi cœlorum. Sic vox נִצַּח usurpatur Num. VIII. 24. 25.

ET DEIECIT DE FORTITUDINE] De illo exercitu, quosdam deiecit, id est, abduxit à legis observatione. Patet id I. Macc. IV. 42. II. Macc. IV. 14.

ET DE STELLIS] De iis qui eruditionis nomine erant celebres. Vide quæ dicta ad Matth. XXIV. 29. Vide & infra XII. 3.

ET CONCULCAVIT EOS] Profanavit ritibus paganis.

11. ET USQUE AD PRINCIPEM FORTITUDINIS MAGNIFICATUM EST] *Extulit se etiam contra exercitus eius principem*: Oniam scilicet sacerdotem maximum, quem primum dignitate exuit: sacerdotium autem summum pretio vendidit II. Macc. IV.

ET AB EO TULIT IUGE SACRIFICIUM] Vetuit Oniam sacra peragere.

ET DEIECIT LOCUM SANCTIFICATIONIS EIUS] *Locum sanctitatis eius*: id est, summum sacerdotium deiecit, id est, contemptui exposuit, dans illud contra legem hominibus improbis, Iasoni primum, deinde Menelao.

12. ROBUR AUTEM DATUM EST EI CONTRA IUGE SACRI-

FICIUM PROPTER PECCATA] Melius sic: *Et exercitus* (id est, præsidium Antiochi) *dabitur* (imponetur urbi) *contra iuge* (sacrificium) *per scelus*. Per summum Dei contemptum milites urbi imponet Antiochus, ut iuge sacrificium inhibeant. 1. Maccab. 1. 47. Iosephus xii. 7. *καὶ γὰρ τὰ καὶ θυμωθεὶς θυμῶς αὐτὸν ἐπορεύετο πρὸς τὴν πόλιν καὶ τὸν ἱερεῖα ἐκάλει αὐτὸς προσφέρειν.*

ET PROSTERNETUR VERITAS IN TERRA] Veritas hic est liber legis, ut Malach. 11. 6. is passim proculeabitur. Iosephus: *καὶ ἀνιῶν δὲ ἐῖπον βίβλος ἐπὶ τὴν ἱερεῖαν καὶ τοὺς υἱοὺς.* Libros legis consillos nostrosque dicit scriptor 1. Macc. 1. 59.

ET FACIET, ET IROSPERABITUR] *Quidquid agit ei succedet:* ad tempus scilicet.

13. **ET AUDIVI UNUM DE SANCTIS]** De Angelis. Angelum Danielis, aiunt Hebræi.

ALTERI NESCIO CUI] *ἀλλ' ὅτι*, Symmachus, 1 xx. Aquila, Theodotio, Clemens constitutionum vii. 36. retinere Hebraum *עליון*, vel *פלאוני*. Compositum id putatur ex duobus nominibus *יְהוָה* & *עֶלְיוֹן*, quæ habes Ruth iv. 1. & Regum vi. 8. Videtur autem significari, non quivis, sed eximius aliquis. Et hic Angelus necesse est præstiterit ceteris, cum alios doceat.

USQUE QUO VISIO] In quantum tempus durabunt mala ista; quæ inferet populo Dei cornu illud exiguum, ostensa Danieli à comate 9.

ET IUGE SACRIFICIUM] Interruptum scilicet, quæ pars magna erat istorum malorum.

ET PECCATUM DESOLATIONIS QUÆ FACTA EST: ET SANCTUARIUM, ET FORTITUDO CONCULCABITUR] Sic verbe: *Et scelus illud vastationis* (id est, oppressio urbis per præsidia Antiochi) *quod exposuit, et sanctuarium*, (Templum) *et exercitum* (Dei scilicet, id est, Levitas) *consecrationi*. Per quod & Templum profanatum est, & multi Levitarum corrupti.

14. **ET DIXIT EI, USQUE AD VESPERAM ET MANE]** Id est, usque ad *καθ' ἡμέραν*. Nam Hebræi cum compositas voces vix ullas habeant, coguntur uti circumlocutione. Vide Genes 1. 5. & sequentibus, & quæ dicta ad Matth. xii. 40.

DIES DUO MILLE TRECENTI] *Bis mille et trecenti*. Hoc tempus sex circiter annorum incipit à priori adventu Antiochi in Iudæam, cum sacerdotium profanatum est, comprehenditque secundum eius adventum, interdictos ritus, deinde Idoli collocationem in Templo, & totum tempus interrupti iugis sacrificij.

ET MUNDABITUR SANCTUARIUM] Id est, illo spatio temporis exacto à primo Antiochi adventu, repurgabitur Templum, sicut *ἐξκαθαίρεται*, de quo vide 1. Macc. iv. Ioseph. xii. 10. & quæ diximus Ioh. x. 22. Nota *πῶς* sæpe poni pro mundare.

15. **CUM VIDEREM]** Vidissem.

ET QUÆREREM INTELLIGENTIAM] Explicationem pleniorē.

QUASI SPECIES VIRI] Angeli enim hominum specie solent apparere, quia inter ea quæ nobis conspicua sunt, nihil est quod ad illos propius accedat. Hunc Angelum fuisse Michaëlem principem Angelorum credunt Hebræi: & certè credibile id est, quando & Gabrieli rerum semper maximarum nuntio imperat.

16. AUDIVI VOCEM VIRI INTER ULAI] Inter me & flumen Eulæum.

GABRIEL FAC INTELLIGERE ISTAM VISIONEM] Sicut princeps aliquis consilij regij dat legatis mandata. *Fac intelligere*: id est, explica apertius, si quid sit quod non pervideat.

17. STETIT IUXTA UBI EGO STABAM] Ut de proximo mejiùs exaudiretur.

PAVENS CORRUI IN FACIEM MEAM] Tanto fulgore exterritus. Vide quæ dicta ad Matth. xvii. 6.

INTELLIGE FILI HOMINIS] Ita Angeli appellant homines, ut se meminerint esse carnem & sanguinem, neque cœlestibus visis supra modum efferantur. Sic Ezech. ii. 2. 3. 6. 8. iii. 1. & alibi.

QUONIAM IN TEMPORE FINIS COMPLEBITUR VISIO] *Ad tempus* (differtur) *implementum huius visi*. Iosephus de hoc vaticinio, πολλοῖς ἔτισι ἐμπεσόντι ἀνέγχαται τὰ ὑποσώματα. implebitur annis fermè post quadringentis. Huc pertinet & quod infra est 26.

18. CUMQUE LOQUERETUR AD ME, COLLAPSUS SUM PRONUS IN TERRAM] Ut antè conspectu, ita nunc vocis auditu territus.

ET TETIGIT ME, ET STATUIT ME IN GRADU MEO] Solò tactu vires mihi restituit.

19. QUÆ FUTURA SUNT IN NOVISSIMO MALEDICTIONIS] *Quæ eventura sunt ad finem usque iræ divinae*: id est, usque ad ἐσχάτη μοῖραι.

QUONIAM HABET TEMPUS FINEM SUUM] Certè (enim) *ad conditum tempus* aderit ille finis, nempe iræ divinae.

20. ARIES QUEM VIDISTI HABERE CORNUA] Aries ille cornifer. Etiam hîc in Hebræo est duale, ut suprâ: sed melius, ut antè diximus, videtur esse ut legamus pluraliter. Consonantes omnes sunt eadem utrovis modo legas. vocales pridem variant.

REX MEDORUM EST ATQUE PERSARUM] In Hebræo meliùs: *Reges sunt Mediae & Persidis*: id est, regnum, ut suprâ vii. 16. in Latino.

21. PORRO HIRCUS CAPRARUM] In Hebræo: *Hirsutus ille hircus*: id est, intrepidus. Vide Gen. xxv. 25.

REX GRÆCORUM EST] Hîc quoque rex pro regno ponitur: Hebraicâ locutione quæ talia permiscet. Ita suprâ vii. 16. in Hebræo. ostendunt id sequentia.

IPSE EST REX PRIMUS] Primus Græcorum rex in Asia, neque aliò spectant omnia hæc vaticinia, Hebræo sermone à Daniele scripta, quæ ad Iudæam diriguntur omnia.

22. QUATUOR REGES] In Hebræo, *regna*: id est, *ducum potentia*: nam sæpe vox *מלך* sic sumitur apud Hebræos, ut Deuteron. xxxiii. 5. Iud. xviii. 31. xxi. 24. ii. Reg. iii. 9. & alibi.

DE GENTE EIUS CONSURGENT] Ex Græcis, sub quorum nomine & Macedones vel in primis comprehensi ab omni ævo.

SED NON IN FORTITUDINE EIUS] Non pari cum maiestate. Ille enim rex, hi duces: quorum duo regium nomen, in minore imperio annis fermè post xii assumere.

23. ET POST REGNUM EORUM] In Hebræo: *Et in progressu potentia eorum*: cum iam Seleucus eiusque posteritas per cxx annos, aut amplius, suas opes auxerit, sumpto & diademate.

CUM CREVERINT INIQUITATES] Causa cur Deus tanta mala permiserit hinc indicatur. Expositionem habes i. Macc. i. 12. ii. Macc. iv. Ioseph. xii. 6.

CONSURGET REX IMPUDENS FACIE] *Obfirmato vultu*: id autem est, *impudens*. Deuteron. xxviii. Prov. vii. 13. Eccles. viii. 1. Antiocho nulla pietatis, nulla Dei veri aut ficti, nulla honesti cura: cuncta suo ex usu metiebatur.

ET INTELLIGENS PROPOSITIONES] *Versutiarum intelligens*. Sciebat quibus modis Iudæorum multi, homines leves & improbi, à religione abduci possent. Talis fuit postea Iulianus. *ἔγω γὰρ τὰ βλάττειν τῆς Σατάνης*, ut est Apoc. ii. 24.

24. ET ROBORABITUR FORTITUDO EIUS] *Virēs eius incrementum*, nempe in Iudæa. nam Iudææ causa omnia hæc dicuntur.

SED NON IN VIRIBUS SUIS] Non tam ex ipso causa erit tanti incrementi, quàm ex factionibus Iudæorum. Vide Iosephum dicto loco xii. 6.

ET SUPRA QUAM CREDI POTEST UNIVERSA VASTABIT] Miram vastitatem inferet Iudææ.

ET PROSPERABITUR ET FACIET] *Quidquid ager ei succedet*, ut supra 12.

ET INTERFICIET ROBUSTOS] Id est, *proceres*.

ET POPULUM SANCTORUM] Multos de plebe Dei veri reverentes. i. Macc. i. 52. 60. 61. Ioseph. xii. 7. *οἱ δὲ δούλου τῆς τοῦ Θεοῦ ψυχῆς δὲ ἀγαθῆς, οἱ δὲ ἐργαστοὶ αὐτῶν· καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ πάντων ἡμεῶν ἀγαθῶν καὶ πικρῶν βασιλέων ἀποφύγετε, ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ.*

25. ET DIRIGETUR DOLUS IN MANU EIUS] Astus eius successum habebunt.

ET COR SUUM MAGNIFICABIT] Successibus elatus plura semper audebit.

ET IN COPIA RERUM OMNIUM] In Hebræo: *Et in pace multos perdet*: nullo bello, nullis in ipsum iniuriis præcedentibus plures in dies perdet miserè. Vide historiam matris & puerorum apud Iosephum & alios.

ET CONTRA PRINCIPEM PRINCIPUM CONSURGENT] In Hebræo: *Stabit super principem principum*. *עליו* dicuntur omnes principes

familiarum sacerdotalium, ut Eſdræ VIII. 24. 28. X. 5. Horum princeps summus sacerdos. Hunc ſibi ſubiiciet Antiochus: dimovebit pro libitu, ſpretâ divinâ lege.

ET SINE MANU CONTERETUR] Morbo divinitus immiſſo. Ioſeph. XII. 13. I. Macc. II. 8. II. Macc. IX. 5.

26. ET VISIO VESPERE ET MANE, QUÆ DICTA EST] Id eſt, explicatio viſi exponens numerum dierum CIO CIO CCC ſuprà 14. Eſt *μυστήριον*.

VERA EST] Id eſt, nihil habet obſcure, modo initium ſumatur unde debet, id eſt, ex dictis commate 9. Verum hîc, eſt clarum, apertum, ut ſuprà II. 45.

TU ERGO VISIONEM SIGNA] Id eſt, viſum hoc exactè perſcriptum ita include, ut archetypum ipſum ſervari poſſit, uſque ad eventum, & tunc cum eventu conferri. Sic Eſaiæ XVIII. 6. Ierem. XXXII. 14. XXXV. 32.

QUIA POST MULTOS DIES ERIT] Inter viſum & eventum anni intercedent pluſtrecenti.

27. ET EGO DANIEL LANGUI ET EGROTAVI PER DIES ALIQUOT] Mœſtus ob illam profanationem Sacerdotij & Templi.

CUMQUE SURREXISSEM] Simulatque per valetudinem ſurgere mihi licuit.

ET STUPEBAM AD VISIONEM, ET NON ERAT QUI INTERPRETARETUR] Optime vertes: *Quanquam obſtupeſcebam ob hoc viſum, nemo tamen erat qui id ſciret.* Græcè, *ὅτι μὴ ὅτι συνέβαινεν*: id eſt, quàm poteram diligentiffimè diſſimulabam dolorem meum.

CAPUT IX.

1. **I**N ANNO PRIMO DARI] Id eſt, Nabonnedi, ut ſuprà dictum. Improbè Porphyrius, ut Daniele ſeriùs vixiſſe imperitis perſuadeat, hunc Darium eum vult eſſe ab quo Templum eſt reſtitutum.

FILII ASSUERI] Nomen illud multis commune fuit in Media.

DE SEMINE MEDORUM] ὁ Μήδης, ex ortu dictus in oraculo, & ſuprà V. 31.

2. ANNO UNO] Id eſt, primo, more Hebræo.

EGO DANIEL INTELEXI IN LIBRIS] Ieremiæ XXV. II. 12. XXIX. 10. Erant enim tunc in manibus exempla librorum Prophetico- rum, ut & Pentateuchi, ut patet infrà II.

DESOLATIONIS] Vaſtitas: הרבית, eſt ipſa vox, quâ Ieremias in hac re uſus fuerat VII. 3. XXII. 5. XXV. 18.

3. ET POSUI FACIEM MEAM AD DOMINUM DEUM MEUM, ROGARE ET DEPRECARI] Ad Dominum, id eſt, verſus Templum, ut ſuprà VI. 10. promiſſus quidem erat reditus poſt annos LXX: ſed ita ſi ſe exſules Iudæi ad Deum converterent; quare Daniel quod ſuarum eſt partium facit, & idem faciendi alijs auctor eſt.

IN IEIUNIIS, SACCO, ET CINERE] Ut in gravi luctu, obdurantem tamdiu captivitatem.

4. ET CONFESSUS SUM] Laudes ei dixi quæ sequuntur. Id enim est *נח*. Multum convenit hæc oratio cum ea quæ est Nehemix ix. Hieronymus hoc loco: *Non ergo quod pollicetur Deus statim futurum est, sed in eos sua promissa implet, qui custodiunt mandata illius.*

MAGNE ET TERRIBILIS] Adversus contumaces.

CUSTODIENS PACTUM] Promissa implens.

ET MISERICORDIAM] Supple, ostendens etiam supra promissa.

DILIGENTIBUS TE] Verè piis.

5. PECCAVIMUS, INIQUITATEM FECIMUS, IMPIE EGIMUS, ET RECESSIMUS, ET DECLINAVIMUS A MANDATIS TUIS ET IUDICIIS] Hieronymus hîc: *Peccata populi (quia unus è populo est) enumerat ex persona sua, quod & Apostolum in epistola ad Romanos fecisse legimus. nempe capite septimo.*

7. TIBI DOMINE IUSTITIA] Id est, laus iustitiæ debetur. Sic infra misericordia, id est, laus misericordiæ.

NOBIS AUTEM CONFUSIO FACIEI, QUALIS EST HODIE] Nobis debebatur hæc ignominia quam patimur.

9. QUIA REBELLES FUIMUS IN EUM] Occurrit tacitæ objectioni, quomodo misericors qui tantis malis populum tradidit? responsio est, extortum hoc ipsi per nimiam populi contumaciam.

11. OMNIS ISRAEL] Plurimi. sicut Psalm. xiv. 3. Rom. iii. 12.

ET STILLAVIT SUPER NOS MALEDICTIO] Effusa est super nos execratio legis: id est, copiosè in nos cecidit. Vide Nahum. i. 6. Jerem. vii. 17. ubi in Græco *χίται*, hîc *ἐπὶ λήν*.

QUÆ SCRIPTA EST IN LIBRO MOYSI] Levit. xxvi. Deuteronom. xxviii.

12. ET STATUIT SERMONES] Ratos fecit.

QUI IUDICAVERUNT NOS] Qui rexerunt nos. *וַיִּשְׁפֹּט* est regere.

UT SUPERINDUCERET IN NOS MAGNUM MALUM, QUALE NUNQUAM FUIT SUB OMNI COELO, SECUNDUM QUOD FACTUM EST IN IERUSALEM] *Quomodo evēnit Hierosolymis.* Excidia & alibi venerant, sed nusquam atrocius quàm Hierosolymis.

14. ET VIGILAVIT DOMINUS SUPER MALITIAM, ET ADDUXIT EAM SUPER NOS] *Et sedulus fuit Dominus in malo hoc in nos adducendo.*

ET FECISTI TIBI NOMEN SECUNDUM DIEM HANC] *Quale est hodie.*

15. INIQUITATEM FECIMUS DOMINE IN OMNEM IUSTITIAM TUAM] Adversus totam legem tuam, quæ hîc iustitia, ut supra veritas viii. 12.

16. IN OPPROBRIUM SUNT OMNIBUS] En, aiunt victores isti, populum qui se populum Dei peculiarem prædicat.

17. OSTENDE FACIEM TUAM SUPER SANCTUARIUM TUUM] Benignus aspice solum illud, ubi stetit Templum.

PROPTER TEMETIPSUM] Fac hoc, ut veritatem tuam ostendas. In Hebræo est, *propter Dominum*. Sed benè sensum expressere Græcus & Latinus. Mosenim Hebræorum nomina ponere vice pronominum, ut Gen. I. 27. I. Sam. III. 21. II. Thess. I. 7. 8. II. Tim. I. 18.

18. ET CIVITATEM SUPER QUAM INVOCATUM EST NOMEN TUUM] Id est, quæ de tuo nomine vocata est. Sic & Jerem. XXV.

29. vocabatur Hierosolyma urbs Dei Psalm. XLVIII. 2. 9. Cl. 8.

NEQUE ENIM IN IUSTIFICATIONIBUS NOSTRIS PROSTERNIMUS PRECES ANTE FACIEM TUAM] Id est, non dicimus nos fuisse innocentes: non negamus nos poenam hanc pro meritis: non defensione utimur, sed deprecatione, ut apud patrem: ignosce: si unquam posthac.

19. PROPTER TEMETIPSUM] Sæpè eadem repetit, ut fieri solet in affectu vehementi.

20. CUMQUE CONFITERER PECCATA MEA] Piorum est culpas suas, quamvis ex ignorantia, aut per subreptionem admissas apud Deum non dissimulare. In exilio talis confessio erat vice victimarum expiantium.

21. ECCE VIR GABRIEL] Angelus ille rerum magnarum nuntius, virili specie.

QUEM VIDERAM IN VISIONE A PRINCIPIO] Iam antè VIII. 16.

CITÒ VOLANS] Celeritas ministerij significatur, ut in alis Cherubimorum & Seraphinorum: sic etiam Indi iam olim Angelos pingunt.

TETIGIT ME] Ad robur addendum. Vide suprà VIII. 18.

IN TEMPORE SACRIFICII VESPERTINI] Id est, horâ nonâ, quæ, ut olim, stante Templo, sacrificiis, ita tunc orationibus erat dicata.

22. NUNC EGRESSUS SUM UT DOCEREM TE, ET INTELLIGERES] *Ut me docente intelligas*, nempe quid futurum sit de urbe illa, quam tantùm diligis.

23. AB EXORDIO PRECUM TUARUM EGRESSUS EST SERMO] Id est, simul atque precari cœpisti, statim mandatum accepi.

EGO AUTEM VENI UT INDICAREM TIBI] *Ut veniens tibi indicarem*: nempe ea quæ ad urbem pertinent.

QUIA VIR DESIDERIORUM ES] Sic & infrà X. 11. Est autem loquendi genus Hebræum, quod modò activè, modò passivè exponitur. Symmachus hic bene vertit *αἰνρ βῆνδρ μνρ*. Ita vocatur Daniel pari sensu quo Maria *αἰνρ βῆνδρ μνρ*; Luc. I. 28.

TU ERGO ANIMADVERTE SERMONEM] *Attende iis quæ dicam.*

ET INTELLIGE VISIONEM] *Ut intelligas Prophetiam*. Nam ut Prophetæ videntes, ita omne Prophetiæ genus, quocunq; modo homini innotescat, visio dicitur.

24. SEPTUAGINTA HEBDOMADES] Annorum. Ita enim mos erat loquendi, & manet apud Thalmudicos. Ideò ubi de dierum hebdomade agitur, solet aduci dierum nomen. Ezech. XLV. 21. infrà X. 2, & 3. in Hebræo.

ABBREVIATE SUNT SUPER POPULUM TUUM] *Definita sunt.* Iis exactis non ultra erit populus, id est, *πληθὺς* Iudaica, quam tu fortè hætenus sperasti fore sempiternam.

ET SUPER URBEM SANCTAM TUAM] Id est, tibi adco amamam.

UT CONSUMMETUR PRÆVARICATIO] *Ut finem suum accipiat,* pœna scilicet. nam pœnas פשע, & similibus vocabulis appellare frequens Hebræis.

ET FINEM ACCIPIAT PECCATUM] In Hebræo: *ad obfignandum peccatum:* id est, pœnam peccatorum. quæ completa sunt, obfignari solent. Ita Cicero secundo de Divinatione.

ET DELEATUR INIQUITAS] In Hebræo est כפר. quod etiam sic poni solet, quomodo piare apud Latinos:

Et culpam miserorum morte piabunt.

Id est, lui facient: sic dicunt Hebræi, יהי כפרתו כפרה עליו. Ergo congruenter iis quæ præcedunt rectè veritas, & *luatur iniquitas.* plenissimè scilicet.

ET ADDUCATUR IUSTITIA SEMPITERNA] Intra id tempus publicabitur Evangelium, quæ est iustitia, non illa ad tempus duratura, ut legis, quam tu Daniel suprà IX. 15. iustitiam non malè appellasti, sed sine fine.

ET IMPLEATUR VISIO ET PROPHECIA] Intra id tempus implebuntur Prophetiæ veteres Iacobi, Davidis, Esaiæ, & aliorum. Matth. XI. 13. Soli Danieli revelata, quæ post id tempus erant exstitura Matth. XXIV. 15. Visio & Prophetia, id est, visa prophetica.

ET UNGATUR SANCTUS SANCTORUM] Dominus Iesus fiat *χριστός*, per resurrectionem & ascensum in cœlestem regiam Act. II. 36. Rectè autem ille sanctus sanctorum, id est, omnium sanctissimus dicitur, quemadmodum κατ' ἐξοχὴν ὁ ἄγιος Act. III. 14. IV. 30. Apoc. III. 7. Ioh. II. 20. sic explicat hæc de Messia Moses Gerundensis.

25. SCITO ERGO ET ANIMADVERTE] Disce & retine.

AB EXITU SERMONIS] A promulgatione edicti. Id enim est egredi, ut suprà VI. 7. Luc. II. 1.

UT ITERUM ÆDIFICETUR IERUSALEM] Edictum intellige Darij illius, cuius mentio VI. Esdræ: post id enim nullum aliud erat exstiturum ea de re edictum. Qui plura huius interpretationis argumenta volet cognoscere, legat quæ Scaliger habet libro VI Emendationis Temporum, & quæ Iunius ad hunc locum.

USQUE AD CHRISTUM DUCEM] *וְ* Hebræum hîc & alibi non ultimum terminum significat, sed aliquid intra terminos contentum, quasi dicat, inclusâ etiam Christi vitâ aspectabili, qui constitutus à Deo populi sui princeps in perpetuum impendentibus malis eam liberasset, si ei paritum fuisset.

HEBDOMADES SEPTEM, ET HEBDOMADES SEXAGINTA ERUNT] Duo hîc notanda. Hebræos numerum perfectum in particulas scindere, ut Ezechiel. XLV. 12. deinde verò numerum mil-

norem præponere maiori, ut Genes. v. sapissimè. Genes. VIII. 3. & alibi sæpe.

ET RURSUM ÆDIFICABITUR PLATEA ET MURI] Verre: *Postquam iam rursus ædificata fuerit platea & fossa.*

IN ANGUSTIA TEMPORUM] Id est, in illud spatium temporis multa incident mala; regum cades, bella civilia mixta externis, sacerdotium venale, & alia eiusmodi.

26. ET POST HEBDOMADAS SEXAGINTA DUAS] Illas scilicet, quæ primas septem satis prosperas subsequuntur.

OCCIDETUR CHRISTUS] Huc respicit Christus ipse. Luc. XXIV. 46.

ET NON ERIT EIUS POPULUS QUI EUM NEGATURUS EST] In Hebræo est tantum *לֹא יִהְיֶה*, id est, *non illi*, supple, erit obediens ille populus, quem redempturus venerat. Hæc causa est excidij, quod Iudæi non paruerint Christo, imò & interfici eum curaverint.

ET CIVITATEM ET SANCTUARIUM] Et urbem & Templum.

DISSIPABIT] Evertet.

POPULUS] Exercitus.

CUM DUCE VENTURO] In Hebræo: *Ducis venturi*: nempe Titi Vespasiani. Sic Hebræorum complures.

ET FINIS EIUS VASTITAS] In Hebræo: *Finis eius cum inundatione*. Id est, post urbem everfam Titi exercitus totam Iudæam inundabit. quod vides in Iosepho.

ET POST FINEM BELLII STATUTA DESOLATIO] Pro fine belli erit definita desolatio. *וַי* sæpe *pro* significat, ut Ioël. II. 8. Ierem. XL. 14. II. Paralip. XXX. 18. Deus hunc exitum bello isti præfinivit, terræ vastitatem.

27. CONFIRMABIT AUTEM PACTUM MULTIS HEBDOMADA UNA] Id est, initium ultimæ annorum hebdomadis (hunc enim sensum exigit expositio sequens) multos in Iudæorum fœdus attrahet, spemque dabunt belli felicitis xx Idumæorum millia in auxilium ipsis adventura. Vide Iosephum Belli Iudaïci IV. 16. sed frustra hæc omnia.

ET IN DIMIDIO HEBDOMADIS] In parte altera ultimæ annorum hebdomadis.

DEFICIET HOSTIA ET SACRIFICIUM] Templo incenso ante urbem captam. Iosephus Belli Iudaïci VI. 26.

ET ERIT IN TEMPLO ABOMINATIO DESOLATIONIS] *בְּמִקְדָּשׁ* ab Hebræis omne id quod expanditur. Malach. IV. 2. *שְׁקָרִים* Hebræis sunt idola. Hoc ergo dicit: *per expansa idola veniet desolatio*, sive excidium urbis. Idola illa expansa sunt signa Romanorum militaria omnium exposita conspectui, ut diximus ad Matth. XXIV. 15.

ET USQUE AD CONSUMMATIONEM ET FINEM PERSEVERABIT DESOLATIO] *Et usque ad consummationem, & quidem definitam* (à Deo, ut suprà 24. 26.) *vastitas contingeret*. Tanta erit vastitas & occidio, ut *πολιτείας* illius adeò nobilis nihil supersit futurum, ita Deo constituyente, cuius decretis obstrependum non est. Consummatio

idem quod *σωτήρια*. I. Macc. III. 42. Præ plurimis expositionibus huius loci de hebdomadibus, quas ex Africano, Eusebio, Hippolyto, Apollinari, Clemente, Origene, Tertulliano, Hebræis, Hieronymus recitat, hæc quam posui mihi videtur planissima. Veterum proximè ad verum semper accessit Chrysostomus II adversus Iudæos.

CAPUT X.

1. **A** NNO TERTIO CYRI REGIS PERSARUM] Causa luctus Danieli fuit, quia Iudæi, quanquam promisso reditu in patriam, manebant sub imperio Persarum.

VERBUM REVELATUM EST DANIELI] Res futuræ ei revelatæ sunt, quæ sequuntur capite XI, ad quod caput hoc caput est anteliqui vice.

COGNOMENTO BALTASSAR] Etiam hîc transpositio literæ significationem commutat. Rex Nabuchodonosor, Belum dixerat esse custodem opum: at Daniel semet vocat *בַּלְטַאֲשָׁר*: id est, *latenter* (advenit) *ignis hostis*: significans subito atque inexpectatò evenisse Babylonî quæ prædixerat.

ET VERBUM VERUM] Id est, *apertum*, quomodo *נִבְּרָה* etiam suprà sumitur II. 45. VIII. 26. Sensus est, non iam per statum aut ferarum ænigmata, sed quasi in historia didici ea quæ ventura sunt cum multò propioribus quàm antè circumstantiis. Nam quæ antè sub generali regnorum nomine indicata fuerant, hîc in suos reges actûlque singulos distribuuntur.

ET FORTITUDO MAGNA] Rabbi Abraham exponit *tempus magnum*, quomodo *נִבְּרָה* sumi existimat etiam Iob. VII. I. X. 17. Sensus ergo erit, in longum tempus spectare ea quæ ipsi revelata sunt, nempe in annos circiter trecentos, ut diximus ad VIII. 26.

INTELLEXITQUE SERMONEM, INTELLIGENTIA ENIM EST OPUS IN VISIONE] *Intellexitque rem: nam intelligentia ei* (data est) *in ipsa visione*. Melius quàm antè intellexit omnia, quia explanatè admodum dicta sunt ipsi.

2. EGO DANIEL LUGEBAM] Ob causam modò dictam.

TRIUM HEBDOMADARUM DIEBUS] Ternarius numerus Deo facer: septenarius verò humanarum virtutum consummationem designat.

3. PANEM DESIDERABILEM NON COMEDI] In Hebræo: *Panem desideriorum: id est, panem delicatum*.

ET CARO] Nihil de animante. Vixi herbis & pomis.

ET VINUM NON INTROIERUNT IN OS MEUM] Mos vetus Iudæorum & Christianorum ieiunij temporibus etiam vino abstinere.

SED NEQUE UNGUENTO UNCTUS SUM] Nam etiam talibus deliciis & ornatu per ieiunij tempora abstinebatur. Vide ad Matth. VI. 17.

4. ERAM IUXTA FLUVIUM MAGNUM, QUI EST TIGRIS]

Nam Susiane, quæ præfectura erat Danielis (vide suprâ VIII. 2.) Tigrim attingit. Plinius VI. 27. Ptolemæus in descriptione Susianes.

5. ET ECCE VIR UNUS VESTITUS LINEIS] Vide quæ dicta Ezech. IX. Videtur hic describi Michaël nominatus infrâ, inter Angelos maiestate præcipuus.

ET RENES EIUS] *Lumbi eius.*

ACCINCTI AURO OBRIZO] Zona eius erat ex auro *זָהָב*, ut est Jerem. X. 9. quo habitu hic exhibetur Michaël, & Christus in Apocalypsi factus post ascensionem caput Angelorum. Vide de hoc loco Chrysostomum *ὡς δὲ ἀναζωπύρου*. Erat talis zona ornatus regum, quomodo amictus lineus sacerdotum. Angeli & reges dicuntur & principes hoc capite, ob curam populorum, & sacerdotes rectè dicuntur, idèò quòd preces sanctorum offerant.

6. ET CORPUS EIUS QUASI CHRYSOLITHUS] *Quasi beryllus*, qui mari concolor Ezech. XXXVIII. 30. eo varix vices significantur ministeriorum angelicorum nunc huc, nunc illuc se ferentium, more Oceani. Vide Ezech. I. 16. X. 9.

ET FACIES EIUS VELUT SPECIES FULGURIS, ET OCULI EIUS UT LAMPADES IGNIS] Vide Matth. XXVIII. 3. significatur in rebus omnibus cognoscendis celeritas ac perspicacia.

ET BRACHIA EIUS, ET QUÆ DEORSUM SUNT USQUE AD PEDES, QUASI SPECIES ÆRIS CANDENTIS] Per brachia ac pedes actiones intellige: per æs candens, earum actionum puritatem, ut Ezech. I. 7.

ET VOX SERMONUM EIUS UT VOX MULTITUDINIS] Id est, quasi barritus magni agminis, ut Ezech. I. 24. significantur horrenda iudicia in reges & regna.

7. VIDI AUTEM EGO DANIEL SOLUS VISIONEM: PORRÒ VIRI QUI ERANT MECUM NON VIDERUNT] Confer Act. IX. 7. Deus eorum quos vult oculos obnubit. Luc. XXIV. 16.

SED TERROR NIMIUS IRRUIT SUPER EOS] Nempe ex sono audito, ut dicto Actorum loco.

ET FUGERUNT IN ABSCONDITUM] Latebras quæsiere.

8. VIDI VISIONEM GRANDEM HANC] Admirabilem.

ET NON REMANSIT IN ME FORTITUDO] Vires meæ conciderunt, ut suprâ VIII. 17. 18.

SED ET SPECIES MEA IMMUTATA EST IN ME] Vultus expalluit. Sic suprâ V. 6.

ET EMARUI] In Hebræo, *ad corruptionem*. Græci, *ἔτις ἀφ' ὧς ἐγένετο*. Ita mutatus est vultus, ut omnem pristinum vigorem amitteret.

9. IACEBAM CONSTERNATUS SUPER FACIEM MEAM] Ut suprâ VIII. 17.

10. ET ECCE MANUS TETIGIT ME] Nempe Angeli Gabrielis specie humanâ apparentis, (quod infrâ apparebit) ut nuntij solent. hic quia fulgore illo præditus non erat, aspici poterat. Confer quæ suprâ VII. 16. 17.

STETI TREMENS] Stetam, sed tremens; minùs iam commotus,
sed commotus tamen, ob angeli, quanquam humanâ specie apparen-
tis, præsentiam.

12.: QUO POSUISTI COR TUUM AD INTELLIGENDUM] Ani-
mum intendisti in impedimenta illa obiecta structuræ Templi.

UT AFFLIGERES TE IN CONSPECTU DEI TUI] Ita ut ob id
iustum ieiunio testareris. 40 5

EXAUDITA SUNT VERBA TUA } Constituit Deus ille, populum
Iudaicum aliquando ad libertatem perducere.

ET EGO VENI PROPTER SERMONES TUOS] Propter preces
tuas ego missus sum.

13. PRINCEPS AUTEM REGNI PERSICI RESTITIT MIHI
VIGINTI ET UNO DIEBUS] Toto illo tempore quo tu ieiunasti &
precatus es, Angelus Persas curans omnia molitus est, ut perpetuò sub
Persis manerent Iudæi.

ET ECCE MICHAEL UNUS DE PRINCIPIBUS PRIMIS] An-
gelorum primus; Iudæum populum sub Deo curans, ut apparet infra
21. Hic est, cuius maiestatem modò viderat Daniel, ut sciret sub quàm
magno tutore esset populus Iudaicus.

VENIT IN ADIUTORIUM MEUM] Omnia hæc ad modum au-
læ regalis exprimuntur. Gabriel preces perfert: favet ei consilij regij
princeps.

ET EGO REMANSI IBI IUXTA REGEM PERSARUM] In Hebræo: *apud reges Persarum*: id est, apud Angelos Persidis negotia curantes, quorum primus ille כּרַמֶּשֶׁת modò dictus. Hebræis כלבי dicuntur etiam duces. Mansi ibi, ait, ut eorum rationes refellerem.

14. VENI AUTEM UT DOCEREM TE QUÆ VENTURA SUNT]
Istâ lite peractâ tandem veni.

IN NOVISSIMIS DIEBUS] באחרית, id est, *posthac*.

QUONIAM ADHUC VISIO IN DIES] Id est, longum enim
tempus erit antequam omnia quæ tibi dicturus sum impleantur : ut su-
prà initio huius capituli.

15. DEIECI VULTUM MEUM AD TERRAM, ET TACUI] Du-
rante adhuc aliquantum metu, de quo suprà 9.

16. ET ECCE QUASI SIMILITUDO FILII HOMINIS} Proprius
contemplans Gabrielem, videt non esse illi splendorem angelicum, sed
formam humanam. In Hebræo est, *filius hominis*, pro, *alicuius filio-*
rum hominis. nam sæpe id pronomen subintelligitur.

TETIGIT LABIA MEA] Et sic vires mihi dedit loquendi, ut an-
teà standi.

DOMINE MI] Alloquitur ut se maiorem.

. IN VISIONE TUA] Dum te aspicio, quanquam formâ humanâ præditum.

DISSOLUTÆ SUNT COMPAGES MEÆ } Contremui, ut suprà it.

17. ET QUOMODO POTERIT] *Potuisse.*

SERVUS DOMINI MEI] Ita semet appellat per modestiam : ut

Genes. XVIII. 3. XXI. 23. 24. 27. XLVII. 3. 4. & alibi.

LOQUI CUM DOMINO MEO] In Hebræo: *Cum domino meo illo*; id est, cum altero Angelo tantam præferente maiestatem.

NIHIL ENIM IN ME REMANSIT VIRIUM] Remanserat, cum cum viderem. *suprà 8.*

INTERCLUDITUR] Interclusus erat.

18. RURSUM ERGO TETIGIT ME QUASI VISIO HOMINIS] Ille Angelus specie humanâ apparens alterum me attigit.

19. VIR DESIDERIORUM] Ut *suprà IX. 23.*

PAX TIBI] Omnia tibi salva. Solebant veteres malum aliquod metuere ex viso cœlesti, tanquam eo indigni. Iud. XIII. 21. 22.

CONFORTARE] Sume bonum animum.

LOQUERE DOMINE MI, QUIA CONFORTASTI ME] Et verbis, & additis viribus.

20. NUNQUID SCIS QUARE VENERIM AD TE] Ex precibus tuis id colligere potes.

ET NUNC REVERTAR] Nempe postquam futura (quæ ad finem usque libri decurrunt) tibi explicavero.

UT PRÆLIER] Ut disputem. nam & hoc genus quoddam pugnae est, sicut eloquentia dicitur, arma Demosthenis.

ADVERSUM PRINCIPEM PERSARUM] Laborantem ut maneat imperium Persarum, & sub eo sint Iudæi.

CUM EGO EGREDERER] Id est, priusquam ego à Dei regia discederem.

APPARUIT] Causam suam egit.

PRINCEPS GRÆCORUM] Laborans ut Græcis daretur imperium in Iudæos, & id perpetuum maneret.

VENIENS] Accedens ad Dei thronum.

21. VERUNTAMEN] *Sedenim*: nempe priusquam mihi redeundum sit.

ANNUNTIABO TIBI QUOD EXPRESSUM EST IN SCRIPTURA VERITATIS] Perstat in figura à more regum desumpta. Scripturam veritatis vocat decretum certissimum à Deo factum, expensis omnibus quæ pro Persis aut Græcis adferri poterant. Eo autem constituerat Deus, ut Iudæi à Persis per Græcos, à Græcis per Maccabæos liberarentur.

ET NEMO EST ADIUTOR MEUS] In promovendis precibus tuis, quod mihi munus mandatum est.

IN OMNIBUS HIS] Quæ ad libertatem donandos Iudæos pertinent.

NISI MICHAEL PRINCEPS VESTER] Angelorum primus, primæ gentis, id est, Iudaicæ custodit tunc, ut nunc Christus (quem ad Michaëlis modum & ultrà depingit Apocalypsis) Christianæ. Omnes aliarum nationum præsides Angeli aut Persis favebant aut Græcis. Talia inter Angelos studia exstinxit Christus.

CAPUT XI.

1. **E**GO AUTEM AB ANNO PRIMO DARIi MEDI STABAM,
UT CONFORTARETUR ET ROBORARETUR] Cohærent
hæc cum superioribus. Angelus enim precum interpres pergit loqui,
& ait, se iam ab illo tempore, cum illas ardentissimas preces effudit Da-
niel, quæ sunt capite ix, omni modo adiuvisse ea consilia, quæ dabat
Michaël. Solent in aulis regum qui plurimum habent auctoritatis ha-
bere alios qui secundas agunt.

2. **ET NUNC VERITATEM ANNUNTIABO TIBI**] Res apertas,
sine ænigmate; ut suprâ x. i. Hic debuerat poni capitis initium.

ECCE ADHUC] Post Cyrum, cuius tempore hoc visum obtrigit.
suprà x. i.

TRES REGES STABUNT IN PERSIDE] Cambyfes: Smerdis,
aut Pseudosmerdis, Mardus Æschylo: Darius Hystaspis. Hos omnes,
sed additis post Mardum interregibus, habes apud Æschylum Persis.
Vide Scaligerum libro vi. Emendationis, ubi de Hebdomadibus.

ET QUARTUS DITABITUR OPIBUS] Xerxes Darij illius filius
per Græcorum historias notissimus. Magnas autem opes ei Darius reli-
querat: Æschylus;

Μὴ μέγας πλοῦτος καὶ πᾶσι οὐδ' ἀσπίδι ποδὶ

Ὀλβίος ὅν Δαρείος ἦν ἐν σὺν αἰῶνι παῖς Ἰνός.

Ibidem: ἀπὸ τοῦ οὗτος ὁ Περσὺν στρατός. Mardonius apud Herodotum ait,
Xerxi tempore sub Persis fuisse Sacas, Indos, Æthiopes, & Assyrios.
In exercitu eius fuisse ait Herodotus quinquagies bis centena octogin-
ta tria millia Naves Cornelius Nepos & Iustinus cccc.

CONCITABIT OMNES] Subditos, sociosque. Vide initium dictæ
Tragœdiæ Persarum Æschyli.

ADVERSUS REGNUM GRÆCIÆ] Omnes populos Græci no-
minis, & Lacedæmonios cecidit ad Thermopylas: Athenas incendit:
mox terra marique victus domum rediit. Hoc autem non sine causa
hic narratur, ut appareat, Alexandrum non sine causa probabili post-
cà ivisse in Persas. Vide Polybium, Curtium, & alios. Meminerit ve-
rò qui hæc & sequentia leget, eius quod nos monet Hieronymus: Scri-
pturæ sanctæ propositum est non externam absque Iudæis historiam texere, sed
eam quæ Israëlitis populo copulata est.

3. **SURGET VERÒ REX FORTIS**] Ex Græcis scilicet, Alexander.

ET DOMINABITUR POTESTATE MULTA] Mirè victoriis im-
perium suum propagabit.

ET FACIET QUOD PLACUERIT EI] Vide Plutarchum de for-
tuna & virtute Alexandri. Curtius: Fatendum est tamen, qui plurimum
virtuti debuerit, plus debuisse fortunæ, quam solus omnium mortalium in po-
testate habuit. Menander:

Ὡς Ἀλεξάνδρῳ τίς ἦδ' οὐ τίς καὶ ζῆτ' ἔτα

Αὐτοῦ αὖτις ἐστὶ πρὶς αὐτῷ καὶ διαλκὴν δὲ γὰρ δὴ

Tomus II.

M m m

Διὰ θαλάσσης δειῖ ὅπου ἔστι, ὅτ' ἔστι μὴ βαπτός.

Hic locus est Danielis, cum aliis fortè præcedentium, quem Alexandro Hierosolyma intranti ostendit summus sacerdos Iaddus. Vide Iosephum xi. 8.

4. ET CUM STETERIT] Tanquam victor Afix.

CONTERETUR REGNUM EIUS] Quod imperium sub uno stare potuisset, dum à pluribus sustinetur, ruit: ait Curtius.

ET DIVIDETUR IN QUATUOR PARTES COELI] Id est, in duces quatuor, de quibus suprà vii. 6. viii. 8.

SED NON IN POSTEROS EIUS] Nam liberum Alexandri nomen tantum ducibus illis pro prætextu fuit, ut suprà diximus.

NEQUE SECUNDUM POTENTIAM ILLIUS QUA DOMINATUS EST] Ducum nomen sibi sument initio, non regum. suprà viii. 22.

LACERABITUR ENIM REGNUM EIUS ETIAM IN EXTERNOS, EXCEPTIS HIS] In Hebræo: etiam aliis præter istos. Etiam alij minores duces imperij illius partes sibi vindicabunt, ut Eumenes, Philotas, Antigonus, Cassander, Menander, Leonnatus, Acropatos, Scynus, Lysimachus, & alij. Vide Arrianum, Curtium, Iustinum, & alios.

5. ET CONFORTABITUR REX AUSTRI] Sicut modò multos post Xerxem Persarum reges, ita nunc multas res τὴ Διαδοχῇ transilit, res Iudaicas respiciens, ut modò diximus. Ad Aquilonem Iudæis est Syria, ad Austrum Ægyptus. Rex Austri, de quo hic agitur, est primus post Alexandrum Ægypti rex Ptolemæus Lagi filius, idè speciatim nominandus, quòd is Hierosolyma dolo cepit. quod narrat Iosephus xii. 1. Hic Ptolemæus magnas sibi opes paravit, ut testatur Iustinus libro xiii. Hic est ὁ Λαγίδας Πτολεμαῖος in Idyllio Theocriti, qui de filij eius Ptolemai Philadelphi opibus loquens ait:

—πολὺς γ' οἱ ὄλβος ὀπιδεῖ,

Πολλὰς γ' κρατὶς γαῖης, πολλὰς γ' θαλάσσης.

Μυρία ἄπειρά τι καὶ ἔδρα μυρία φωτῶν

Λήιον ἀλδήσκουσιν ὀφελόμενον Δίος ὄμβρος.

Ἀλλ' οὐπὲς πόσα φύει ὅσα γῆμαρτος Αἴγυπτος,

Νεῖλος αἰαδλίζων διεσθ' ὅτι θάλασσα δρύπιδ'.

Οὐδέ τις ἄστια πάντα βροτῶν ἔχει ἔργα δαίνων.

Τρεῖς μὲν οἱ πολῖων ἐκαστὰδες εἰδιδμύται,

Τρεῖς δ' ἄρα χιλιάδες τριωνύς ἐπὶ μυριάδων,

Δοιά γ' περιάδες, μὲν γ' σφίσιν ἐσθιενάδες τετῖς

Τῶν πάντων Πτολεμαῖος ἀγαθὸν ἐμβασιλεύει.

Καὶ μὲν Φοινίκας ἀπιδέμεται, Ἀρράβιας τε,

Καὶ Συρίας, Λιβύης τε, κελαροῖν τὴν Αἰθιοπῆαν.

Παμφυλίοισι τε πᾶσι καὶ αἰχμηταῖς Κιλικίαν

Σημαίην, Λυκίαν τε, φιλοπολέμοις τε Κάριαν,

Καὶ ἰάσας Κυκλάδας· ἐπεὶ αἱ ἰᾶες ἀρῶται

Γόντον ὅπτι πλώοντι θάλασσα γ' πάντα καὶ αἶα

Καὶ πόσ' αὖ κελεύειν αἰάσσεται Πτολεμαῖος.

Πολλοὶ δ' ἰπῶνες, πολλοὶ δὲ οἱ ἀσπίδιαται

Χαλκῶ μὲν μάλιστα σισαγμένοι ἀσφαράγγηται.

Οὐδὲ μὲν πάντας κατὰ βέλγη βασιλῆας.

Τόσσοι ἐπ' αὐτῷ ἕκαστοι ἐς ἀφ' αὐτοῦ ἐρχόμενοι οἶκον.

Γαίην δὲ λαοὶ δ' ἔργα πείθει λήθοντο ἐκείνου.

Hæc ille à patre acceperat. Pater autem ipse, de quo hic sermo, ad Ægyptum adiecerat Cyprium, Phœnicen, Cariam aliasque insulas & regiones, ut hic ex antiquis commemorat Hieronymus. Addendus hic Appiani locus ad eundem Ptolemaum Philadelphum pertinens: Καὶ τοῖς ἐμοῖς βασιλῆσιν μόνοις ἐν σπαρτὰ τε περὶ μυνειάδεις εἴκοσι, καὶ μυνειάδεις ἰππέων πένταρες, καὶ ἐλέφαντες πολέμια τριακῆσιοι, καὶ ἄρματα ἐς μάχας διχῆλια, καὶ ὅπλα εἰς ὀγδοχὺν μυνειάδεις τριακῆσιοι. καὶ ἔσθ' αὐτῷ ἐν περὶ μαχίδων ἐς δὲ ναυμαχίας κοιτῶν καὶ ὅσα συνκρίπτει ἄλλα διχῆλια, τριῖναι δὲ ἀπὸ ἡμιολίας μέχρι πεντήρεος πηλὸν κόσαι καὶ χίλια. καὶ σκύν' τετρακτὶ καὶ διπλὸν ὅτι ἐκείνου, θαλάμη δὲ τε χρυσόφρυμα καὶ χρυσόμυρα ἐς πολὺν πομπὴν, οἷς αὐτῷ ὀγδοχὺν πλεόντες ἐπίδανον οἱ βασιλεῖς ὀκτακῆσιοι. χρημάτων δὲ ἐν τοῖς θησαυροῖς πένταρες καὶ ἐξοδμήκοντα μυνειάδεις ἔσθ' αὐτῷ Αἰγυπτίων. ἐν γὰρ δὲ τοσούτῳ ἔσθ' αὐτῷ σκύν' τε καὶ σπαρτὰς ἐκ τῶν βασιλικῶν αἰγυπτίων σκύν' τε πρῶτα καὶ κατὰ λήκων ὁ δούλος Αἰγυπτίου βασιλεὺς μετ' Αλέξανδρον.

ET DE PRINCIPIBUS EIUS] Supple, Alexandri, antè indicati.

PRAVALEBIT SUPER EUM] Res magnas geret Seleucus Nicator, qui capto Demetrio, Syriæ adiecit Asiam. Iustinus xvi. Vicit praelio & Lysimachum Thraciæ regem, & Antigonom in Phrygia, & Androcotum in India, ob tot insignes victorias dictus Nicator, teste Appiano.

ET DOMINABITUR DITIONE: MULTA ENIM DOMINATIO EIUS] In Hebræo: Et imperabit, ita ut imperium eius magnum sit imperium. Hoc dicit propter adiectionem Gogad Magog. Vide Ezechielem. Appianusea quæ Seleucus tenuit commemorans, in iis ponit Syriam, Phrygiam, Mesopotamiam, Bactrianam, Arabiam, Pyros, Sogdianen, Arachosiam, Hyrcaniam, & Indiæ multa, etiam ultra flumen Indum: additque multò potentiorẽ fuisse aliis qui Alexandro successerunt: conditas ab eo urbes Antiochias sexdecim, Laodiceas quinque, Stratoniceam, Berræam, Edessam, Perinthum, Maroneam, Callipolin, Achaïam, Pellam, Oropum, Amphipolin, Archusam, Astacum, Tegeam, Chalcida, Larissam, Heream, Apolloniam: in Parthia Soteram, Calliopen, Charita, Hecatompolin, Achaïam alteram. Apud Indos Alexandropolin: apud Scythas Alexandreschata: Nicephorium præterea in Macedonia, in Armenia Nicopolin, dictas has urbes ex suis victoriis.

6. ET POST FINEM ANNORUM FEDERABUNTUR] Venient ad federa hinc Ægypti, inde Syriæ, Asiæque reges.

FILIAQUE REGIS AUSTRI] Berenice Ptolemæi Philadelphi filia.

VENIET AD REGEM AQUILONIS] Ad Syriæ & Asiæ regem Antiochum cognomine deum, nepotem Seleuci Lagidæ veniet, de-

ducente eam patre Pelusium usque cum infinitis millibus auri & argenti, unde ipsa dicta *Περροφόρος*, teste hîc Hieronymo. Vide & Appianum.

FACERE AMICITIAM] In Hebræo: *Ad faciendas rectitudines*: quod *συνήκεις* vertit Theodotio. Per federa corriguntur curva.

ET NON OBTINEBIT FORTITUDINEM BRACHII] Id est, non diu erit in auctoritate. Id enim *נחל* Hebræis, quod *αὐτὴν* vertunt LXX.

ET NON STABIT SEMEN EIUS] In Hebræo: *Et non stabit* (ipsa scilicet) *& semen eius*. Id est, neque ipsa, neque stirps eius in imperio manebit.

ET TRADETUR IPSA, ET QUI ADDUXERUNT EAM, ADOLESCENTES EIUS, ET QUI CONFORTABUNT EAM IN TEMPORIBUS] Illud *הילרי*, quod hîc vertitur *adolescentes*, ab aliis genitor, optimè scribes cum patach sub Iod, ut sensus sit: *Tradetur* (in manus hostium) *& ipsa, & qui eam comitati fuerant* (nempe ex Ægypto) *& filius eius, & quisquis illo tempore eius partes secutus fuit*. Berenice cum in Daphneo se clausisset cum filio suo, dolo circumventa & trucidata est à privigno Seleuco Callinico. Narrant Iustinus & Appianus.

7. ET STABIT DE GERMINE RADICUM EIUS PLANTATIO] In Hebræo: *Et surget de surculo radicum eius* (Berenices) *qui sit loco ipsius germinis*: Ex Ptolemæo Philadelpho, unde nata Berenice, exsistet Ptolemæus Evergetes, qui regnum paternum obtinebit.

ET VENIET CUM EXERCITU] Ad vindicandam sororis iniuriam. Appianus Syriacis. Iustinus libro xxvii.

ET INGREDIETUR PROVINCIAM REGIS AQUILONIS] Appianus: *ἐς Συρίαν καὶ εἰς Βαβυλῶνα ἦλθαι*. In Hebræo est: *Ingredietur munitionem*: id est, fines.

ET ABUTETUR EIS, ET OBTINEBIT] In Hebræo: *Et faciet in eis, & obtinebit*. Nec aliter Theodotion. Sensus est: *ita ager intra illos fines, ut potiatur, bonâ scilicet parte Syriæ*. Multæ urbes se ei tradidêre, ut narrat Iustinus.

8. INSUPER ET DEOS EORUM, ET SCULPTILIA] *Et pro id est.*

VASA QUOQUE PRETIOSA AURI ET ARGENTI CAPTIVA DUCET IN ÆGYPTUM] Nempe vasa simul & simulacra duo millia quingenta. In iis etiam simulacra quæ Cambyfes olim ex Ægypto in Persida asportaverat, ob quæ reducta Evergetes dictus Ægyptiis. Ita ex historiis Hieronymus.

IPSE PRÆVALEBIT ADVERSUS REGEM AQUILONIS] Nisi in Ægyptum domesticâ fortunâ revocatus esset, totum regnum Seleuci occupasset, ait Iustinus.

9. ET INTRABIT IN REGNUM] *Postquam ingressus fuerit in regnum*, supple Syriæ.

REX AUSTRI] Ptolemæus ille Evergetes.

ET REVERTETUR IN TERRAM SUAM] *Mox revertetur in terram suam*: in Ægyptum; non impunè tantum, sed cum maxima præ-

da ad XL millia talentorum argenti. Hieronymus.

10. FILII AUTEM EIUS PROVOCABUNTUR, ET CONGREGABUNT MULTITUDINEM EXERCITUUM] *Filij autem eius* (Seleuci scilicet Callinici, quibus nomina Seleucus, Ceraunus & Antiochus Magnus) *irritati* (facto scilicet isto Ptolemæi Evergetæ) *maximos exercitus cogent.* Meminere Polybius libro II. & V. Item Appianus.

ET VENIRE PROPERANS ET INUNDANS] Nempe alter eorum Antiochus Magnus. Is iam solus designatur, quia Seleucus Ceraunus in ipso molimine intercidit. Antiochus ergo venit subito, & inundavit, nempe Iudæam cum Cœle Syria, prodentem Theodoto Ptolemæi Philopatoris Toparcha. Auctor Polybius libro IV.

ET REVERTETUR, ET CONCITABITUR, ET CONGREDIETUR CUM ROBORE EIUS] In Hebræo: *Et transibit iterum irritatus usque ad fines eius.* Iterum irritatus, frustra tentatâ pace, transibit per eum locum cui nomen Phauel, quod *ἡ πόλις τοῦ φανου* vertit Polybius, ad ulteriora, captisque Botry, Triere, Calamo, Philoteria, Atabyrio, Pelle, Camaone, Gephronæ, Abyla, Galatide, Gadoris: & in Arabia Rabbaramano, perveniet usque ad Raphiam locum munitissimum in finibus Ægypti. Hæc omnia habet dicto libro quinto Polybius.

11. ET PROVOCATUS REX AUSTRI] Tantis damnis excitus rex Ægypti Ptolemæus Philopator, *ἐκ τῆς Ἀφρικῆς* EGREDIETUR] Ex Ægypto.

ET PUGNABIT ADVERSUS REGEM AQUILONIS] Prælium committet cum Antiocho Magno ad Raphiam, cuius meminit præter Polybium Strabo libro VI. & scriptor tertij Maccabaïci.

ET PRÆPARABIT MULTITUDINEM NIMIAM] *Maximo exercitu contracto*, nempe peditum LXX, equitum quinque millibus, elephantis septuaginta tribus, navibus rectis xxx, onerariis cccc.

ET DABITUR MULTITUDO IN MANU EIUS] Plurimos de exercitu Antiochi Magni capiet: quatuor millia, ait Polybius: scriptor tertij Maccabaïci: *πολλοὶ δὲ ἐκ τῆς δυνάμεως.*

12. ET CAPIET MULTITUDINEM, ET EXALTABITUR COR EIUS] *Et ob captam multitudinem efferet se eius animus.* Omni enim metu abiecto luxui se dedit, & amoribus Psalteriæ ac concubinarum. Syria ac Iudæa intratis Templum Dei contemnit, in adytum intrans contra legem, quâ de causâ ipsi *τοῦ αὐτοῦ* tribuit scriptor Maccabaïci tertij. Adde Iosephum XII. 3.

ET DEIICIET MULTA MILLIA, ET NON PRÆVALEBIT] Id est, quanquam deiecit multis millibus, non tamen prævalebit, id est, ipsum Antiochum neque interficere, neque capere poterit. Ita hic Hieronymus.

13. CONVERTETUR ENIM REX AQUILONIS, ET PRÆPARABIT MULTITUDINEM MULTO MAIOREM QUAM PRIUS] Locutio Hebræica, pro qua dicas Latinè: *Iterum colliget exercitum multo quam antè maiorem*: nempe Magnus Antiochus, ex Babylonia maximè, ut hic

notat Hieronymus. Adde Appianum initio rerum Syriacarum, qui & ex Media collectum ait exercitum.

ET IN FINE TEMPORUM ANNORUMQUE] Mortuo Philopatore: regnum autem Ægypti adepto filio Ptolemæi Philopatoris Ptolemæo Epiphane.

VENIET PROPERANS CUM EXERCITU MAGNO, ET OPIBUS NIMIIS] Sperans se Ægyptum eripere posse puero Ptolemæo Epiphani. Appianus dicto loco. Polybius libro XVI, citante Iosepho XII. 3. & libro XVI. & XVII. in fragmentis.

14. ET IN TEMPORIBUS ILLIS MULTI CONSURGENT CONTRA REGEM AUSTRI] Philippus rex Macedonum societatem iniit cum Antiocho Magno, ad invadendam Ægyptum, ut hic memorat Hieronymus.

FILII VERÒ PRÆVARICATORUM POPULI TUI] In Hebræo: *perfractorum*, legis scilicet. Illi nimirum, qui in gratiam Ptolemæi Evergetæ, cum is Scopam misisset, & per eum pleraque Iudææ sui iuris fecisset, à religione defecerunt.

EXTOLLENTUR UT IMPLEANT VISIONEM, ET CORRUENT] Superbient freti armis, sed mox cadent, Antiocho Scopam & ipsos vincente, ut eo modo impleantur veteres prophetiæ, quæ legem spernentibus omnia mala denuntiant. De hac victoria Antiochi contra Epiphanem Ptolemæum vide Iosephum XII. 3. Ptolemæum autem Epiphanem id omni modo egisse, ut Iudæos multos ab Iudaïsimo abduceret, discas ex Maccabaïco tertio.

15. ET VENIET REX AQUILONIS] *Nam veniet.* Causam narrat ruinæ illorum Iudæorum qui legem contemserant.

ET COMPORTABIT AGGEREM] Vallum castrense iaciet contra Sidonem. Hieronymus hic.

ET CAPIET URBES MUNITISSIMAS] In Cœle Syria & Samaria. Iosephus dicto loco: adde & in Ægypti finibus, teste Appiano. Livius lib. XXXIII. *Antiochus cum priore æstate omnibus quæ in Cœle Syria sunt civitatibus Ptolemæi in suam potestatem redactis, in hyberna Antiochiam concessisset.*

ET BRACHIA AUSTRI NON SUSTINEBUNT] Non poterunt illa loca tueri Ægyptij. De hoc loquendi genere vide suprâ 6.

ET CONSURGENT ELECTI EIUS AD RESISTENDUM, ET NON ERIT FORTITUDO] In Hebræo: *Et quanquam populoſa erit iuventus eius, non tamen vires habebit ad obſiſtendum*, Antiocho Magno scilicet.

16. ET FACIET VENIENS SUPER EUM IUXTA PLACITUM SUUM, ET NON ERIT QUI STET CONTRA FACIEM EIUS, ET STABIT IN TERRA INCLYTA] *Postquam contra illum veniens fecerit quæ voluerit, nemine se ipsi opponente, firmabit se in terra amœniſſima.* Id est, in Iudæa, ut suprâ VIII. 9. Antiochus Magnus multis victoriis potitus, Iudæam omnem, Iudæis non nolentibus, tenuit, & ex eorum comœatu aluit exercitum, & urbe Hierosolymorum intrata, Scopæ milites qui in arce erant, obsedit. Iosephus XII. 3. qui & Polybium allegat.

ET CONSUMETUR IN MANU EIUS] Melius: & perficietur per eum: id est, Iudæa sub ipso florebit. Nam Antiochus Magnus dispersos Iudæos Hierosolyma revocavit, ibi habitantes in triennium immunes fecit tributorum, tertiâ parte eorundem tributorum levavit in perpetuum: senatores, sacerdotes, Levitas immunes fecit à capitatione & auro coronario, vivere Iudæos ex legibus Iudaicis voluit, ad sacrificia pecudes & pecunias dedit, ligna verò ad Templi opus perficiendum, iubens ὅτι καὶ ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τῆς ἱερῆς ἐργασίας ἐργάζεσθαι. Hæc sunt omnia in epistola Antiochi, quam dicto capiti tertio libri xii inseruit Iosephus, ubi ἀπὸ τῆς ἀδελφῆς est quod hic הָלָה, quod alibi per πλεῖον, alibi per πλειονῶν, aut πληροῦν vertunt LXX.

17. ET PONET FACIEM SUAM UT VENIAT AD TENENDUM UNIVERSUM REGNUM EIUS] Omnia fecit ὡς Αἰγύπτου ἔργων ἀρχὸς (ob pueritiam nempe Ptolemæi Epiphanis) ἀρπαζόμενος, ait Appianus. Iustinus: Contemptâ parvuli filij eius (Philopatoris) ætate, qui in spem regni relictus præda etiam domesticis erat, Antiochus rex Syria occupare Ægyptum statuit.

ET RECTA FACIET CUM EO] Federa, ut supra 6. diffusus scilicet Ægyptum vicari posse ob metum à Romanis, ut notat Appianus, Leoninâ non satis proficiente, vulpinam inducit.

ET FILIAM FEMINARUM DABIT EI] Est & hic ἡλείψας. כַּת הַנְּשִׁים, pro כַּת אִשָּׁה הַנְּשִׁים, filiam suam, quæ erat femina feminarum: id est, pulcherrima. Ea fuit Cleopatra, Syra cognomine, quam Ptolemæo Epiphanî despondit Antiochus, dotem dans Syriam Cœlen, sed animo subdolo.

UT EVERTAT ILLUD] Ut corrumpat eam. Hoc animo fecit eas nuptias, ut Cleopatrx opera ac consiliis contra Ptolemæum Evergeten uteretur.

ET NON STABIT] At non succedet hoc.

NEC ILLIUS ERIT] Cleopatra magis erit in potestate mariti quàm patris.

18. ET CONVERTET FACIEM SUAM AD INSULAS] Consilia sua vertet ad capienda maritima Thraciæ & Græciæ loca. nam omnia maritima, insulæ Hebræis: quanquam & insulas Rhodum, Samum, Eubœam, Delum Antiochus sibi vi aut societate adiunxit. Habes hoc apud Appianum, Florum & Hieronymum hoc loco. Adde Livium xxxiv.

ET CAPIET MULTAS] πολλά & ὁρμήεις ἀπὸ τῆς ἐξουσίας: Appianus.

ET CESSARE FACIET PRINCIPEM OPPROBRII SUI, ET OPPROBRIUM EIUS CONVERTETUR IN EUM] Optimè veritas: Et cessare faciet dux ipsius in se contumelias, quin etiam contumelias illius in ipsum vertet. ὁ δὲ dux, est Lucius Scipio Africani pater, non rex, sed dux Romani exercitûs. Is non tantum efficiet ne Antiochus ullos socios populi Romani bello laceſſat, verum etiam ipsum victum prælio ad Sipylum montem coget accipere pacem probrosam, per quam Antio-

chus omni Europa abstinit, & Asia omni intra Taurum montem, elephantos & naves quot vellent Romani promisit tradere, dans obsides, persolvere belli impensas. Habes hoc apud Plinium libro xxxvii: Florum ii. 8: Iustinum xxxi: Appianum Syriacis: Polybium in excerptis de legationibus.

19. ET CONVERTET FACIEM SUAM AD IMPERIUM TERRÆ SUÆ] In Hebræo: *ad fines regni sui.*

ET IMPINGET, ET CORRUE, ET NON INVENIETUR] Iustinus: Interea in Syria rex Antiochus, cum gravi tributo pacis à Romanis victus oneratusque esset, seu inopiâ pecuniæ compulsus, seu avaritia sollicitatus, quâ sperabat se sub specie tributariae necessitatis excusatiis sacrilegia commissurum, adhibito exercitu, nocte templum Didymæi Iovis aggreditur. quâ re proditâ, concursu incolarum cum omni militia interficitur. Ubi pro Didymæi, legendum videtur Elymæi, ex Hieronymo ad hunc locum. Favet huic coniectura quod Strabo libro xvi interfectum à Barbaris ait hunc Antiochum, cum Beli templum spoliare conaretur. Ergo *ἑπὶ τὴν* impinget, valet hic imprudenter se geret.

20. ET STABIT IN LOCO EIUS VILISSIMUS ET INDIGNUS DECORE REGIO] In Hebræo est: *Et stabit in loco eius* (id est, succedet Antiocho Magno, eo loquendi genere, quod & suprâ habuimus 7) *is qui mittet exactorem gloriæ regni.* Gloria regni sive regis est populus. Prov. xiv. 27. Hunc gravibus exactionibus pressit Seleucus Philopator, Soter dictus: nec mirum, cum nec Templo pepercerit: misit enim Heliodorum, ut exigeret pecunias de Templo ii. Macc. iii. 7. v. 8. Illud *stabit in loco eius* & Porphyrium refutat, qui hæc ad Ptolemæum Epiphanem Ægypti regem trahebat, & Hebræos qui ad Tryphonem Antiochi Sedetæ tutorem.

ET IN PAUCIS DIEBUS] In Hebræo: *in diebus anni.* Sensus bene expressit Latinus. Simile loquendi genus suprâ habuimus iv. 16.

CONTERETUR] Interibit.

NON IN FURORE, NEC IN PRÆLIO] Neque per seditionem populi, neque vi hosticâ, sed *ἐξ ἐπιβουλῆς Ἡλιόδωρου*, ut loquitur Appianus, & veneno, ut credibile est.

21. ET STABIT IN LOCO EIUS DESPECTUS] Hic iam designatur Antiochus dictus suis *Ἐπιφανὴς*, aliis *Ἐπιμανὴς*, cornu parvum ac decimum, in quo desinit hoc capite Daniel, populum Iudæum post id liberum prospiciens, talémque mansurum, si bonis suis rebus bene uti didicisset. Dicitur autem hic Antiochus despectus, ob mores ab omni non tantum principis dignitate, sed & viri honesti gravitate alienos, quos ex Polybio nobis latè descriptos dedit Athenæus libro v. & x. Magno velim ad explicanda quæ sequuntur Sutorium mihi dari quo usus olim Porphyrius. Eum multosque alios cum non habeamus, utendum nobis iis scriptoribus qui restant, & iis quæ ex Porphyrio nobis dedit Hieronymus.

ET NON TRIBUETUR EI HONOS REGIUS] Id est, populus, ut suprâ diximus 20. Nullum habebit populum cui imperet, quia lege

suc-

successio regni pertinebat ad fratrem eius maiorem Seleucum Philopatora, ac deinde ad eius Seleuci filium Demetrium.

ET VENIET CLAM, ET OBTINEBIT REGNUM IN FRAUDULENTIA] In Hebræo: *Veniet tranquille, & obtinebit regnum blanditiis.* Id est, simulatione clementiæ populum Syriæ alliciet.

22. ET BRACHIA PUGNANTIS EXPUGNABUNTUR A FACIE EIUS] In Hebræo: *Et brachia inundatione inundabuntur à facie eius.* Brachia sunt vires, ut suprà xi. 6. 15. Inundatio, copiæ magnæ, ut suprà 10. Intellige copias Attali & Eumenis Antiocho faventium: per has oppressit Antiochus hic Heliodorum, qui cùm Seleucum Philopatora, ab Antiocho fortè in id concitatus, occidisset, mox ipse sceleris sui fructu potiri voluerat, Syriæque regnum affectabat. Appianus testis.

ET CONTERENTUR] Heliodori sectatores.

INSUPER ET DUX FEDERIS] In Hebræo: *Etiam princeps federis*, id est, princeps cum ipso federatus, Demetrius scilicet filius Seleuci Philopatoris.

23. ET POST AMICITIAS CUM EO FACIET DOLUM] In Hebræo: *Et postquam societatem cum eo fecerit utetur dolo*: efficiendo per amicos quos Romæ habebat, ut Demetrius Romæ retineretur, ipse interim eo absente, res suas promovens.

ET ASCENDET, ET SUPERABIT IN MODICO POPULO] *Roborabit se modicâ gente.* Initia eius in Syria erunt exigua, sed paulatim crescet, ut sequitur.

24. ET ABUNDANTES ET UBERES URBES INGREDIETUR] *Paulatim optima regionis (Syriæ) invadet.*

ET FACIET QUÆ NON FECERUNT PATRES EIUS] Tum exactiõibus, tum largitiõibus maiores suos superabit.

RAPINAS ET PRÆDAM, ET DIVITIAS EORUM] Gazas quas maiores sibi bello pepererant, aut ex tributis contraxerant.

DISSIPABIT] Elargiendo in milites suos, & in Attalum & Eumenum. Vide i. Macc. iii. 30. fuit enim Antiochus *μεγαλόψυχος καὶ φιλόδουλος*. Iosephus xii. 11.

ET CONTRA FIRMISSIMAS COGITATIONES INIBIT] Scripserat interpretes, *contra firmissima*, *עַל כְּבִיעֵרִים*, id est, ad occupanda loca in finibus, ut suprà 15. Græci legere *עַל כְּבִיעֵרִים*, *ἐπὶ Αἰγυπτίαις*, ut idem dicatur quod in sequentibus, & i. Macc. i. 17. *ὑπὲρ ἑλπίος βασιλεύσαι τῆς Αἰγυπτίου*. Sed melior est recepta lectio.

ET HOC USQUE AD TEMPUS] Id est, per annos aliquot hæcaget.

25. ET CONCITABITUR FORTITUDO EIUS, ET COR EIUS ADVERSUS REGEM AUSTRI] Et vires & animum vertet in regem Ægypti Ptolemæum Philometora.

IN EXERCITU MAGNO] Id est, *cum magno exercitu*. Hæc est prima expeditio apertè suscepta in Philometorem, quod is sibi ius in Syriam vindicaret. Eius meminit ex Sutorio Hieronymus. De eo scriptor i. Maccab. i. 18. *Εἰς ἑλπίαν εἰς Αἰγυπτίαις ἐν ὅχλῳ βάρη ἐν ἀρµασι καὶ ἐλέφανσι, καὶ ἐν ἰππεδῶσι, καὶ ἐν ὅχλῳ µεγάλῳ.*

ET REX AUSTRI PROVOCABITUR AD BELLUM MULTIS AUXILIIS] In Hebræo: *Et rex Austri contendet bello cum magno exercitu.* Græcè: *συνάψῃ πόλεμον ἐν δυνάμει μεγάλῃ.* Eodem modo vertunt LXX πῆλ Hebræum Deut. II. 5. 9. 24. Jeremix autem L. 24 per *αὐθιγαδαί.*

ET FORTIBUS NIMIS] *Et eo (exercitu) valdè forti,* ita ut spes esset vincendi Antiochum, si res eius benè administratæ fuissent ab Eulaio & Leneo.

QUIA INIBUNT ADVERSUS EUM CONSILIA] *Iis quibus utetur Philometori ipsi nocebunt.*

16. ET COMEDENTES PANEM CUM EO CONTERENT EUM] *Ἐξηγήσεις* eius quod præcessit. prodeur à maximè familiaribus; familiaritas enim denotari solet per mensæ cōmunionem. Ioh. XIII. 18. Ps. XLI. 10.

EXERCITÚSQUE EIUS OPPRIMETUR] Nempe inter Casium montem & Pelusium. Ita ex Sutorio Hieronymus. Scriptor I. Macc. I. 19. *καὶ ἐν ἐπαύρῃ Πτολεμαῖος ἀπὸ τοῦ σώπου αὐτοῦ καὶ ἔφυγε.* Iosephus XII. 6. *ἡνὸς μῦθος οὐκ ἦν πολλῆς δυνάμεως καὶ ὁ Γηγυρίσιον καὶ δόλῳ τὸν Φιλομήτορα Πτολεμαῖον πείραξαν καὶ ἐλαβάν τε καὶ Αἴγυπτον.*

ET CADENT INTERFECTI PLURIMI] *Ingens erit clades.* *ἐπισυντραυματίαι πολλοί,* dicto loco Maccabaïci.

17. DUORUM QUOQUE REGUM COR ERIT, UT MALEFACIANT, ET AD MENSAM UNAM MENDACIUM LOQUENTUR] Memphide inter se convenient, specie amici, animo infidi, suspectique mutuo Antiochus Epiphanes & Ptolemæus Philometor. Vide Hieronymum.

ET NON PROFICIENT] *Non succedent doli.*

QUIA ADHUC FINIS IN ALIUD TEMPUS] *Quia eventus (illorum dolorum) adhuc in aliud tempus à Deo dilatus est scilicet. Hoc est tempus, de quo mox infra 19.*

18. ET REVERTETUR IN TERRAM SUAM CUM OPIBUS MULTIS] Scriptor I. Macc. I. *καὶ ἔλαβεν πάντα σκύλας τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐπέστρεψεν Ἀντίοχος μὲν ὁ πατρίδα Αἴγυπτον.*

ET COR EIUS ADVERSUS TESTAMENTUM SANCTUM] Cogitationes instituet contra legem Dei, quam *ἀγροθικὴν ἀγίαν* in huius rei historia vocat scriptor I. Macc I 66. Hoc est quod contumeliosè narrat Tacitus: *Antiochus demere superstitionem, & mores Græcorum dare adnixus.* Hic est primus adventus Antiochi in Iudæam præteritus à scriptore primi Maccabaïci, quòd secundi adventus res multò atrociores fuerint.

ET FACIET] *De sacerdotio egit ut voluit.*

ET REVERTETUR IN TERRAM SUAM] *Ex Iudæa in Syriam dicto loco Maccabaïci: καὶ λαβὼν πάντα ἀπῆλθεν εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ.*

19. STATUTO TEMPORE] *A Deo, ut supra 17.*

REVERTETUR, ET VENIET AD AUSTRUM] *Id est, iterùm in Ægyptum veniet, specie adiuvandi Ptolemæum Philometora contra seditiosos Alexandrinos suffultos præsentia Ptolemæi minoris, qui frater Philometori; cæterùm eo animo ut utrumque everteret, quemadmodum narrat Livius libro XLV. 5. & Appianus xxxiv. Hoc est secun-*

dum iter Antiochi in Ægyptum, cuius mentio II. Macc. v. 1. & Ios. xii. 6.

ET NON ERIT PRIORI SIMILE NOVISSIMUM] Non erit ei secunda hæc expeditio tam felix quàm prima.

30. ET VENIENT SUPER EUM TRIERES ET ROMANI] In Hebræo: *Et venient super eum naves Chittim.* Græcè: καὶ ἐπιστάσονται ἐν αὐτῷ ἡ ἐκ πορθήσεως Κίτιος. Optimè veritas: *Venient contra eum naves è Macedonia.* צִיִּי primùm dicti Cittiæ, qui in Cyprio, ut diximus ad Num. xxiv. 24. Cœpit deinde ea vox ab Hebræis, ut fit, latius extendi, ad significanda omnia quæ Hebræis transmarina, præcipuè Macedoniam, ut apparet I. Maccab. i. 1. Romani autem eo tempore quod hic prædicatur iam Macedoniam devicerant, partimque ibi, partim in locis proximis classem habebant validam. Livius libro xlv, post finem belli Macedonici: *Victoriæ Romanæ fama cùm pervasisset in Asiam, Antenor (dux alter Romanæ classis) qui cum classe lemborum ad Phanas stabat, (id est Chiorum promontorium) Cassandriam inde traiecit. (cæcæ urbs Macedoniæ, ut docet nos Plinius iv. 10.) C. Popilius qui ad Delum præsidio navibus Macedoniam petentibus erat, postquam debellatum in Macedonia, & statione summos hostium lembos audivit, dimissis & ipse Atticis navibus, ad susceptam legationem peragendam navigare Ægyptum pergit, ut prius occurrere Antiocho posset, quàm ad Alexandria mœnia accederet.*

ET PERCUTIETUR] In Hebræo: *Dolore afficietur.* Græcè, ὀδυνηθήσεται. Maximo suo cum dolore ad mandata Popilij, qui cum virgâ circumscribet, ut sine mora respondeat, cogetur Ægypto exire, præsidiaque & classem abducere. Livius dicto libro xlv.

ET REVERTETUR] Ægypto relictâ in Syriam.

ET INDIGNABITUR CONTRA TESTAMENTUM SANCTUARIUM] Iram contra Romanos collectam effundet in legem Dei, quæ pactum sanctitatis, id est, sanctissimum dicitur, ut modò 28. Aquila hoc loco verterat: *Et cogitabit ut deseratur pactum sanctuarij.*

ET FACIET] Multa mala Iudæis per homines illos quos in Iudæa nuper reliquerat.

REVERTETUR QUÈ ET COGITABIT ADVERSUS EOS QUI RELIQUERUNT TESTAMENTUM SANCTUARIUM] In Hebræo est, & revertetur, intellige super dereliquentes pactum sanctitatis. Id verò locutione Hebræicâ significat, *Iterum favēbit legis desertoribus, Isosni, Menelao, & his similibus.*

31. ET BRACHIA EX EO STABUNT] Venit enim ἐκ ὅλης βαρεῖ. I. Macc. Locum hunc & sequentia quædam videbis benè versa, & commodè explicata apud Chrysostomum II. adversus Iudæos.

ET POLLUENT SANCTUARIUM FORTITUDINIS] Intrabunt in Templum, & vasa auferent. I. Macc. i. 23. & sequentibus. II. Macc. ii. 15. Sanctuarium fortitudinis, quia Templum erat munitum arcis in modum: Vide Ezech. xl. 2.

ET AUFERENT IUGE SACRIFICIUM] Hic alter profanationis gradus, tempore aliquo interposito, iussit enim rex καλοῦσαι ὁδὸν αὐτῶν ἡ ἡγεμονία καὶ ἡ ἐκείνη καὶ ἀποδοῦναι. I. Macc. i. 47. Iosephus: καὶ γὰρ οὗτοι κατέσχευαν

θυσίας αὖ προσφέρειν τῷ θεῷ καὶ τὸ νόμον ἐκάλειπεν αὐτοὺς προσφέρειν. Porphyrius in libro *τῆς ἀποχρῆς*, ait Iudæos αἰήκεσαν παλὴν ἔχειν Ἀνδρόχου εἰς τὰ νομίμα.

ET DABUNT ABOMINATIONEM IN DESOLATIONEM] In Hebræo: Et ponent (ibi) idololatriæ vastitatis, id est, unde omnes boni longè fugere deberent. Hic est tertius gradus ac tempore postremus, cùm Iovis Olympij, id est, τῷ ἱερῷ ἑστῶ simulacrum in ipso Templo collocatum est. II. Macc. VI. 2. βδέλυγμα ἡττισμένων, vertit Theodotion. Ac scriptor I. Macc. in historia hîc prædicta, βδέλυγμα ἐρημώσεως, I. 57. Iosephus XII. 7. ἠγάπησεν δὲ αὐτοὺς ἀφ' ἐμῶν τοῖς τῷ θεῷ ἀντιθέτοις ἡρώδης τοῖς ἑσπέραις αὐτῶν νομιζομένοις σέβασθαι.

32. ET IMPII IN TESTAMENTUM SIMULABUNT FRAUDULENTER] In Hebræo: Et impiè agentes contra fœdus (contra legem) inducet per blanditias, ut simulent. Id est, eos qui sacerdotium contra legem nundinati sunt, blandimentis eò perducet, ut ad idololatriam conniveant. connivere, id est, ὑποκριθῆναι, II. Macc. VI. 21. ἀδελφεὶν τῇ ἀπειῃ. I. Macc. I. 45. de Menelao. Vide II. Macc. V. 15. 27.

POPULUS AUTEM SCIENS DEUM SUUM OBTINEBIT] In Hebræo: tenebunt: id est, adhærebit legi.

ET FACIET] Quæ Deus præcepit. I. Macc. I. 65. καὶ πολλοὶ ἐν Ἰσραὴλ ἐκέρχοντο τὸν θεὸν καὶ ὠχυρώθησαν ἐν αἰσῶνι τῷ μὴ φαγεῖν κοινὰ, καὶ ἐπιλέξαντες ἀποθανεῖν μὴ μιμεῖσθαι τοῖς βρώμασι, καὶ μὴ βεβηλώσασιν ἀφ' ἡγίας ἀγίας, καὶ ἀπέθανον. Iosephus XII. 7. καὶ πολλοὶ μὴ τῷ Ἰουδαίων, οἱ μὲν ἐκόντες, οἱ δὲ δι' ἀνάγκης τῆς ἐπιχειρήσεως ἡμετέρας κατηκολούθουν οἷς ὁ βασιλεὺς διετέτακτο: οἱ δὲ δοκιμώτατοι καὶ τὰς ψυχὰς ἀγνοοῦντες ἐκ ἐξουσιᾶς αὐτῶν. τῷ δὲ πατερίῳ ἐθῶν πλείονα λόγον ἔχοντες ἡμετέρας ὡς οὐ πειθομένους ἠτύληται αὐτοῖς.

33. ET DOCTI IN POPULO DOCEBUNT FLURIMOS] Qualis Eleazarus. II. Macc. VI. 17.

ET RUENT IN GLADIO, ET IN FLAMMA, ET IN CAPTIVITATE, ET IN RAPINA DIERUM] Id est, direptione longi temporis. I. Macc. I. 52. καὶ ὅς αὖ μὴ ποιήσῃ καὶ τὸ ῥῆμα τῷ βασιλεῶς ἀποθανεῖται. Vide & 66. ibidem. II. Macc. VI. τοῖς δὲ μὴ παρανομοῦσι μετὰβάνειν ἐπὶ τὰ ἑλλήνικα καὶ προσφάξιν. Vide & caput VII. eodem libro, & Iosephum, *τῆς αὐτοκτενέως λογισμῶν*. Idem Iosephus XII. 7. καὶ ἀφ' οὗ τῷ πᾶσι ἡμέρας αἰκίζονται ἐκ πικρᾶς βασάνου ὑποφέροντες ἀπὸ θνητοῦ. ἔτι γὰρ μακροθύμοι ἐκ τῶν σωματικῶν λυγισμῶν ζῶντες ἐπὶ ἐμπνέοντες ἀντιστοιχοῦντο. Huc & illa spectant ad Hebræos XI. 35. ἄλλοι δὲ ἐτυμπαρμόθησαν, οὐ προσδιδάσκοντες πᾶσι ἀπολύτρωσιν, ἵνα κρείττους ἀναστήσωσιν τύχοιεν. ἔπειτα δὲ ἐμπαιγμένοι ἐμασίχων πύργον ἔλαβον, ἐπὶ δὲ δεσμῶν ἐφυλαχῆς.

34. CUMQUE CORRUERINT] Cùm in summis miseriis oppressi iacebunt. Græcè; ἐκ τῆς ἀσθενείας αὐτοῖς.

SUBLEVABUNTUR AUXILIO PARVULO] Mattathias cum quinque filiis ad libertatem initium faciet. I. Macc. II. II. Macc. V. 27. Iosephus XII. 8. & sequentibus. Bene hunc locum accepit Porphyrius. Confer Ezech. XXXVIII. XXXIX. & ibi dicta.

ET APPLICABUNTUR EIS FLURIMI FRAUDULENTER] Ut I. Macc. V. 56. & seqq. II. Macc. XII. 40.

35. ET DE ERUDITIS RUENT] Etiam de illis piè eruditis quidam in summas misérias decident. Græci hîc iterùm ἀδυσήσοισι, bene, ut Rom. VIII. 26. 1. Cor. II. 3. II. Cor. XI. 30. XII. 9. 10.

UT CONFLENTUR] Causam addit cur Deus id permiserit, nempe ut illis malis excocti magis qui sint appareant.

ET ELIGENTUR] In Hebræo: *Et mundentur*: id est, conspiciantur mundi, non sordido lucro dediti.

ET DEALBENTUR] Id est, appareant sinceræ ac bonæ fidei homines. *ἵνα καθαροί, ὡς ὁ κόσμος ἐστὶν, ὡς ἡ πόλις ἐστὶν, ὡς ἡ οἰκία ἐστὶν*.

USQUE AD TEMPUS PRÆFINITUM] Constitutum à Deo, ut suprâ 27. 29. intellige tempus liberationis.

QUIA ADHUC ALIUD TEMPUS ERIT] In Hebræo: *Quia adhuc* (restat nonnihil) *ad constitutum tempus* liberationis. Spatium autem hoc quò erit longius, eò magis inclarescet eorum pietas & constantia.

36. ET FACIET IUXTA VOLUNTATEM SUAM REX] Id est, omnia illi diu succedent pro voto, ut suprâ VIII. 4. XI. 3.

ET ELEVABITUR ET MAGNIFICABITUR ADVERSUS OMNEM DEUM] Nam, ut ait Polybius apud Athenzum: πρῶτον γὰρ τῷ πρὸ αἰδέσθαι τοὺς θεοὺς ἢ νομιζομένων θεῶν ἢ δαίμονων παρὰ τὴν ἀλήθειαν ἐξ ὧν εἰδωλὰ διήλθον. Interim verò: ἱεροπολὴ καὶ πλεῖστα τῷ ἱερῶν.

ET ADVERSUS DEUM DEORUM LOQUETUR MAGNIFICA] Adversus verum quoque Deum erit contumeliosus. I. Macc. II. 6. καὶ εἶδε τὰς βλασφημίας τὰς γινόμενας ἐν Ἰουδα καὶ Ἱερουσαλὴμ. II. Macc. VIII. 4. καὶ αὐτὸς ἡρώδης εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ βλασφημῶν. Ideò Antiochus II. Macc. IX. 28. vocatur ἀνδροφόνος ὁ βλασφημῶν. Vide & II. Macc. X. 4. XI. 34. 35. 36.

ET DIRIGETUR] Prosperè ager.

DONEC COMPLEATUR IRACUNDIA] Donec Dei ira finem accipiat: nempe ea quam Deus concepit, ob gravia ac diuturna populi peccata.

PERPETRATA QUIPPE EST DEFINITIO] Quia facta est definitio. Tempus quamdiu hæc mala duratura sunt à Deo est definitum, ut suprâ IX. 27. XII. 9. II. 12.

37. ET DEUM PATRUM SUORUM NON REPUTABIT] In Hebræo: *Super deos patrum suorum non intelliget*. Id est, non curabit deos Macedonicos.

ET ERIT IN CONCUPISCENTIIS FEMINARUM] Apud Hebræos ἡ negativam sequens negat, & valet nec, ut sensus sit: *neque desiderium mulierum*: id est, neque feminas, quanquam amabiles, curabit quicquam. nullâ sexus illius tangetur misericordiâ. I. Macc. I. 27. ὁ καὶ τῶν γυναικῶν ἠλλοτρώθη. & 63. καὶ τὰς γυναῖκας τὰς περὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἠθανάτωσεν καὶ ἀπέσταν. καὶ ἐκρέμασεν τὰ βρέφη ἐκ τῶν παρχίων αὐτῶν. II. Macc. V. 13. ἐγένοντο δὲ ἱερεῖς καὶ πρεσβυτέρων ἀναιρέσεις, αἰσθάνειν τε τῶν γυναικῶν καὶ τέκνων ἀφαισίους, καὶ ἵνα τὴν πόλιν σφραγίσαι. Iosephus XII. 7. τὰς δὲ γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας αὐτῶν οὐκ ἐτίθειεν καὶ τὸ βασιλεὺς ἀπαίρειν ἀπέτρεχεν.

NEC QUENQUAM DEORUM CURABIT] Cuiuscunque gentis dii sint, omnes spoliabit quos poterit.

38. DEUM AUTEM MAOZIM IN LOCO SUO VENERABITUR] *In loco suo*: id est, in sua ditione colet Deum Maozim. *יוצ* est fortis, validus: unde nomen apud Phœnices habuit belli deus, *Αζζς* dictus Iuliano in hymno Solis; hinc verò voce eiusdem originis, prapposita Heemantica, & additâ formâ plurali, *מיוצ*, unde & armamentariis factum nomen *Magasin*. rursus *y* pronuntiato ut *o*, & *i*, more Chaldeorum & Arabum, mutato in *י*, nomen hinc habuit vicus *Μωδείμ*, ut scribit Iosephus, aut ut scriptor Maccabaicorum forma plurali Chaldaïca *Μωδέν*, ubi templum ei deo structum, quò respicit locus i. Macc. ii. 15. Etiam hodie Iudæi *y* in *κ* verso, Martis sidus ab eadem hac origine vocant *מדימ* *Modim*. Hunc ergo deum Phœnicum exemplo coli voluit Antiochus. *ἡ δὲ πόλις ἦν ἡμεῖς καλεῖσθαι τὸν θεόν*

ET DEUM QUEM IGNORAUERUNT PATRES EIU COLET] Is deus est summus Phœnicum deus *יבצ*, quem Græci appellant *Δία ὀλύμπιον*, quasi translato nomine. Id verum esse apparet ex *Dij* historia Phœnicica, ubi *τῷ ὀλυμπίου Διὸς ὁ ἱεὺς Τυγὶ* dicitur. Item ex *Philone Byblio* in versione *Sanchuniathonis*. *τῶν γὰρ θεῶν ἐν ἡμῖν μόνον οὐρανὸν κύνειν, Βασιλευμένω καλουῶντες, ὃ ὅστις ὡς καὶ Φοίνιξι Κρόνος, Ζεὺς δὲ ὃ καὶ Ἕλλησι*. Simili modo *יבצ* vertit scriptor ii. Macc. Rectè autem Daniel hunc deum dicit Antiochi maioribus, id est Macedonibus, ignotum, quia neque nomine isto *Beelsamen*, neque eo habitu ac potestate quifquam erat in Græcis deus. *ἡ δὲ πόλις ἦν ἡμεῖς καλεῖσθαι τὸν θεόν*

AURO ET ARGENTO ET LAPIDE PRETIOSO, REBÚSQUE PRETIOSIS] *Polybius* de simulacris, quæ secum vehibat Antiochus: *τὰ μὲν κεχρυσωμένα, τὰ δὲ ἡμιτεσμένα σολῆς χρυσοῖς. ὃ πᾶσι τοῖσι οἱ πορροῦντες μῦθοι καὶ τὰς ὡς δέδοδοντες ἰσορίας ἐν χρυσῶν πολυτελεῖσι πρὲς εἶναι*.

39. ET FACIET UT MUNIAT MAOZIM CUM DEO ALIENO] *In Hebræo*: *Et vertet in munitiones Maozim cum deo alieno*. Est autem *συνεκδοχή*. deos enim nominans, templa intelligit, in quibus templis sive dei Maozim, sive *Beelsameni* præsidia posuit contra Iudæos. Vide i. Macc. i. 35. ii. Macc. v. 22. 23. vi. 4. Iosephus xii. 17. ubi describit arcem templo superpositam, & in ea præsidium Macedonum.

QUAM NON COGNOUIT ET MULTIPLICABIT GLORIAM] Locutio Hebraïca, pro, *quem* (deum) *qui*, *quis* agnoverit, (id est, coluerit) *eum* (Antiochus) gloria augebit.

ET DABIT EIS POTESTATEM IN MULTOS] Præfecturas illis dabit. i. Macc. i. 52. *καὶ ἐποίησεν ὀπισθόποις ἐπὶ πύματα τὸ λαόν. κατίστησε δὲ καὶ ὀπισθόποις οἱ πορρομαχάσωσιν αὐτοὺς τὰ ἐπισταλμένα ποιεῖν*. Iosephus.

ET TERRAM DIVIDET GRATUITÒ] Elargietur illis terras quas aliis abstulerit. i. Macc. ii. 10. *In Hebræo* non est *gratuitò*, sed *in pretio*, id est, loco præmij. Regij ministri ad Mattathiam i. Macc. ii. 18. *νῦν πορροσελθε πορρώπες καὶ ποίησον ὃ πορροσάγμα τὸ βασιλέως, ὡς ἐποίησαν πύματα τὰ ἐδὶν καὶ οἱ ἄνδρες Ιούδα, καὶ οἱ καταλειφθέντες ἐν Ιερουσαλήμ. καὶ ἐστὶν σὺ καὶ ὁ οἶκός σου τῷ Φίλων τὸ βασιλέως. καὶ σὺ καὶ οἱ υἱοί σου δοξαθήσεσθε ἐργασίῳ καὶ χρυσίῳ καὶ ἀποστολαῖς πολλαῖς*. ii. Macc. vii. 24. *de Antiocho*: *δι' ὅρκων ἐπίσου, αἶμα πλουτεῖν καὶ μακαρίων ποιήσιν μέγα δόμον ἀπὸ τῆς πατρίδος καὶ φίλον ἔξειν καὶ χρείας ἐμπιτεύουσιν*.

40. ET IN TEMPORE PRÆFINITO] In Hebræo: *In tempore finis*: Id est, cum propè adierit tempus, quo Deus finem volet imponere Iudæorum miseriis.

PRÆLIABITUR ADVERSUS EUM REX AUSTRI] In Epitome libri Liviani XLVI legimus, *Ptolemaus Ægyptiorum rex à minore fratre è regno pulsus*. Is minor frater Physcon dicebatur. Antiochus autem etiam post pacem factam infensus Ptolemæo Philometori, ut didicimus supra 27, haud dubiè tam bonam occasionem arripens Physconi se adiunxit. Et hæc est expeditio in Ægyptum, quam undecimo Antiochi anno evenisse narrat apud Hieronymum Porphyrius.

ET QUASI TEMPESTAS VENIET CONTRA ILLUM REX AQUILONIS] Antiochus ille Epiphanes.

IN CURRIBUS ET IN EQUITIBUS, ET IN CLASSE MAGNA] Id est, cum curribus: & sic deinceps. Confer quæ supra 25.

ET INGREDIETUR TERRAS, ET CONTERET ET PERTRANSIET] In Hebræo: *Ingredietur in terras, inundabit, & transibit*. Id est, ingentibus copiis vi cuncta sibi faciet pervia.

41. ET INTROIBIT IN TERRAM GLORIOSAM] Iterùm hîc est *ἡ γῆ*, quo nomine Iudæa designatur, ut diximus VIII. 9. & hoc capite 16. Introibit per duces suos, Apollonium, Lysiam, Gorgiam. Vide Maccabaïca, Iosephum.

ET MULTI CORRUENT] Gentes vicinæ excidentur.

HÆ AUTEM SOLE SALVABUNTUR DE MANU EIUS] Non excidentur.

EDOM ET MOAB] Idumæa & Moabitis.

ET PRINCIPES FILIORUM AMMON] Græcè: *ἡγετῆς τῶν Ἀμμωνίων*. Metropolin Ammonitarum intelligit dictam Rabath, vel Rabathamon. His pepercit Antiochus, quòd omnia imperata facerent. Vide I. Macc. v. Idèò Maccabæi his populis, ut Antiochi amicis, bellum intulère.

42. ET MITTET MANUM SUAM IN TERRAS] Vicinas Ægypto.

ET TERRA ÆGYPTI NON EFFUGIET] Nam Antiochus Physconem adjuvans, Philometorem, ut diximus, regno expulit.

43. ET DOMINABITUR THESAURORUM AURI ET ARGENTI, ET IN OMNIBUS PRETIOSIS ÆGYPTI] Id est, ille plurimum auri, argenti, rerumque pretiosarum in Ægypto sibi bello acquireret. Polybius apud Athenæum cum descripsisset opulentiam Antiochi in auro, argento, gemmis, addit: *ὅτι καὶ ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἐκοσμοῦσεν τὸν βασιλέα τὰς τοῦ Φαραώ τοῦ βασιλέως θησαυροὺς*. Planè idem dicit quod hîc prædicit Daniel.

PER LIBYAM QUOQUE ET ÆTHIOPIAM TRANSIBIT] In Hebræo: *Libyæ & Æthiopes in gressibus eius*. Id est, ipsum comitabuntur, bello capti scilicet. Libyes enim & Æthiopes ab antiquo federati erant Ægyptiis. Ezech. xxx. 5.

44. ET FAMA TURBAVIT EUM AB ORIENTE ET AB AQUILONE] Nuntius belli à Partho & Armenio. Parthi ad Orientem Antiocho: Armenij ad Septentrionem. De Partho testimonium habemus

Taciti, ubi de Iudæis agit: *Rex Antiochus demere superstitionem & mores Græcis dare adnixus, quominus teterrimam gentem in melius mutaret, Parthico bello prohibitus est.* De Armenio Artaxia, Appiani & Hieronymi ex Porphyrio desumptum. Transivit ad posteros id bellum. Vide Epitomen Livij LIX.

ET VENIET IN MULTITUDINE MAGNA, UT CONTERAT ET INTERFICIAT PLURIMOS] Eâ spe properabit.

45. ET FIGET TABERNACULUM SUUM APADNO INTER DUO MARIA SUPER MONTEM INCLITUM ET SANCTUM] *אפרנה* vox est Syriaca, quæ sæpè in Thalmude occurrit. Appositè autem usurpatur, ubi sermo de rege Syriæ. Tentorium palatij sui, id est, prætorium figet in Iudæa, quæ mons vocatur ob multa loca montana, ut apparet Ezech. VI. 3. Quod hîc est montem inclitum, in Hebræo est *בזר*, quæ in Daniele certa denotatio Iudææ. Et additur *קדש*, quia tota Iudæa Deo sacrata. Jerem. XXXI. 23. In ea Iudæa Antiochus prætorium posuit, relictis ibi ducibus, qui maiestatem regiam, quasi rege præsentem, ipsius iussu ostentarent. Maria autem duo sunt ea inter quæ sita est Iudæa, mare Syriacum & Asphaltites, quod mare mortuum aliis dicitur, qui duo sunt Iudææ termini. Porphyrius qui Aphadno & Sabi putavit esse nomina loci propria, partim ignoratione sermonis Hebræici & Syriaci, partim nimio quodam studio in Paganismum fœdè h'c lapsus est. Erat Porphyrius, ut ex scriptis eius quæ exstant, & ex fragmentis quæ apud scriptores restant alios, cognoscimus, neque impius, neque historiarum ignarus, sed dum consilia sequens humanæ prudentiæ incrustare vult Paganismum, quem Deus volebat destruere, magnas dat contumaciæ pœnas.

ET VENIET USQUE AD SUMMITATEM EIUS] *Usque ad fines suos ultimos*, scilicet imperij sui Persidem versus. Iosephus XII. 13. I. Macc. VI. ubi quæ dicemus vide. II. Macc. IX.

ET NEMO AUXILIABITUR EI] Tanto corripietur mœrore, ob infelices in Iudæa eventus, ut læsam inde valetudinem nemo restituere potuerit, Deo eum malè perdere volente. Vide Maccabæica, & Iosephum dictis iam locis.

CAPUT XII.

I. IN TEMPORE AUTEM ILLO] Cùm adhuc exercitus regis Antiochi erunt in Iudæa.

CONSURGET MICHAEL PRINCEPS MAGNUS] Primus Angelorum, cui data cura *ἡ σωτηρία*, ut nunc Christo.

QUI STAT PRO FILIIS POPULI TUI] Qui Iudæorum, unius eo tempore populi unum & verum Deum colentis, curam habet.

ET VENIET TEMPUS] *Postquam venerit tempus.*

QUALE NON FUIT AB EO EX QUO GENTES ESSE COEPERUNT, USQUE AD TEMPUS ILLUD] Non malè hæc Porphyrius retulit ad ea tempora cùm Lysias Antiochi personam gerens, omnia

cru-

crudelissima in Iudæos exercuit; sed addenda simul & tempora priora, nunquam sanè ante ista tempora gravius ob religionem vexata fuit Iudæorum universitas. Christus in re simili idem loquendi genus usurpat Matth. xxiv. 21.

ET IN TEMPORE ILLO SALVABITUR POPULUS TUUS OMNIS QUI INVENTUS FUERIT SCRIPTUS IN LIBRO] Illi remanebunt qui legem coluerint, inscripti in fronte, ut loquitur Ezechiel. Pij scripti in libro dicuntur, id est, destinati ad præmia. solent enim reges sapientes habere matriculas virorum optimè meritorum, quos deinde ad honores provehunt.

2. ET MULTI DE HIS QUI DORMIUNT IN TERRÆ PULVERE EVIGILABUNT] Benè veritas: *Et multi qui cubarunt in pulverenta humo, exsurgent.* Id est, qui ob religionem eieci urbe, oppidis, vicis & villis, non habuerunt ubi caput reponerent (ut Christus de se loquitur Luc. ix. 58.) redibunt in urbem & alia loca habitata. Reddendum est Porphyrio quod ei debetur testimonium; est enim hunc locum optimè interpretatus de iis qui ob legis cultum diu extorres ad sua redière, sic tamen ut voces mirâ arte ita sint temperata, ut resurrectionis mysterium, quod apertè ante Evangelium revelari non debuit, innuant magis quàm explicent. Nihil potuit dici verius.

ALII IN VITAM ÆTERNAM] Sensus primus hic est. *Illi quidem (consurgent scilicet) ad vitam longam*, quâ Deus eos donabit ob constantiam & mala tolerata. Confer locum Esaiæ lxxv. 20. & ibi dicta. Sensus autem mysticus is est, quem Christiani certâ fide tenemus: quò & hæc refert Apostolus Heb. xi. 35.

ET ALII IN OPPROBRIUM, UT VIDEANT SEMPER] Legit hic interpretæ לראו, ubi nos habemus meliùs לראו, quomodo & Græci legere: vertunt enim *Εἰς ὀνειδισμὸν καὶ εἰς αἰσχύναν αἰώνιον*, supple, *erunt.* Et αἰώνιον in primo illo quem diximus sensu interpretare diuturnum: diu spernentur ab omnibus bonis ij qui aut spe præmiorum aut pœnarum metu à lege defecerint. Erunt alij in נר, alij in הרם. Lex quidem interfici tales iubebat, sed necessaria erat venia, ubi tanta pars populi peccaverat.

3. QUI AUTEM DOCTI FUERINT] Imò *doctores.* Est enim participium in Hiphil. qui alios instituerint in illis periculis.

FULGEBUNT QUASI SPLENDOR FIRMAMENTI] זרר, quod hic est, de planetis dicitur: de sole in Chaldæo Psal. xix. 5. de Luna in Chaldæo Deuteron. iv. 19. de planetis aliis itidem in Chaldæo Ezech. lxii. 8.

ET QUI AD IUSTITIAM ERUDIUNT MULTOS] In Hebræo: *Qui instituunt multos*: id est, qui non eruditi quidem sunt, sed bono exemplo alios reddunt bonos.

QUASI STELLÆ] Minores planetis.

IN PERPETUAS ÆTERNITATES] לעולם ועד. Græcè: *Εἰς αἰῶνας καὶ ἔτι*: id est, fama eorum durabit in sæculum & ultra.

4. TU AUTEM DANIEL CLAUDE SERMONES, ET SIGNA
Tom. II. O O O

LIBRUM] *Fac benè servetur* : ut suprà VIII. 26. ubi dicta vide.

USQUE AD TEMPUS STATUTUM] In Hebræo : *Uſque ad tempus finis*. Græcè : *ἕως ἡμερῶς σωτελείας*. Id est, donec hæc eveniant, ut tunc tua scripta cum rebus ipsis comparentur.

PLURIMI PERTRANSIBUNT] *Percurrent* : nempe vaticinium hoc abste perscriptum, eo nempe tempore cum res evenerint.

ET MULTIPLEX ERIT SCIENTIA] *Et multiplicabitur scientia* : id est, per id magis quàm antè innotescet divina providentia & præscientia.

5. ET VIDI EGO DANIEL] Novum visum priora confirmans & explicans.

ET ECCE QUASI DUO ALII STABANT] Duo alij Angeli : alter Persarum tutor, alter Græcorum : quorum mentio capite X. 10. Ita hic Hieronymus rectè.

UNUS HINC SUPER RIPAM FLUMINIS, ET ALIUS INDE EX ALIA RIPA FLUMINIS] Fluminis Tigridis, cuius mentio suprà X. 4. stabant autem velut certantes de possessione Tigridis, & terrarum quæ erant cis & ultra id flumen.

6. ET DIXI VIRO QUI ERAT INDUTUS LINEIS] Michaëli descripto suprà X. 5. Is iam illi apparuit, cum minore quàm antè fulgore, tantum ut dicta Gabrielis maiore auctoritate comprobaret.

USQUE QUO FINIS HORUM MIRABILIUM] Id est, quamdiu durabunt ista populi Iudaïci mala.

7. CUM ELEVASSET DEXTRAM ET SINISTRAM SUAM IN COELUM] Iurantium mos erat manum ad cælum attollere. Hic verò utranque attollit, quò certior dictis sit fides.

ET IURASSET PER VIVENTEM IN ÆTERNUM] Deus ergo hic non erat, sed Archangelus.

QUIA IN TEMPORA, TEMPUS ET DIMIDIUM TEMPORIS] Confirmat id quod minor Angelus dixerat suprà VII. 25.

ET CUM COMPLETA FUERIT DISPERSIO MANUS POPULI SANCTI] Id est, cum maximè extra urbes & vicos per agros sparsi erunt pii Iudæi. Vide I. Macc. II. 29. II. Macc. VIII. 1.

COMPLEBUNTUR UNIVERSA HÆC] Tunc brevi implebuntur quæ dixi.

8. ET EGO AUDIVI, ET NON INTELEXI] Nempe quid futurum esset post illud triennij & temporis circiter semestris spatium.

ET DIXI, DOMINE QUID ERIT POST HÆC?] Quid tum fiet?

9. VADE DANIEL] Nempe ut ascribas libro tuo quæ iam dicam.

QUIA CLAUSI SUNT SIGNATIQUE SERMONES USQUE AD PRÆFINITUM TEMPUS] Rectius : *Uſque clausi signatique* (maneant) *hi sermones ad tempus eventus uſque*. Ut tamdiu benè asserventur donec eventus ea comprobet : ut suprà VIII. 26. & hic 4.

10. ELIGENTUR ET DEALBABUNTUR, ET QUASI IGNIS PROBABUNTUR MULTI] *Mundabuntur & dealbabuntur multi*, ubi

conflati fuerint. Sunt eadem verba quæ suprà xi. 35. nisi quòd modus per quem apparebit priorum puritas atque sinceritas, ibi præponitur, hîc postponitur. Sensus, qui idem suprà exposuimus.

ET IMPIE AGENT IMPII] Occasione datâ, qui mali sunt malitiam suam deregent. Tempore opus est, ut patèfiat utrunque hominum genus.

NEQUE INTELLIGENT OMNES IMPROBI] Improbi nulli intelligent quorsum Deus mala ista tam diu durare patiatur.

PORRO DOCTI INTELLIGENT] *Doctores verò facient ut ista intelligentur:* id est qui tua legerint, & versati erunt in aliorum Prophetarum libris, instituent plebem de consilio Dei tantas calamitates tam diu durare sinentis.

II. ET A TEMPORE, CUM ABLATUM FUERIT IUGE SACRIFICIUM: ET POSITA FUERIT ABOMINATIO IN DESOLATIONEM DIES MILLE DUCENTI NONAGINTA] Iam designatiùs ostendit dies aliquot excursuros ultra triennium & semestree tempus, post quod totum tempus, & non diutiùs, cessabit ὁ ἐνδιλεχισμός. In eo tempore comprehenditur etiam collocatio Idoli vastantis in Templo. Vide quæ diximus vii. 25. Vide σύνληψιν similem ix. 25.

12. BEATUS QUI EXPECTAT] Qui provivet.

ET PERVENIT] Perveniet.

AD DIES MILLE TRECENTOS TRIGINTA QUINQUE] Ad mortem usque Antiochi indicatam suprà xi. 45. quo tempore Iudæi non malis tantùm, sed & omni malorum metu levabuntur.

13. TU AUTEM VADE AD PRÆFINITUM] Vade ad negotia tibi iniuncta, ut suprà viii. 27.

ET REQUIESCES] Tranquillè vives posthac, immunis ab illis periculis, quæ sub Chaldæis subiisti.

ET STABIS IN SORTE TUA] Præfecturam quam nunc habes retinebis.

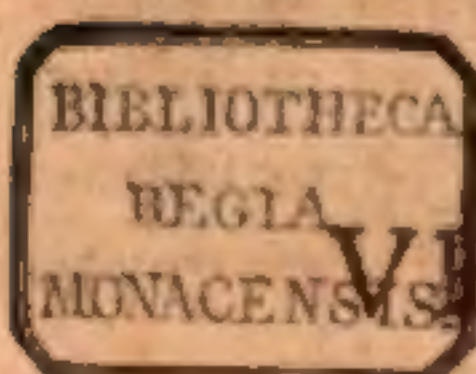
IN FINEM DIERUM] Ad plenissimam usque senectutem. Hic simplicissimus est sensus. Videntur tamen studio ita concepta verba, ut illud *quiesces* de morte sumi possit, & *stabis* significare αἰασήση, quomodo vertit Theodotion, & *finis dierum* finem universi. Quem sensum & Hebræorum quidam amplectuntur.

ERRATA ET OMISSA

IN TOMO II.

ANNOTATORUM

AD LIBROS

VETERIS TESTAMENTI.

PAG. 2. lin. 24, Syris
3. 5, perfrictam
13. 16, pedestres excursorum
aut etiam finium muni-
menta
21. 26, in timore Domini
23. 26, dele & hinc & sequen-
tia
42. 12, Num. xii. 32. Iosephus
de iis: *καὶ μὴν διαφύεσθαι.*
48. 42, 16. CONVIVIUM
50. 10, obsequentes
52. 40, occisorum
57. 33, tribula
63. 1, 21. AUDIENT
64. 20, Hierosolyma
67. 12, DISS
78. 6, ergo quid
80. 11, *وزن*
87. 10, *וַיִּשְׁמַע*
93. 8, *וַיִּשְׁמַע*
95. 18, *וַיִּשְׁמַע*
97. 20, erunt
106. 18, *حص*
111. 4, ut transcamus
121. 14, *فادى*
122. 9, *وكان*
42, Hinnomi
123. 3, Illis
131. 14, *וַיִּשְׁמַע*
135. 9, trahant Hebræorum
eruditi
139. 20, *Βόες* Ptolemæo
142. 9, *וַיִּשְׁמַע*
143. 8, pronuntiatum
145. 26, respondens
150. 26, Exodi xxi. 14. Pytha-
goras: *ἐν τῇ αἰσθητικῇ, πρὸς τὴν*
πρῶτην
153. 1, retinenda est,
33, *Πύλας*
154. 22, fuisset: nimirum quia
captivis feminis ægrè credi-
tur de pudicitia. Alioqui
postliminij ius omnia resti-

tuit in eum statum, in quo
ante bellum fuerant.
170. 26, *ἐξουσία*
171. 18, *ἀντὶ*
19, scaturit illorum ma-
litia.
182. 38, quæ in Iobo
183. 31, *καὶ*
203. 7, vallem Ennomi siue
Hinnomi
213. 19, coniectura de volun-
tate
227. 3, *καὶ*
244. 37, fame
253. 43, quod se
263. 2, *καὶ*
269. 25, *καὶ*
34, *καὶ*
273. 29, BASAN
275. 3, succidentur
276. 29, transmigrationem
291. 26, id est sonus castrorum.
303. 2, *صفر*
307. 8, Propheta solus,
322. 41, ut ad iii. Lucæ dixi-
mus
327. 22, *نحو*
331. 35, constaret. Libani no-
mine Templum significari
constat apud Iudæos, ut ait
in demonstratione Euse-
bii.
28, *صفر*
339. 19, defendere
340. 22, atqui
353. 41, de te
358. 41, COMEDITIS
367. 19, *ἀποκ. xviii.*
373. 18, *سفي*
377. 28, sit
383. 11, NIMIO.
396. 6, post *μὴν*, Anacreon:
Ὅς μὴ μὴν Γύας
Τὸν Σαρδίων ἀνακτῆς.

Alpheus Mitylenæus:
Ὅτι ὁ ἄλλος ἀνακτῆς εἰς
Γύας.
398. 3, Oceani.
404. 22, siue fons potius
405. 24, Procedente
417. 15, *καὶ*
420. 9, titulo
432. 22, *καὶ*
444. 19, obfes: ex post facto
dictus Epiphanes.
459. 19, *Ανακτῆς*. Hierony-
mus eundem Ptolemæum
Philadelphum ait de Ægy-
pto per singulos annos ac-
cepisse xiv millia & octin-
genta talenta.
500. 33, illa, lxx & Theodo-
tion &c. *penenda post dereli-*
quero
502. 42, Chaldæus.
524. 23, satis
534. 14, seorsum singulæ
45, narratam i. Reg.
535. 2, tres menses
551. 8, Amithaonidæ
552. 13, qui Cereris
36, terram, ideo
560. 22, Aptæ currum
566. 43, est unius
573. 12, IUSTIFICABO] Ap-
probabo. In Hebræo.
588. 34, molesta
590. 17, in imperativo Ni-
phal
593. 25, Si quis defecerit
38, in hoc dicto
614. 41, Matth. ii. lxx hic
pluraliter legere non cum
Holem, eximia *τὴν δὲ λατρίαν*,
minus rectè. Eadem verba
delenda 615 lin. 4
634. 11, *δαλσόν*
635. 45, *ἐξ ἀπὸ τοῦ*
643. 6, *καὶ*
654. 22, proxima

